ॐ तत्सद्ब्रह्मणे नमः।

शङ्खस्मृतिः।

(तत्र प्रथमोऽध्यायः।)

स्वयंभुवे नमस्कृत्य सृष्टिसंहारकारिणे। चातुर्वर्ण्यहितार्थाय शङ्खः शास्त्रमकल्पयत् १
यजनं याजनं दानं तथैवाध्यापनक्रिया। प्रतिग्रहं चाध्ययनं विप्रकर्माणि निर्दिशेत् २
दानं चाध्ययनं चैव यजनं च यथाविधि। क्षत्रियस्य च वैश्यस्य कर्मेदं परिकीर्तितम् ३
क्षत्रियस्य विशेषेण प्रजानां परिपालनम्। कृषिगो(गौ)रक्ष्यवाणिज्यं विशश्च परिकीर्तितम् ४
शूद्रस्य द्विजशुश्रूषा सर्वशिल्पानि चाप्यथ। क्षमा सत्यं दमः शौचं सर्वेषामविशेषतः ५
ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यस्त्रयो वर्णा द्विजातयः। तेषां जन्म द्वितीयं तु विज्ञेयं मौञ्जिबन्धनम् ६
आचार्यस्तु पिता प्रोक्तः सावित्री जननी तथा। ब्राह्मणक्षत्रियविशां मौञ्जीबन्धनजन्मनि
वृत्त्या शूद्रसमास्तावद्विज्ञेयास्ते विचक्षणैः। यावद्वेदेन जायन्ते द्विजा ज्ञेयास्ततः परम् ८

इति शाङ्खे [धर्मशास्त्रे] प्रथमोऽध्यायः॥ १॥

(अथ द्वितीयोऽध्यायः।)

गर्भस्य स्फुटताज्ञाने निषेकः परिकीर्तितः। पुरा तु स्पन्दनात्कार्यं पुंसवनं विचक्षणैः १
षष्ठेऽष्टमे वा सीमन्तो जाते वै जातकर्म च। आशौचे च व्यतिक्रान्ते नामकर्म विधीयते २
नामधेयं च कर्तव्यं वर्णानां च समाक्षरम्। माङ्गल्यं ब्राह्मणस्योक्तं क्षत्रियस्य बलान्वितम्
वैश्यस्य धनसंयुक्तं शूद्रस्य तु जुगुप्सितम्। शर्मान्तं ब्राह्मणस्योक्तं वर्मान्तं क्षत्रियस्य तु
धनान्तं चैव वैश्यस्य दासान्तं चान्यजन्मनः॥
चतुर्थे मासि कर्तव्यं बालस्याऽऽदित्यदर्शनम्। षष्ठेऽन्नप्राशनं मासि चूडा कार्या यथाकुलम् ५
गर्भाष्टमेऽब्दे कर्तव्यं ब्राह्मणस्योपनायनम्। गर्भादेकादशे राज्ञो गर्भात्तु द्वादशे विशः६
षोडशाब्दानि विप्रस्य राजन्यस्य द्विविंशतिः। विंशतिः सचतुष्का तु वैश्यस्य परिकीर्तिता। नातिवर्तेत सावित्रीमत ऊर्ध्वं निर्वर्तते ७

---

१ ग. °मथाकरोत्। २ क. °न्धनात्। आ°। ३ म. °नि। विप्राः शू°। ४ ग. °तः। ततस्तु स्पन्दनात्कार्यं स°। ५ ग. °तव्यमादित्यस्य प्रद°। ६ ग. °शाब्दस्तु विप्रस्य द्वाविंशः क्षत्रियस्य तु। विं°। ७ म. नाभिभाषेत सा°। ८ म. °र्तयेत्। वि°।

विज्ञातव्यास्त्रयोऽप्येते यथाकालमसंस्कृताः। सावित्रीपतिता व्रात्याः सर्वधर्मबहि-
ष्कृताः ८

मौञ्जीज्याबन्धनानां तु क्रमान्मौञ्ज्यः प्रकीर्तिताः। मार्गवैयाघ्रबास्तानि कर्माणि
ब्रह्मचारिणाम् ९

पर्णपिप्पलबिल्वानां क्रमाद्दण्डाः प्रकीर्तिताः।केशदेशललाटास्यतुल्याः प्रोक्ताः क्रमेण तु
अवक्राः सत्वचः सर्वे नाग्निदग्धास्तथैव च। वस्त्रोपवीते कार्पासक्षौमोर्णानां यथाक्रमम्
आदिमध्यावसानेषु भवच्छब्दोपलक्षितम्। भैक्षस्य चरणं प्रोक्तं वर्णानामनुपूर्वशः १२

इति शाङ्खे[धर्मशास्त्रे]द्वितीयोऽध्यायः॥ २ ॥

(अथ तृतीयोऽध्यायः)

उपनीय गुरुः शिष्यं शिक्षयेच्छौचमादितः। आचारमग्निकार्यं च संध्योपासनमेव च १

स गुरुर्यः क्रियाः कृत्वा वेदमस्मै प्रयच्छति। भृतकाध्यापको यस्तु उपाध्यायः स उच्यते

+माता पिता गुरुश्चैव पूजनीयाः सदा नृणाम्। क्रियास्तथाऽफलाः सर्वा यस्यैतेऽनादृ-
तास्त्रयः ३

प्रयतः कल्प उत्थाय स्नातो हुतहुताशनः। कुर्वीत प्रणतो भक्त्या गुरूणामभिवादनम् ४

अनुज्ञातस्तु गुरुणा ततोऽध्ययनमाचरेत्। कृत्वा ब्रह्माञ्जलिं पश्यन्गुरोर्वदनमानतः ५

ब्रह्मावसाने प्रारम्भे प्रणवं च प्रकीर्तयेत्। अनध्यायेष्वध्ययनं वर्जयेच्च प्रयत्नतः ६

चतुर्दशीं पञ्चदशीमष्टमीं राहुसूतकम्। उल्कापातं महीकम्पमाशौचं ग्रामविप्लवम् ७

इन्द्रप्रयाणं श्वरुतं सर्वसंपातनिस्वनम्। वाद्यकोलाहलं युद्धमनध्यायान्विवर्जयेत् ८

नाधीयीताभियुक्तोऽपि यानगो न च नौगतः। देवायतनवल्मीकश्मशानशवसंनिधौ ९

भैक्षचर्यां तथा कुर्याद्ब्राह्मणेषु यथाविधि। गुरुणा चाप्यनुज्ञातः प्राश्नीयात्प्राङ्मुखः
शुचिः १०

हितप्रिये गुरोः कुर्यादहंकारविवर्जितः। उपास्य पश्चिमां संध्यां पूजयित्वा हुताशनम्
अभिवाद्य गुरुं पश्चाद्गुरोर्वचनकृद्भवेत्। गुरोः पूर्वं समुत्तिष्ठेच्छयीत चरमं तथा १२

+ एतद्वचनं न ग. पुस्तके ।

---

१ ग °ञ्जीबन्धो द्विजानां। २ ख. नायां तु। ३ ग. °न्मौञ्जी प्रकीर्तिता। मा°। ४ ग °ताः। कर्णके-
शललाटैस्तु तु°। ५ ग. च। यज्ञोपवीतं का°। ६ ख. °क्षस्याऽऽचर°। ७ ग. प्रयतो भूत्वा। ८ ख. ग. क.
°वंदन°। ९ ग. °याप्रे सुरतं घनसंघात°। १० ख. °णं श्वहतं। ११ ख. ग. घ. °संघात°। १२ ग. °पि
प्रयत्नाच्च वेगतः। १३ क. °गतम्। दे°।

मधुमांसाञ्जनं श्राद्धं गीतनृत्यं विवर्जयेत् । हिंसां परापवादं च स्त्रीलीलां च विशेषतः १३
मेखलामजिनं दण्डं धारयेच्च विशेषतः । अधःशायी भवेन्नित्यं ब्रह्मचारी समाहितः १४
एवं व्रतं तु कुर्वीत वेदस्वीकरणं बुधः । गुरवे च धनं दत्त्वा स्नायीत तदनुज्ञया १५

इति शाङ्खे [धर्मशास्त्रे] तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

(अथ चतुर्थोऽध्यायः ।)

विन्देत विधिवद्भार्यामसमानार्षगोत्रजाम् । मातृतः पञ्चमीं चापि पितृतस्त्वथ सप्तमीम् १
ब्राह्मो दैवस्तथैवाऽऽर्षः प्राजापत्यस्तथाऽऽसुरः । गान्धर्वो राक्षसश्चैव पैशाचश्चाष्टमोऽधमः २
एभ्यो धर्म्यास्तु चत्वारः पूर्वं ये परिकीर्तिताः । गान्धर्वो राक्षसश्चैव क्षत्रियस्य तु शस्यते
संप्रार्थितः प्रयत्नेन ब्राह्मस्तु परिकीर्तितः । यज्ञस्थायर्त्विजे दैव आदायाऽऽर्षस्तु गोद्वयम् ४
प्रार्थितः संप्रदानेन प्राजापत्यः प्रकीर्तितः । आसुरो द्रविणादानाद्गान्धर्वः समयान्मिथः
राक्षसो युद्धहरणात्पैशाचः कन्यकाछलात् ।
तिस्रस्तु भार्या विप्रस्य द्वे भार्ये क्षत्रियस्य तु । एकैव भार्या वैश्यस्य तथा शूद्रस्य कीर्तिता
ब्राह्मणी क्षत्रिया वैश्या विप्रभार्याः प्रकीर्तिताः ७
क्षत्रिया चैव वैश्या च क्षत्रियस्य विधीयते । वैश्या च भार्या वैश्यस्य शूद्रा शूद्रस्य कीर्तिता
आपद्यपि न कर्तव्या शूद्रा भार्या द्विजन्मना । तस्यां तस्य प्रसूतस्य निष्कृतिर्न विधीयते
तपस्वी यज्ञशीलस्तु सर्वधर्मभृतां वरः । ध्रुवं शूद्रत्वमायाति शूद्रश्राद्धे त्रयोदशे १०
नीयते तु सपिण्डत्वं येषां शूद्रः कुलोद्भवः । सर्वे शूद्रत्वमायान्ति यदि स्वर्गाजितश्च ते ११
सपिण्डीकरणं कार्यं कुलजस्य तथा ध्रुवम् । श्राद्धद्वादशकं कृत्वा श्राद्धे प्राप्ते त्रयोदशे १२
सपिण्डीकरणे चार्हे(र्हो) न च शूद्रः कथंचन । तस्मात्सर्वप्रयत्नेन शूद्रां भार्यां विवर्जयेत्
पाणिर्ग्राह्यः सवर्णासु गृह्णीयात्क्षत्रिया शरम् । वैश्या प्रतोदमादद्याद्वेदने त्वग्रजन्मनः १४
सा भार्या या गृहे दक्षा सा भार्या या पतिव्रता । सा भार्या या पतिप्राणा सा भार्या या प्रजावती १५

---

१ ग. हिंसापवादवादांश्च स्त्रीलीलाश्च वि° । २ ग. प्रयत्नतः । ३ ग. वं कृत्यं तु । ४ ग. स्नायाच्च तदनन्तरम् । इ° । ५ ग. एते धर्मास्तु चत्वारः पूर्वं विप्रे प्रकी° । ६ ग. °स्य प्रश° । ७ ग. यज्ञेषु ऋत्विजे । ८ ग. श्या ब्राह्मणस्य प्र° । ९ ग. °जिताश्च । १० ग. श्राद्धं द्वा° । ११ क. ख. °रणं चार्हेण च । घ. °रणे श्राद्धे न । १२ क. घ. °द्वेदने त्व° ।

लालनीया सदा भार्या ताडनीया तथैव च। ताडिता लालिता चैव स्त्री श्रीर्भवति ना-
न्यथा १६

इति शाङ्खे [धर्मशास्त्रे] चतुर्थोऽध्यायः॥ ४॥

(अथ पञ्चमोऽध्यायः।)

पञ्च सूना गृहस्थस्य चुल्ली पेषण्युपस्करः। कण्डनी चोदकुम्भश्च तस्य पापस्य शान्तये
पञ्चयज्ञविधानं तु गृही नित्यं न हापयेत्। पञ्चयज्ञविधानेन तत्पापं तस्य नश्यति २
देवयज्ञो भूतयज्ञः पितृयज्ञस्तथैव च। ब्रह्मयज्ञो नृयज्ञश्च पञ्च यज्ञाः प्रकीर्तिताः ३
होमो दैवो बलिर्भौतः पित्र्यः पिण्डक्रिया स्मृतः। स्वाध्यायो ब्रह्मयज्ञश्च नृयज्ञोऽतिथि-
पूजनम् ४
वानप्रस्थो ब्रह्मचारी यतिश्चैव तथा द्विजः। गृहस्थस्य प्रसादेन जीवन्त्येते यथाविधि ५
गृहस्थ एव यजते गृहस्थस्तप्यते तपः। ददाति च गृहस्थश्च तस्माच्छ्रेष्ठो गृहाश्रमी ६
यथा भर्ता प्रभुः स्त्रीणां वर्णानां ब्राह्मणो यथा। अतिथिस्तद्वदेवास्य गृहस्थस्य प्रभुः
स्मृतः ७
न व्रतैर्नोपवासैश्च धर्मेण विविधेन च। नारी स्वर्गमवाप्नोति प्राप्नोति पतिपूजनात् ८
न व्रतैर्नोपवासैश्च न च यज्ञैः पृथग्विधैः। राजा स्वर्गमवाप्नोति प्राप्नोति परिपालनात्
न स्नानेन न मौनेन नैवाग्निपरिचर्यया। ब्रह्मचारी दिवं याति स याति गुरुपूजनात् १०
अग्निशुश्रूषया क्षान्त्या स्नानेन विविधेन च। वानप्रस्थो दिवं याति याति भोजनवर्ज-
नात् ११
न दण्डैर्न च मौनेन शून्यागाराश्रयेण च। यतिः सिद्धिमवाप्नोति योगेनाऽऽप्नोत्यनुत्त-
माम् १२
न यज्ञैर्दक्षिणावद्भिर्वह्निशुश्रूषया तथा। गृही स्वर्गमवाप्नोति यथा चातिथिपूजनात् १३
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन गृहस्थोऽतिथिमागतम्। आहारशयनाद्येन विधिवत्प्रतिपूजयेत् १४
सायं प्रातश्च जुहुयादग्निहोत्रं यथाविधि। दर्शं च पौर्णमासं च जुहुयाद्विधिवत्तथा १५
यजेत पशुबन्धैश्च चातुर्मास्यैस्तथैव च। त्रैवार्षिकाधिकान्नस्तु पिबेत्सोममतन्द्रितः १६
इष्टिं वैश्वानरीं कुर्यात्तथा चाल्पधनो द्विजः। न भिक्षेत धनं शूद्रात्सर्वं दद्याच्च भिक्षितम्

---

१ ख. ग. °श्चैव गृ°। २ क. °ति यतिपूजना°। क. °ति प्रतिपा°। ३ ग. न होमेन नैवाग्निपरि-
तर्पणात्। ब्र°। ४ ग. °याच्च यथाविधि। यज्ञैर्वा प°। ५ ख. त्रैवर्षि°। ६ ग. °चादभीप्सित°।

वृत्तं तु न त्यजेद्विद्वानृत्विजं पूर्वमेव च । कर्मणा जन्मना शुद्धं विद्यया च वृणीत तम् १८
एतैरेव गुणैर्युक्तं धर्मार्जितधनं तथा । याजयीत सदा विप्रो ग्राह्यस्तस्मात्प्रतिग्रहः १९

इति शाङ्खे[धर्मशास्त्रे] पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

(अथ षष्ठोऽध्यायः ।)

गृहस्थस्तु यदा पश्येद्वलीपलितमात्मनः । अपत्यस्यैव चापत्यं तदाऽरण्यं समाश्रयेत्
पुत्रेषु दारान्निक्षिप्य तया वाऽनुगतो वनम् । अग्नीनुपचरेन्नित्यं वन्यमाहारमाहरेत् २
यदाहारो भवेत्तेन पूजयेत्पितृदेवताः । तेनैव पूजयेन्नित्यमतिथिं समुपागतम् ३
ग्रामादाहृत्य वाऽश्नीयादष्टौ ग्रासान्समाहितः । स्वाध्यायं च तथा कुर्याज्जटाश्च बिभृयात्तथा ४
तपसा शोषयेन्नित्यं स्वयं चैव कलेवरम् । आर्द्रवासास्तु हेमन्ते ग्रीष्मे पञ्चतपास्तथा ५
प्रावृष्याकाशशायी च नक्ताशी च सदा भवेत् । चतुर्थकालिको वा स्यात्षष्ठकालिक एव वा ६
कृच्छ्रैर्वाऽपि नयेत्कालं ब्रह्मचर्यं च पालयेत् । एवं नीत्वा वने कालं द्विजो ब्रह्माश्रमी भवेत् ७

इति शाङ्खे[धर्मशास्त्रे] षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

(अथ सप्तमोऽध्यायः ।)

कृत्वेष्टिं विधिवत्पश्चात्सर्ववेदसदक्षिणाम्[2] । आत्मन्यग्नीन्समारोप्य द्विजो ब्रह्माश्रमी भवेत् १
विधूमे न्यस्तमुसले व्यङ्गारे भुक्तवज्जने । अतीते पात्रसंपाते नित्यं भिक्षां यतिश्चरेत् २
सप्तागारांश्चरेद्भैक्ष्यं (क्षं) भिक्षितं नानुभिक्षयेत् । न व्यथेच्च तथाऽलाभे यथालाभेन वर्तयेत् ३
नाऽऽस्वादयेत्तथैवान्नं नाश्नीयात्कस्यचिद्गृहे । मृन्मयालाबुपात्राणि यतीनां च विनिर्दिशेत् ४
तेषां संमार्जनाच्छुद्धिरद्भिश्चैव प्रकीर्तिता । कौपीनाच्छादनं वासो बिभृयादव्यथश्चरन्

१ ग. स्यात्स्याच्च षष्ठक । च. स्यात्स्वस्वकालि° । २ ग. घ. ङ. च. °क्षिणम् । ३ घ. ङ. व्यगारे । ४ ग. बाद्यं° । ५ ङ. मृद्वंशाला° ।

शून्यागारनिकेतः स्याद्यत्र सायंगृहो मुनिः ॥ ६
दृष्टिपूतं न्यसेत्पादं वस्त्रपूतं जलं पिबेत् । सत्यपूतां वदेद्वाचं मनःपूतं समाचरेत् ७
चन्दनेन तु लिप्ताङ्ग वास्यैवं चैव तक्षतः । कल्याणं चाप्यकल्याणं तयोरेव न चिन्तयेत् ८
सर्वभूत[3]समो मैत्रः समलोष्टाश्मकाञ्चनः । ध्यानयोगरतो भिक्षुः प्राप्नोति परमां गतिम् ९
जन्मना यस्तु निर्[4]विण्णो मरणेन तथैव च । आधिभिर्व्याधिभिश्चैव तं देवा ब्राह्मणं विदुः
अशुचित्वं शरीरस्य प्रियाप्रियविपर्ययः । गर्भवासे च वसतिस्तस्मान्मुच्येत नान्यथा ११
जगदेतन्निराक्रन्दं न[5] तु सारमनर्थकम् । भोक्तव्यमिति निर्दि[6]ष्टो मुच्यते नात्र संशयः १२
प्राणायामैर्दहेद्दोषान्धारणाभिश्च किल्बिषम् । प्रत्याहारेण संसर्गान्ध्यानेनानैश्वरान्गु-
णान् १३
सव्याहृतिं सप्रणवां गायत्रीं शिरसा सह । त्रिः पठेदायतप्राणः प्राणायामः स उच्यते १४
मनसः संयमस्तज्ज्ञैर्धारणेति निगद्यते । संहारश्चेन्द्रियाणां च प्रत्याहारः प्रकीर्तितः १५
हृदि[7]स्थध्यानयोगेन देवदेवस्य दर्शनम् । ध्यानं प्रोक्तं प्रवक्ष्यामि ध्यानयोगमतः परम्
हृदिस्था देवताः सर्वा हृदि प्राणाः प्रतिष्ठिताः । हृदि ज्योतींषि सूर्यश्च हृदि सर्वं प्रतिष्ठि-
तम् १७
स्वदेहमरणिं कृत्वा प्रणवं चोत्तरारणिम् । ध्याननिर्मन्थनाभ्यासाद्विष्णुं पश्येद्धृदि
स्थितम् १८
हृद्यर्कश्चन्द्रमाः सूर्यः सोमो मध्ये हुताशनः । तेजोमध्ये स्थितं सत्त्वं[8] सत्त्वमध्ये स्थितोऽ-
च्युतः १९

अणोरणीयान्महतो महीयानात्माऽस्य जन्तोर्निहितो गुहायाम् ।
तेजोमयं पश्यति वीतशोको धातुः प्रसादान्महिमानमात्मनः ॥ २०

वासुदेवस्तमोन्धानां प्रत्यक्षो नैव जायते । अज्ञानपटसंवीतैरिन्द्रियैर्विषयेप्सुभिः २१
एष वै पुरुषो विष्णुर्व्यक्ताव्यक्तः सनातनः । एष धाता विधाता च पुराणो निष्कलः
शिवः २२

वेदाहमेतं पुरुषं महान्तमादित्यवर्णं तमसः परस्तात् ।
यं वै विदित्वा न बिभेति मृत्योर्नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय ॥ २३

पृथिव्यापस्तथा तेजो वायुराकाशमेव च । पञ्चैतानि विजानीयान्महाभूतानि पण्डितः

---

१ ग. °न्दनैर्लिप्यतेऽङ्गं वा भस्मचूर्णैर्विगर्हितः । क° । २ ग. संश्रयेत् । ३ ग. घ. ङ. °तहितो । ४ क. °विद्य म° । ५ क. ख. घ. ङ. नरसा° । ६ ग. घ. ङ. निर्विण्णो । ७ ग. हृदयस्थस्य यो° । ८ ग. °तं तत्त्वं तत्त्वम° । ख. °तं सत्यं सत्यम° । ९ क. ग. घ. ङ. °नां पर्णैरपि विधीय° ।

चक्षुः श्रोत्रं स्पर्शनं च रसनं घ्राणमेव च । बुद्धीन्द्रियाणि जानीयात्पञ्चेमानि शरीरके २५
रूपं शब्दस्तथा स्पर्शो रसो गन्धस्तथैव च । इन्द्रियार्थान्विजानीयात्पञ्चैवं सततं बुधः २६
हस्तौ पादावुपस्थं च जिह्वा पायुस्तथैव च । कर्मेन्द्रियाणि पञ्चैव नित्यमस्मिञ्छरीरके
मनो बुद्धिस्तथैवाऽऽत्मा ह्यव्यक्तं च तथैव च । इन्द्रियेभ्यः पराणीह चत्वारि कथितानि च २८
चतुर्विंशत्यथैतानि तत्त्वानि कथितानि च । तथाऽऽत्मानं तद्व्यतीतं पुरुषं पञ्चविंशकम्
यं तु ज्ञात्वा विमुच्यन्ते ये जनाः साधुवृत्तयः । तदिदं परमं गुह्यमेतदक्षरमुत्तमम् ३०
अशब्दरसमस्पर्शमरूपं गन्धवर्जितम् । निर्दुःखमसुखं शुद्धं तद्विष्णोः परमं पदम् ३१
अजं निरञ्जनं शान्तमव्यक्तं ध्रुवमक्षरम् । अनादिनिधनं ब्रह्म तद्विष्णोः परमं पदम् ३२
विज्ञानसारथिर्यस्तु मनःप्रग्रहबन्धनः । सोऽध्वनः पारमाप्नोति तद्विष्णोः परमं पदम् ३३
वालाग्रशतशो भागः कल्पितस्तु सहस्रधा । तस्यापि शतभाद्भागाज्जीवः सूक्ष्म उदाहृतः
इन्द्रियेभ्यः परा ह्यर्था अर्थेभ्यश्च परं मनः । मनसस्तु परा बुद्धिर्बुद्धेरात्मा तथा परः ३५
महतः परमव्यक्तमव्यक्तात्पुरुषः परः । पुरुषान्न परं किंचित्सा काष्ठा सा परा गतिः ३६
एषु सर्वेषु भूतेषु तिष्ठत्यविकलः सदा । दृश्यते त्वग्र्यया बुध्या सूक्ष्मया सूक्ष्मदर्शिभिः

इति शाङ्खे [धर्मशास्त्रे] सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

(अथाष्टमोऽध्यायः ।)

---

*नित्यं नैमित्तिकं काम्यं क्रियाङ्गं मलकर्षणम् । क्रियास्नानं तथा षष्ठं षोढा स्नानं प्रकीर्तितम् १
अस्नातः पुनरानर्हो जप्याग्निहवनादिषु । प्रातःस्नानं तदर्थं च नित्यस्नानं प्रकीर्तितम्
चण्डालशवयूपाद्यं स्पृष्ट्वा स्नानं रजस्वलाम् । स्नानानर्हस्तु यः स्नाति स्नानं नैमित्तिकं च तत् ३
पुष्यस्नानादिकं स्नानं दैवज्ञविधिचोदितम् । तद्धि काम्यं समुद्दिष्टं नाकामस्तत्प्रयोजयेत्
जप्तुकामः पवित्राणि अर्चिष्यन्देवताः पितॄन् । स्नानं समाचरेद्यस्तु क्रियाङ्गं तत्प्रकीर्तितम् ५

---

* एषोऽध्यायो न विद्यते ग. पुस्तके ।

---

१ ग. °न्द्रियस्यान्वि° । २ ग. °व विषयान्बुधः । ३ ग च. °त्मा व्यक्ताव्यक्तं त° । ४ ग. °रि प्रकाराणि च । ५ च. °न्धनम् । सो° । ६ क. ख. घ. °नः पर° । ७ ग. °विरलः । ८ घ. ङ. °जके । ज° ।

मलापकर्षणार्थं तु स्नानमभ्यङ्गपूर्वकम् । मलापकर्षणार्थाय प्रवृत्तिस्तस्य नान्यथा ६
सरित्सु देवखातेषु तीर्थेषु च नदीषु च । क्रियास्नानं समुद्दिष्टं स्नानं तत्र महाक्रिया ७
तत्र काम्यं तु कर्तव्यं यथावद्विधिचोदितम् । नित्यं नैमित्तिकं चैव क्रियाङ्गं मलकर्षणम् ८
तीर्थाभावे तु कर्तव्यमुष्णोदकपरोदकैः । स्नानं तु वह्नितप्तेन तथैव परवारिणा ९
शरीरशुद्धिर्विज्ञेया न तु स्नानफलं लभेत् । अद्भिर्गात्राणि शुध्यन्ति तीर्थस्नानात्फलं लभेत् १०
सरःसु देवखातेषु तीर्थेषु च नदीषु च । स्नानमेव क्रिया तस्मात्स्नानात्पुण्यफलं स्मृतम्
तीर्थं प्राप्यानुषङ्गेण स्नानं तीर्थे समाचरेत् । स्नानजं फलमाप्नोति तीर्थयात्राफलं न तु १२
सर्वतीर्थानि पुण्यानि पापघ्नानि सदा नृणाम् । परस्परानपेक्षाणि[3] कथितानि मनीषिभिः
सर्वे प्रस्रवणाः पुण्याः सरांसि च शिलोच्चयाः । नद्यः पुण्यास्तथा सर्वा जाह्नवी तु विशेषतः १४
यस्य पादौ च हस्तौ च मनश्चैव सुसंयतम् । विद्या तपश्च कीर्तिश्च स तीर्थफलमश्नुते १५
नृणां पापकृतां तीर्थे पापस्य शमनं भवेत् । यथोक्तफलदं तीर्थं भवेच्छुद्धात्मनां नृणाम्

इति शाङ्खे [धर्मशास्त्रेऽ]ष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

(अथ नवमोऽध्यायः ।)

क्रियास्नानं तु वक्ष्यामि यथावद्विधिपूर्वकम्[5] । मृद्भिरद्भिश्च कर्तव्यं शौचमादौ यथाविधि
जले निमग्न[4] उन्मज्ज्य उपस्पृश्य यथाविधि । जलस्याऽऽवाहनं कुर्यात्तत्प्रवक्ष्याम्यतः परम्
प्रपद्ये वरुणं देवमम्भसां पतिमूर्जितम् । याचितं देहि मे तीर्थं सर्वपापापनुत्तये ३
तीर्थमावाहयिष्यामि सर्वाघविनिषूदनम् । सांनिध्यमस्मिंस्तोये च भज त्वं मदनुग्रहात् ४
रुद्रान्प्रपद्ये वरदान्सर्वानप्सुषदस्तथा । सर्वानप्सुषदश्चैव प्रपद्ये प्रणतः स्थितः ५
देवमप्सुषदं वह्निं प्रपद्येऽघनिषूदनम् । आपः पुण्याः पवित्राश्च प्रपद्ये शरणं तथा ६
रुद्राश्चाग्निश्च सर्पाश्च वरुणश्चाऽऽप एव च । शमयन्त्वाशु मे पापं मां रक्षन्तु च सर्वशः ७
इत्येवमुक्त्वा कर्तव्यं ततः संमार्जनं जले । आपो हि ष्ठेति तिसृभिर्यथावदनुपूर्वशः ८
हिरण्यवर्णेति वदेदग्निश्च तिसृभिस्तथा । शं नो देवीति च तथा शं न आपस्तथैव च ९
इदमापः प्रवहत तथा मन्त्रमुदीरयेत् । एवं मन्त्रान्समुच्चार्य च्छन्दांसि ऋषिदेवताः १०

---

१ घ. ङ. च. भवेत् । २ घ. ङ. °राण्यपे° । ३ च. °पेक्ष्याणि । ४ न. च. निमज्ज्य । ५ ग. °पि । तीर्थस्या° । ६ ग. °म्यशेषतः । प्र° ।

अघमर्षणसूक्तस्य संस्मरेत्प्रयतः सदा। छन्द आनुष्टुभं तस्य ऋषिश्चैवाघमर्षणः ११
देवता भाववृत्तस्तु पापघ्नस्य प्रकीर्तितः। ततोऽम्भसि निमग्नस्तु त्रिः पठेदघमर्षणम् १२
यथाऽश्वमेधः क्रतुराट्सर्वपापप्रणाशनः। तथाऽघमर्षणं सूक्तं सर्वपापप्रणाशनम् १३
अनेन स्नात्वा अन्मध्ये स्नातवान्धौतवाससा। परिवर्तितवासास्तु तीर्थतीरमुपस्पृशेत्
उदकस्याप्रदानाच्च स्नानशाटीं न पीडयेत्। अनेन विधिना स्नातस्तीर्थस्य फलमश्नुते

इति शाङ्खे [धर्मशास्त्रे] नवमोऽध्यायः॥ ९॥

(अथ दशमोऽध्यायः।)

अतः परं प्रवक्ष्यामि शुभामाचमनक्रियाम्। कायं कनिष्ठिकामूले तीर्थमुक्तं मनीषिभिः १
अङ्गुष्ठमूले च तथा प्राजापत्यं विचक्षणैः। अङ्गुल्यग्रे स्मृतं दि(दै)व्यं पित्र्यं तर्जनिमूलकम्(के) २
प्राजापत्येन तीर्थेन त्रिः प्राश्नीयाज्जलं द्विजः। द्विः प्रमृज्य मुखं पश्चात्खान्यद्भिः समुपस्पृशेत् ३
हृद्गाभिः पूयते विप्रः कण्ठगाभिस्तु भूमिपः। तालुगाभिस्तथा वैश्यः शूद्रः स्पृष्टाभिरन्ततः
अन्तर्जानु शुचौ देशे प्राङ्मुखः सुसमाहितः। उदङ्मुखो वा प्रयतो दिशश्चानवलोकयन्
अद्भिः समुद्धृताभिस्तु हीनाभिः फेनबुद्बुदैः। वह्निना चाप्यतप्ताभिरक्षाराभिरुपस्पृशेत्
तर्जन्यङ्गुष्ठयोगेन स्पृशेन्नासापुटद्वयम्। अङ्गुष्ठमध्यायोगेन स्पृशेन्नेत्रद्वयं ततः ७
अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां तु श्रवणौ समुपस्पृशेत्। कनिष्ठाङ्गुष्ठयोगेन स्पृशेत्स्कन्धद्वयं ततः ८
सर्वासामेव योगेन नाभिं च हृदयं तथा। संस्पृशेच्च तथा मूर्ध्नि एष आचमने विधिः ९
त्रिः प्राश्नीयाद्यदम्भस्तु प्रीतास्तेनास्य देवताः। ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च भवन्तीत्यनुशुश्रुम १०
गङ्गा च यमुना चैव प्रीयेते परिमार्जनात्। नासत्यदस्रौ प्रीयेते स्पृष्टे नासापुटद्वये ११
स्पृष्टे लोचनयुग्मे तु प्रीयेते शशिभास्करौ। कर्णयुग्मे तथा स्पृष्टे प्रीयेते अनिलानलौ १२
स्कन्धयोः स्पर्शनादस्य प्रीयन्ते सर्वदेवताः। मूर्ध्नः संस्पर्शनादस्य प्रीतस्तु पुरुषो भवेत्
विना यज्ञोपवीतेन तथा मुक्तशिखो द्विजः। अप्रक्षालितपादस्तु आचान्तोऽप्यशुचिर्भवेत् १४

---

१ ग. °सूक्तं च प्रपठेत्प्र°। २ ग. °न विधिना स्नात्वा स्नात°। ३ ग. °र्धनामानि संजपेत्। ४ ग. °क्तं करस्य तु। अ°। घ. ङ. छ °क्तं द्विजस्य तु। अ°। ५ क. ख. °कायेते श्र°। ६ ग. °खोऽपि वा। अ°

बहिर्जानुरुपस्पृश्य एकहस्तार्पितैर्जलैः[1] । सोपानत्कस्तथा तिष्ठन्नैव शुद्धिमवाप्नुयात्*
आचम्य च पुरा प्रोक्तं तीर्थसंमार्जनं[2] तु यत् । उपस्पृशेत्ततः पश्चान्मन्त्रेणानेन धर्मतः १६
अन्तश्चरसि[3] भूतेषु गुहायां विश्वतोमुखः । त्वं यज्ञस्त्वं वषट्कार आपो ज्योती रसोऽमृतम्
आचम्य च ततः पश्चादादित्याभिमुखो जलम् । उदु त्यं जातवेदसमिति मन्त्रेण निक्षि-
पेत् १८
एष एव विधिः प्रोक्तः संध्ययोश्च द्विजातिषु । पूर्वां संध्यां जपंस्तिष्ठेदासीनः पश्चिमां तथा
ततो जपेत्पवित्राणि पवित्रं वाऽथ शक्तितः । ऋषयो दीर्घसंध्यत्वाद्दीर्घमायुरवाप्नुयुः २०
सर्ववेदपवित्राणि वक्ष्याम्यहमतः परम् । येषां जपैश्च होमैश्च पूयन्ते मानवाः सदा २१

इति शाङ्खे [धर्मशास्त्रे] दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

(अथैकादशोऽध्यायः ।)

अघमर्षणं दैवकृतं[4] शुद्धवत्यस्तरत्समाः । कूष्माण्ड्यः पावमान्यश्च सावित्र्यश्च तथैव च[6]
त्र्य(त्रि)भिष्टं द्रुपदा चैव स्तोमानि व्याहृतीस्तथा । भारुण्डानि च सामानि गायत्री
चौशनं(त्र्यौशनसं)तथा २
पुरुषव्रतं च भार्षं[7] च तथा सोमव्रतानि च । अब्लिङ्गं बार्हस्पत्यं च[8] वाक्सूक्तममृतं तथा ३
शतरुद्रीयमथर्वशिरस्त्रिसुपर्णं महाव्रतम् । गोसूक्तमश्वसूक्तं[9] च इन्द्रसूक्तं च सामनी ४
त्रीण्याज्यदोहानि रथंतरं च अग्निव्रतं वामदेवव्रतं च ।
एतानि गीतानि पुनन्ति जन्तूञ्जातिस्मरत्वं लभते यदीच्छेत् ॥ ५

इति शाङ्खे [धर्मशास्त्रे] एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

(अथ द्वादशोऽध्यायः ।)

इति वेदपवित्राण्यभिहितानि,एभ्यः सावित्री विशिष्यते ॥१॥ नास्त्यघमर्षणात्परं-

---

* इतः परं सार्धं वचनमधिकं च. पुस्तके–"क्षिप्तेन मूर्ध्नि तोयेन पापमस्य प्रणश्यति । भूमौ क्षिप्तेन हन्यन्ते असुरा देवशत्रवः । व्याहृतीः कीर्तयेच्चैव तथैवार्थचमव्ययम् " इति ।

---

१ ग. °लैः । समलाभिस्तथाऽद्भिश्च नैव । २ ग. °नं ततः । उपस्पृश्य ततः । ३ घ.ङ.च. छ. °रति भू° । ४ ग. घ. ङ. ङ. छ. °वव्रतं । ५ ग. °श्च सर्वसाविव्य एव । ६ ख. च । अभीष्टद्रु° । ७ ग. घ. ङ. छ. भार्ग । ८ घ. ङ. छ. च श्रीसू° । ९ क. °क्तं चन्द्र° । १० घ. ङ. छ. °देव्यं बृहच्च । ए° । ११ ग. °रमं तस्मात्केन व्याहृतिभिः परं होमः । न सावित्र्याः परं जप्यं कुशश° ।

मन्तर्जले ॥ २ ॥ न साविञ्या समं जप्यं न व्याहृतिसमं हुतम् ॥ ३ ॥ कुशशय्यामा-
सीनः कुशोत्तरीयवान्कुशपवित्रपाणिः प्राङ्मुखः सूर्याभिमुखो वाऽक्षमालामुपादाय
देवताध्यायी जपं कुर्यात् ॥ ४ ॥ सुवर्णमणिमुक्तास्फटिकपद्माक्षरुद्राक्षेपुत्रजीवकाना-
मन्यतमेनाऽऽदाय मालां कुर्यात्[3] ॥ ५ ॥ कुशग्रन्थिं कृत्वा वामहस्तोपयमैर्वा गण-
येत् ॥ ६ ॥ आदौ देवतां ऋषिच्छन्दः स्मरेत् ॥ ७ ॥ ततः सप्रणवां सव्याहृतिका-
मादावन्ते च शिरसा गायत्रीमावर्तयेत् ॥ ८ ॥ अथास्याः सविता देवता, ऋषि-
र्विश्वामित्रो गायत्री छन्दः ॥ ९ ॥ ॐकारः प्रणवाख्यः ॥ १० ॥ ॐ भूः। ॐ भुवः।
ॐ स्वः। ॐ महः। ॐ जनः। ॐ तपः। ॐ सत्यमिति व्याहृतयः ॥ ११ ॥ ओमापो
ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवः स्वरोमिति शिरः ॥ १२ ॥ भवन्ति चात्र
श्लोकाः ॥ १३ ॥

सव्याहृतिकां सप्रणवां गायत्रीं शिरसा सह। ये जपन्ति सदा तेषां न भयं विद्यते क्वचित्
शतं जप्त्वा तु सा देवी दिनपापप्रणाशिनी *। सहस्रं जप्त्वा तु तथा पातकेभ्यः समुद्धरेत्
दशसहस्रं जप्त्वा तु सर्वकल्मषनाशिनी। सुवर्णस्तेयकृद्विप्रो ब्रह्महा गुरुतल्पगः १६
सुरापश्च विशुध्येत लक्षजाप्यान्न संशयः। प्राणायामत्रयं कृत्वा स्नानकाले समाहितः १७
अहोरात्रकृतात्पापात्तत्क्षणादेव मुच्यते। सव्याहृतिकाः सप्रणवाः प्राणायामास्तु षोडश
अपि भ्रूणहनं मासात्पुनन्त्यहरहः कृताः। हुता देवी विशेषेण सर्वकामप्रदायिनी १९
सर्वपापक्षयकरी वरदा भक्तवत्सला। शान्तिकामस्तु जुहुयात्सावित्रीमक्षतैः शुचिः २०
हन्तुकामोऽपमृत्युं च घृतेन जुहुयात्तथा। श्रीकामस्तु तथा पद्मैर्बिल्वैः काञ्चनकामुकः २१
ब्रह्मवर्चसकामस्तु पयसा जुहुयात्तथा। घृतप्लुतैस्तिलैर्वह्निं जुहुयात्सुसमाहितः २२
गायत्र्ययुतहोमाच्च सर्वपापैः प्रमुच्यते। पापात्मा लक्षहोमेन पातकेभ्यः प्रमुच्यते[11] २३
अभीष्टं लोकमाप्नोति प्राप्नुयात्काममीप्सितम्। गायत्री वेदजननी गायत्री पापनाशिनी
गायत्र्याः परमं नास्ति दिवि चेह च पावनम्। हस्तत्राणप्रदा देवी पततां नरकार्णवे २५
तस्मात्तामभ्यसेन्नित्यं ब्राह्मणो नियतः शुचिः। गायत्रीजाप्यनिरतं हव्यकव्येषु[12] भोज-
येत् २६

* इतः परं ग. पुस्तकेऽयं पाठः–"शतं जप्त्वा तथा सा तु सर्वकल्मषनाशिनी सहस्रं जप्त्वा सा नृणां पातकेभ्यः समुद्धरेत्।" इति।

१ ग. पद्मपत्रबीजाक्षाणामन्यतमेनाक्षमा°। २ घ. ङ. छ °क्षपत्रजीवानामन्यतमेनाक्षमां°। ३ ग. °त्। ध्यायन्वामहस्तोपरिव्याग°। ४ च. वा स्वहस्तोपयुक्तैर्वा ५ क ख. °स्तोपायनैर्वा। ६ ग. °तामार्षं छन्दश्च स्म°। ७ ग. °न्दः। प्रणवाद्याः। भूः। ८ ग. दश। ९ ग. °त्। स्वर्णस्तेयी कृतघ्नश्च ब्र°। १० ग. °कामतः। ब्र°। ११ ग. °ते। ब्रह्मलो°। १२ क. °षु योज°।

तस्मिन्न तिष्ठते पापमब्बिन्दुरिव पुष्करे। २७
जपे(प्ये)नैव तु संसिध्येद्ब्राह्मणो नात्र संशयः। कुर्यादन्यन्न वा कुर्यान्मैत्रो ब्राह्मण उच्यते २८
उपांशु स्याच्छतगुणः साहस्रो मानसः स्मृतः। नोच्चैर्जपं बुधः कुर्यात्सावित्र्यास्तु विशेषतः
सावित्रीजाप्यनिरतः स्वर्गमाप्नोति मानवः। गायत्रीजप्यनिरतो मोक्षोपायं च विन्दति
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन स्नातः प्रयतमानसः। गायत्रीं तु जपेद्भक्त्या सर्वपापप्रणाशिनीम् ३१

इति शाङ्खे [धर्मशास्त्रे] द्वादशोऽध्यायः॥ १२॥

(अथ त्रयोदशोऽध्यायः)

स्नातः कृतजप्यस्तदनु प्राङ्मुखो दिव्येन तीर्थेन देवानुदकेन तर्पयेत्॥१॥ *अथ तर्पणविधिः॥ २॥ ॐ भगवन्तं शेषं तर्पयामि॥ ३॥

कालाग्निरुद्रं तु ततो रुक्मभौमं तथैव च। श्वेतभौमं ततः प्रोक्तं पातालानां च सप्तकम् ४
जम्बूद्वीपं ततः प्रोक्तं शाकद्वीपं ततः परम्। गोमेदपुष्करे तद्वच्छाकाख्यं च ततः परम् ५

शार्वरं ततः स्वधामानं ततो हिरण्यरोमाणं ततः कल्पस्थायिनो लोकांस्तर्पयेत्॥६॥ लवणोदकं ततः क्षीरोदं ततो घृतोदं ततं इक्षूदं ततः स्वादूदं तत इति सप्तसमुद्रकं प्रत्यृचं पुरुषसूक्तेनोदकाञ्जलीन्दद्यात्, पुष्पाणि च तथा भक्त्या॥ ७॥ अथ कृतापसव्यो दक्षिणामुखोऽन्तर्जानुः पित्र्येण पितॄणां यथाश्राद्धं प्रकाममुदकं दद्यात्॥ ८॥ सौवर्णेन पात्रेण राजतेनौदुम्बरेण खड्गपात्रेणान्यपात्रेण वोदकं पितृतीर्थं स्पृशन्दद्यात्॥९॥ पित्रे पितामहाय प्रपितामहाय मात्रे पितामह्यै प्रपितामह्यै मातामहाय(?) प्रमातामहाय मात्रे(?) मातामह्यै प्रमातामह्यै सप्तमात्पुरुषात्पितृपक्षे यावतां नाम जानीयात्पितृपक्षाणां तर्पणं कृत्वा गुरूणां मातृपक्षाणां तर्पणं कुर्यात्॥ १०॥ मातृपक्षाणां तर्पणं कृत्वा संबन्धिबान्धवानां कुर्यात्, तेषां कृत्वा सुहृदां कुर्यात्॥११॥ भवन्ति चात्र श्लोकाः॥ १२॥

विना रौप्यसुवर्णेन विना ताम्रतिलेन च। विना दर्भैश्च मन्त्रैश्च पितॄणां नोपतिष्ठते १३

---

* इतः प्रभृति सप्तसमुद्रकमित्यन्तं न विद्यते ग. पुस्तके।

---

१ घ. छ. °दन्यत्र वा। २ घ. ङ. छ. 'णाशनी°। ३ च देवं। ४ क. °भौतं त°। ५ घ. ङ. छ. ततः शिलाभौमं ततो रक्तभौमं ततः श्वेतभौमं ततः पातालसप्तकं ततो जम्बूद्वीपं ततः शाकद्वीपं ततो गोमेदं ततः पुष्करं ततो दिति द्वितीयं ततोः लोकालोकाह्वयं ततः शा°। ६ घ. ततः स्वादूदकं तत इ°। ङ. छ. ततः केतुमन्तं ततो। ७ ङ. छ. लोकपालांस्त°। ८ ङ. छ. ततः स्वादूदकं तत इति समु°। ९ ग. प्रत्यहं। १० ग. °पक्षीयाणां त्रयाणां दत्वा मातृपक्षीयाणां गुरूणां संबन्धिबान्धवानां च कृत्वा सु°।

सौवर्णराजताभ्यां च खड्गेनौदुम्बरेण च । दत्तमक्षय्यतां याति पितॄणां तु तिलोदकम्
हेम्ना तु सह यद्दत्तं क्षीरेण मधुना सह । तदप्यक्षय्यतां याति पितॄणां तु तिलोदकम् १५
कुर्यादहरहः श्राद्धमन्नाद्येनोदकेन वा । पयोमूलफलैर्वाऽपि पितॄणां प्रीतिमावहन् १६
स्नातः संतर्पणं कृत्वा पितॄणां तु तिलाम्भसा । पितृयज्ञमवाप्नोति प्रीणाति च पितॄंस्तथा

इति शाङ्खे [धर्मशास्त्रे] त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

(अथ चतुर्दशोऽध्यायः ।)

ब्राह्मणान्न परीक्षेत दैवे कर्मणि धर्मवित् । पित्र्ये कर्मणि संप्राप्ते युक्तमाहुः परीक्षणम् १
ब्राह्मणा ये विकर्मस्था वैडालव्रतिका[2]स्तथा+ । ऊनाङ्गा अतिरिक्ताङ्गा ब्राह्मणाः पङ्क्तिदूषकाः २
गुरूणां प्रतिकूलाश्च वेदाग्न्युत्सादिनश्च ये । गुरूणां त्यागिनश्चैव[3] ब्राह्मणाः पङ्क्तिदूषकाः ३
अनध्यायेष्वधीयानाः शौचाचारविवर्जिताः । शूद्रान्नरससंपुष्टा ब्राह्मणाः पङ्क्तिदूषकाः
षडङ्गवित्त्रिसुपर्णो बह्वृचो ज्येष्ठसामगः । त्रिणाचिकेतः पञ्चाग्निर्ब्राह्मणाः पङ्क्तिपावनाः
ब्रह्मदेयानुसंतानो ब्रह्मदेयाप्रदायकः । ब्रह्मदेयापतिर्यश्च ब्राह्मणाः पङ्क्तिपावनाः ६
ऋग्यजुःपारगो यश्च साम्नां यश्चापि पारगः । अथर्वाङ्गिरसोऽध्येता ब्राह्मणः पङ्क्तिपावनः
नित्यं योगरतो विद्वान्समलोष्टाश्मकाञ्चनः । ध्यानशीलो[5] यतिर्विद्वान्ब्राह्मणः पङ्क्तिपावनः
द्वौ दैवे प्राङ्मुखौ त्रीन्वा पित्र्ये चोदङ्मुखांस्तथा । भोजयेद्द्विविधान्विप्रानेकैकमुभयत्र वा
भोजयेदथ वाऽप्येकं ब्राह्मणं पङ्क्तिपावनम् । दैवे कृत्वा तु नैवेद्यं पश्चाद्वह्नौ तु तत्क्षिपेत् १०
उच्छिष्टसंनिधौ कार्यं पिण्डनिर्वपणं बुधैः । अभावे च तथा कार्यमग्निकार्यं यथाविधि ११
श्राद्धं कृत्वा प्रयत्नेन त्वराक्रोधविवर्जितः । उष्णमन्नं द्विजातिभ्यः श्रद्धया विनिवेदयेत्
अन्यत्र पुष्पमूलेभ्यः पीठकेभ्यश्च पण्डितः । भोजयेद्द्विविधान्विप्रान्गन्धमाल्यसमुज्ज्वलान्
यत्किंचित्पच्यते गेहे भक्ष्यं वा भोज्यमेव वा । अनिवेद्य न भोक्तव्यं पिण्डमूले कदाचन १४
उग्रगन्धान्यगन्धानि चैत्यवृक्षभवानि च । पुष्पाणि वर्जनीयानि रक्तवर्णानि यानि च

+ इतः परमेतद्वचनमधिकं घ. ङ. छ पुस्तकेषु—"यस्य धर्मध्वजो नित्यं सुराध्वज इवोद्धृतः । प्रच्छन्नानि च पापानि वैडालं नाम तद्व्रतम्" इति ।

---

१ ग. घ. ङ. च. °ह । दत्तमक्ष° । २ ग. °तिकाः शठाः । हीना° । ३ क. °संतुष्टा । ४ घ. ङ. छ. °थर्वशिर° । ५ क. ख. °लो हि यो विद्वा° । ६ घ. ङ. छ. °भ्यः पानके° । ७ ग. °माल्यानुलेपनैः । य° ।

तोयोद्भवानि देयानि रक्तान्यपि विशेषतः । ऊर्णासूत्रं प्रदातव्यं कार्पासमथ वा नव
दशां विवर्जयेत्प्राज्ञो यद्येप्यहतवस्त्रजाम् । घृतेन दीपो दातव्यस्तिलतैलेन वा पुनः १७
धूपार्थं गुग्गुलुं दद्याद्धृतयुक्तं मधूत्कटम् । चन्दनं च तथा दद्यात्पिष्टा च कुङ्कुमं शुभम् १८
*भूतृणं सुरसं शिग्रुं पालकं सिन्धुकं तथा । कूष्माण्डालाबुवार्ताककोविदारांश्च वर्जयेत्
पिप्पलीं मरिचं चैव तथा वै पिण्डमूलकम् । कृतं च लवणं सर्वं वंशाग्रं तु विवर्जयेत् २०
राजमाषान्मसूरांश्च कोद्रवान्कोरदूषकान् । लोहितान्वृक्षनिर्यासाञ्श्राद्धकर्मणि वर्जयेत् २१
आम्रमामलकीमिक्षुं मृद्वीकादधिदाडिमान्+ । ‡विदार्यश्चैव रम्भाद्या दद्याच्छ्राद्धे प्रयत्नतः २२
धानालाजे मधुयुते सक्तूञ्शर्करया सह । दद्याच्छ्राद्धे प्रयत्नेन शृङ्गाटकविसेतकान् २३
भोजयित्वा द्विजान्भक्त्या स्वाचान्तान्दत्तदक्षिणान् । अभिवाद्य पुनर्विप्राननुव्रज्य विसर्जयेत् २४
निमन्त्रितस्तु यः श्राद्धे मैथुनं सेवते द्विजः । श्राद्धं दत्त्वा च भुक्त्वा च युक्तः स्यान्महतैनसा २५
कालशाकं सशल्कांश्च मांसं वार्ध्रीणसस्य च । खड्गमांसं तथाऽनन्तं यमः प्रोवाच धर्मवित्† २६
यद्ददाति गया[11]क्षेत्रे प्रभासे पुष्करे तथा । प्रयागे नैमिषारण्ये सर्वमानन्त्यमश्नुते २७
गङ्गायमुनयोस्तीरे[12] पयोष्ण्यामरकण्टके । नर्मदायां गयातीरे सर्वमानन्त्यमुच्यते २८
वाराणस्यां कुरुक्षेत्रे भृगुतुङ्गे महालये । [13]सप्तवेण्यृषिकूपे च[14] तदप्यक्षय्यमुच्यते २९
म्लेच्छदेशे तथा रात्रौ संध्यायां च विशेषतः । न श्राद्धमाचरेत्प्राज्ञो म्लेच्छदेशे न च व्रजेत् ३०

---

*इतः परमयं पाठो ग. पुस्तके—"सकोविदार्यसत्कन्दराजेन मधुना सदा । सक्तूञ्शर्करया सार्धं दद्याच्छ्राद्धे प्रयत्नतः । पायसादिभिरुष्णैश्च भोजयित्वा तथा द्विजान् । भक्त्या प्रणम्य आचान्तांस्तथा वै दत्तदक्षिणाम्(न्) । अभिवाद्य प्रसन्नात्मा अनुव्रज्य विसर्जयेत्"इति । +एतदर्धस्थानेऽयं पाठो ग. पुस्तके—"छत्राकं शराक्षिम्बं चपकं च सुप्तकं तथा"इति । ‡ इतः प्रभृति विसर्जयेदित्यन्तं न ग. पुस्तके । † अत्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते ग. पुस्तके ।

---

१ ग. दशा वि° । २ ग. °यनाहतवस्त्रजाः । घृ° । ३ ग. °याद्दिष्टं यत्कुङ्कु° । ४ घ. ङ. छ. °बुवृन्ताक° । ५ ग. आम्रातलवलीमूलमूलकान्दधि । घ. ङ. छ आम्रैलाम° । ६ घ. ङ. छ. °क्षुं द्राक्षाद्वीका° । ७ घ. ङ. छ. धानला° । ८ क. °लाभेम° । ९ च. विशेषका° । १० क. °संतिका° । ११ क. ख. °यास्यक्ष प्र° । १२ ख. च. °रे अयोध्याम° । ग. °रेतीर्थे वाऽम° । १३ ग. सप्तारण्येऽसिकू° । १४ च. च दत्तमक्ष° ।

हस्तिच्छायासु यद्दत्तं यद्दत्तं राहुदर्शने। विषुवत्ययने चैव सर्वमानन्त्यमुच्यते ३१
प्रोष्ठपद्यामतीतायां मघायुक्तां त्रयोदशीम्। प्राप्य श्राद्धं तु कर्तव्यं मधुना पायसेन वा
प्रजां पुष्टिं यशः स्वर्गमारोग्यं च धनं तथा। नृणां श्राद्धैः सदा प्रीताः प्रयच्छन्ति पिता-
महाः ३३

इति शाङ्खे [धर्मशास्त्रे] चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

(अथ पञ्चदशोऽध्यायः।)

जनने मरणे चैव सपिण्डानां द्विजोत्तमः। त्र्यहाच्छुद्धिमवाप्नोति योऽग्निवेदसमन्वितः १
सपिण्डता तु पुरुषे सप्तमे विनिवर्तते। नामधारकविप्रस्तु दशाहेन विशुध्यति २
क्षत्रियो द्वादशाहेन वैश्यः पक्षेण शुध्यति। मासेन तु तथा शूद्रः शुद्धिमाप्नोति नान्तरा ३
रात्रिभिर्मासतुल्याभिर्गर्भस्रावे विशुध्यति। अजातदन्तबाले तु सद्यः शौचं विधीयते ४
अहोरात्रात्तथा शुद्धिर्बाले त्वकृतचूडके। तथैवानुपनीते तु त्र्यहाच्छुध्यन्ति[1] बान्धवाः ५
अनूढानां तु कन्यानां तथैव शूद्रजन्मनाम्। अनूढभार्यः शूद्रस्तु षोडशाद्वत्सरात्परम् ६
मृत्युं समभिगच्छेच्चेन्मासात्तस्यापि[2] बान्धवाः। शुद्धिं समभिगच्छेयुर्नात्र कार्या विचा-
रणा ७
पितृवेश्मनि या कन्या रजः पश्यत्यसंस्कृता। तस्यां मृतायां नाशौचं कदाचिदपि शा-
म्यति ८
हीनवर्णा तु या नारी प्रमादात्प्रसवं व्रजेत्। प्रसवे मरणे तज्जमाशौचं नोपशाम्यति ९
समानं खल्वशौचं तु प्रथमेन[4] समापयेत्। असमानं द्वितीयेन धर्मराजवचो यथा १०
देशान्तरगतः श्रुत्वा कुल्यानां मरणोद्भवौ। यच्छेषं दशरात्रस्य तावदेवाशुचिर्भवेत् ११
अतीते दशरात्रे तु त्रिरात्रमशुचिर्भवेत्। तथा संवत्सरेऽतीते स्नात एव विशुध्यति १२
अनौरसेषु पुत्रेषु भार्यास्वन्यगतासु च। परपूर्वासु च स्त्रीषु त्र्यहाच्छुद्धिरिहेष्यते १३
मातामहे व्यतीते तु आचार्ये च तथा मृते। गृहे दत्तासु कन्यासु मृतासु च त्र्यहस्तथा[5] १४
निवासराजनि प्रेते जाते दौहित्रके गृहे। आचार्यपत्नीपुत्रेषु प्रेतेषु दिवसेन च १५
मातुले पक्षिणीं रात्रिं शिष्यर्त्विग्बान्धवेषु च। सब्रह्मचारिण्येकाहमनूचाने तथा मृते
एकरात्रं त्रिरात्रं च[6] षड्रात्रं मासमेव च। शूद्रे सपिण्डे वर्णानामाशौचं क्रमशः स्मृतम् १७

---

१ ग. °न्ति मानवाः। मृतानां कन्यकानां तु तथैव शूद्रजन्मनः। अ°। २ ग. °भवन°। ३ ग. °न्मासं तस्या°। ४ ग. मे तु स°। ५ ग. °था। विनष्टेरा°। ६ ग. च. वा।

त्रिरात्रमथ षड्रात्रं पक्षं मासं तथैव च । वैश्ये सपिण्डे वर्णानामाशौचं क्रमशः स्मृतम् १८
सपिण्डे क्षत्रिये शुद्धिः षड्रात्रं ब्राह्मणस्य तु । वर्णानां परिशिष्टानां द्वादशाहं विनिर्दिशेत् १९
सपिण्डे ब्राह्मणे वर्णाः सर्व एवाविशेषतः । दशरात्रेण शुध्येयुरित्याह भगवान्यमः २०
भृग्वग्न्यनशनाम्भोभिर्मृतानामात्मघातिनाम् । पतितानां च नाशौचं शस्त्रविद्युद्धताश्च ये
यतिव्रतिब्रह्मचारिनृपकारुकदीक्षिताः । नाशौचभाजः कथिता राजाज्ञाकारिणश्च ये २२
यस्तु भुङ्क्ते पराशौचे वर्णी सोऽप्यशुचिर्भवेत् । आशौचशुद्धौ शुद्धिश्च तस्याप्युक्ता मनीषिभिः २३
पराशौचे नरो भुक्त्वा कृमियोनौ प्रजायते । भुक्त्वाऽन्नं म्रियते यस्य तस्य योनौ प्रजायते २४
दानं प्रतिग्रहो होमः स्वाध्यायः पितृकर्म च । प्रेतपिण्डक्रियावर्जमाशौचे विनिवर्तते २५

इति शाङ्खे [धर्मशास्त्रे] पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

(अथ षोडशोऽध्यायः ।)

मृन्मयं भाजनं सर्वं पुनः पाकेन शुध्यति । मद्यैर्मूत्रैः पुरीषैश्च ष्ठीवनैः पूयशोणितैः १
संस्पृष्टं नैव शुध्येत पुनः पाकेन मृन्मयम् । एतैरेव तथा स्पृष्टं ताम्रसौवर्णराजतम् २
शुध्यत्यावर्तितं पश्चादन्यथा केवलाम्भसा । आम्लोदकेन ताम्रस्य सीसस्य त्रपुणस्तथा ३
क्षारेण शुद्धिः कांस(स्य)स्य लोहस्य च विनिर्दिशेत् । मुक्तामणिप्रवालानां शुद्धिः प्रक्षालनेन तु ४
अब्जानां चैव भाण्डानां सर्वस्याश्ममयस्य च । शाकवर्जं मूलफलैर्विदलानां तथैव च ५
मार्जनाद्यज्ञपात्राणां पाणिना यज्ञकर्मणि । उष्णाम्भसा तथा शुद्धिं सस्नेहानां विनिर्दिशेत् ६
शयनासनयानानां स्फ्यशूर्पशकटस्य च । शुद्धिः संप्रोक्षणाज्ज्ञेया कटामि(टाग्नी)न्धनयोस्तथा ७
मार्जनाद्वेश्मनां शुद्धिः क्षितेः शोधस्तु तत्क्षणात् । संमार्जितेन तोयेन वाससां शुद्धिरिष्यते ८

---

१ क. च. एवावि° । २ क. च. क्षीरेण । ३ च. अक्षालितानां भा° । ४ ग. °कमूलफलानां च वि° । ५ घ. छ. °लद्विद° । ६ ग. सकेशानां । ७ ग. शय्य सनापणानां सूर्यस्य किरणैस्तथा । शु° । ८ क. घ. धनत° ।

बहूनां प्रोक्षणाच्छुद्धिर्धान्यादीनां विनिर्दिशेत् । प्रोक्षणात्संहतानां च[1] दारवाणां च
तक्षणात् ९
सिद्धार्थकानां कल्केन शृङ्गदन्तमयस्य च । गोवालैः फलपात्राणामस्थ्नां शृङ्गवतां तथा
निर्यासानां गुडानां च लवणानां तथैव च । कुसुम्भकुङ्कुमानां च ऊर्णाकार्पासयोस्तथा
प्रोक्षणात्कथिता शुद्धिरित्याह भगवान्यमः । भूमिष्ठमुदकं शुद्धं शुचि तोयं शिलागतम् १२
वर्णगन्धरसैर्दुष्टैर्वर्जितं यदि तद्भवेत् । शुद्धं नदीगतं तोयं सर्वदैव तथाऽऽकरः १३
शुद्धं प्रसारितं पण्यं शुद्धे चाजाश्वयोर्मुखे । मुखवर्जं तु गौः शुद्धा मार्जारै[2]श्चा[3]ऽऽक्रमे शुचिः
शय्या भार्या शिशुर्वस्त्रमुपवीतं कमण्डलुः । आत्मनः कथितं शुद्धं न शुद्धं हि परस्य च १५
नारीणां चैव वत्सानां शकुनीनां शुनां मुखम् । रात्रौ प्रस्रवणे वृक्षे मृगयायां सदा शुचि
शुद्धा भर्तुश्चतुर्थेऽह्नि स्नानेन स्त्री रजस्वला । दैवे कर्मणि पित्र्ये च पञ्चमेऽहनि शुध्यति १७
रथ्याकर्दमतोयेन ष्ठीवनाद्येन वाऽप्यथ । नाभेरूर्ध्वं नरः स्पृष्टः सद्यः स्नानेन शुध्यति
कृत्वा मूत्रं पुरीषं वा स्नात्वा भोक्तुमनास्तथा । भुक्त्वा क्षुत्वा तथा सुप्त्वा पीत्वा
चाम्भोऽवगाह्य च १९
रथ्या वाऽऽक्रम्य वाऽऽचामेद्वासो विपरिधाय च । कृत्वा मूत्रपुरीषं च लेपगन्धापहं
द्विजः २०
[5]उद्धृतेनाम्भसा शौचं मृदा चैव समाचरेत् । मेहने मृत्तिकाः सप्त लिङ्गे द्वे परिकीर्तिते २१
एकस्मिन्विंशतिर्हस्ते द्वयोर्ज्ञेयाश्चतुर्दश । तिस्रस्तु मृत्तिका देयाः[4] कृत्वा नखविशोधनम्
तिस्रस्तु पादयोर्ज्ञेयाः शौचकामस्य सर्वदा । शौचमेतद्गृहस्थानां द्विगुणं ब्रह्मचारिणाम्
त्रिगुणं च वनस्थानां यतीनां तु चतुर्गुणम् । मृत्तिका च विनिर्दिष्टा त्रिपर्वाऽऽपूर्यते यया
इति शाङ्ख[धर्मशास्त्रे]षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

(अथ सप्तदशोऽध्यायः ।)

नित्यं त्रिषवणस्नायी कृत्वा पर्णकुटीं वने । अधःशायी जटाधारी पर्णमूलफलाशनः १
ग्रामं विशेच्च भिक्षार्थं स्वकर्म परिकीर्तयन् । एककालं समश्नीयाद्वर्षे तु द्वादशे गते २
हेमस्तेयी सुरापश्च ब्रह्महा गुरुतल्पगः । व्रतेनैतेन शुध्यन्ते महापातकिनस्त्विमे[6] ३
यागस्थं क्षत्रियं हत्वा वैश्यं हत्वा च याजकम् । एतदेव व्रतं कुर्यादात्रेयीविनिषूदकः ४

---

१ ग. घ काष्ठानां चैव त° । २ च. °रश्वह्क्रमे । ३ ख. ग. °श्चाऽऽश्रमे । ४ क. ख. घ. शुभं । ५ ग.

कूटसाक्ष्यं तथैवोक्त्वा निक्षेपमपहृत्य च। एतदेव व्रतं कुर्यात्त्यक्त्वा च शरणागतम् ५
आहिताग्नेः स्त्रियं हत्वा मित्रं हत्वा तथैव च। हत्वा गर्भमविज्ञातमेतदेव व्रतं चरेत् ६
वेनस्थं च द्विजं हत्वा पार्थिवं[3] च कृतागसम्। एतदेव व्रतं कुर्याद्द्विगुणं च विशुद्धये ७
क्षत्रियस्य च पादोनं वधेऽर्धं वैश्यघातने। अर्धमेव सदा कुर्यात्स्त्रीवधे पुरुषस्तथा ८
पादं तु शूद्रहत्यायामुदक्यागमने तथा। गोवधे च तथा कुर्यात्परदारगतस्तथा ९
पशून्हत्वा तथा ग्राम्यान्मासं कृत्वा विचक्षणः। आरण्यानां वधे तद्वत्तदर्धं तु विधीयते
हत्वा द्विजं तथा सर्पजलेशयबिलेशयान्। सप्तरात्रं तथा कुर्याद्व्रतं ब्रह्महणस्तथा ११
अनस्थ्नां शकटं हत्वा सास्थ्नां दशशतं तथा। ब्रह्महत्याव्रतं कुर्यात्पूर्णं संवत्सरं नरः
यस्य यस्य च वर्णस्य वृत्तिच्छेदं समाचरेत्। तस्य तस्य वधे प्रोक्तं प्रायश्चित्तं समाचरेत्
अपहृत्य तु वर्णानां भुवं प्राप्य प्रमादतः। प्रायश्चित्तं वधे प्रोक्तं ब्राह्मणानुमतं चरेत् १४
गोजाश्वस्यापहरणे मणीनां रजतस्य च। जलापहरणे चैव कुर्यात्संवत्सरव्रतम् १५
तिलानां धान्यवस्त्राणां मद्यानामामिषस्य च। संवत्सरार्धं[11] कुर्वीत व्रतमेतत्समाहितः १६
तृणेक्षुकाष्ठतक्राणां रसानामपहारकः। मासमेकं व्रतं कुर्याद्गन्धानां सर्पिषां तथा १७
लवणानां गुडानां च मूलानां कुसुमस्य च। मासार्धं तु व्रतं कुर्यादेतदेव समाहितः १८
लोहानां वैदलानां च सूत्राणां चर्मणां तथा। एकरात्रव्रतं कुर्यादेतदेव समाहितः १९
भुक्त्वा पलाण्डुलशुनं मद्यं च कवकानि च। नारं मलं तथा मांसं विड्वराहं खरं तथा[13] २०
गौधेरकुञ्जरोष्ट्रं च सर्वपञ्चनखं तथा। क्रव्यादं कुक्कुटं ग्राम्यं कुर्यात्संवत्सरं व्रतम् २१
भक्ष्याः पञ्चनखास्त्वेते गोधाकच्छपशल्लकाः। खड्गश्च[14] शशकश्चैव तान्हत्वा च चरेद्व्रतम्
हंसं मद्गुं बकं काकं काकोलं खञ्जरीटकम्। मत्स्यादांश्च तथा मत्स्यान्बलाकं शुकसारिके
चक्रवाकं प्लवं कोकं[15] मण्डूकं भुजगं तथा। मासमेकं व्रतं कुर्यादेतच्चैव न भक्षयेत् २४
राजीवान्सिंहतुण्डांश्च[16] सशल्कांश्च[17] तथैव च। पाठीनरोहितौ भक्ष्यौ मत्स्येषु परिकीर्तितौ
जलेचरांश्च जलजान्मुखाग्रनखविष्किरान्। रक्तपादाञ्जालपादान्सप्ताहं व्रतमाचरेत् २६
तित्तिरं च मयूरं च लावकं[18] च कपिञ्जलम्। वार्ध्रीणसं वर्तकं च भक्ष्यानाह यमस्तथा २७
भुक्त्वा चोभयतोदन्तं तथैकशफदंष्ट्रिणः। तथा भुक्त्वा तु मांसं वै मासार्धं व्रतमाचरेत्

---

१ ग. छ. °ताग्निः स्त्रि° । २ ग. व्रतस्थं । ३ ग. °वं चाकृताश्रमम् । ४ घ. ङ. छ. °तके । भ° । ५ क. °दाराग° । ६ च. सर्पौ ज° । ७ च. °शयौ । स° । ८ ग. °स्थ्नां तु शतं ह° । ९ च. °स्य सुव° । १० ग. °णां शस्त्राणामा° । ११ ख. ग. °र्याद्दन्तानां । १२ ख. ग. करकाणि । १३ क. घ. ङ. च. °था । गोश्वकुञ्जरखरो° । १४ क. °ड्गश्चैकशफश्चै° । १५ क. घ. च. काकं । १६ ख. ग. श्च शकुलांश्च । १७ क. सकल्कां° । १८ घ. ङ. छ. बलाकं । १९ क. ख. घ. वाध्रीण° ।

स्वयं मृतं वृथा[1] मांसं माहिषं त्वाजमेव च। गोश्च क्षीरं विवत्सायाः संधिन्याश्च तथा पयः
संधिन्यमेध्यं भक्षित्वा पक्षं तु व्रतमाचरेत । क्षीराणि यान्यभक्ष्याणि तद्विकाराशने बुधः
सप्तरात्रं व्रतं कुर्याद्यदेतत्परिकीर्तितम्। लोहितान्वृक्षनिर्यासान्व्रश्चनप्रभवांस्तथा ३१
केवलानि[3] च शुक्तानि तथा पर्युषितं च यत्। गुडयुक्तं तथा भुक्त्वा त्रिरात्रं च व्रती भवेत्
दधि भक्ष्यं च शुक्ते(क्ते)षु यच्चान्यद्दधिसंभवम् । गुडशुक्तं तु भक्ष्यं स्यात्ससर्पिष्कमिति
स्थितिः ३३
यवगोधूमजाः सर्वे विकाराः पयसश्च ये। राजवाडवकुल्यं च भक्ष्यं पर्युषितं भवेत् ३४
सजीवपक्वमांसं च सर्वं यत्नेन वर्जयेत् । संवत्सरं व्रतं कुर्यात्प्राश्यैताञ्ज्ञानतस्तु तान् ३५
शूद्रान्नं ब्राह्मणो भुक्त्वा तथा रङ्गावतारिणः। चिकित्सकस्य क्षुद्रस्य तथा स्त्रीमृगजी-
विनः ३६
ष(प)ण्डस्य कुलटायाश्च तथा बन्धनचारिणः। बद्धस्य चैव चोरस्य अवीरायाः स्त्रिय-
स्तथा[11] ३७
चर्मकारस्य वेणस्य[12] क्लीबस्य पतितस्य च। रुक्मकारस्य धूर्तस्य[13] तथा वार्धुषिकस्य च ३८
कदर्यस्य नृशंसस्य वेश्यायाः कितवस्य च । गणान्नं भूमिपालान्नमन्नं चैव श्वजीवि[14]-
नाम्[15] ३९
मौञ्जिकान्नं सूतिकान्नं भुक्त्वा मासं व्रतं चरेत्। शूद्रस्य सततं भुक्त्वा षण्मासान्व्रतमाच-
रेत् ४०
वैश्यस्य तु तथा भुक्त्वा त्रीन्मासान्व्रतमाचरेत्। क्षत्रियस्य तथा भुक्त्वा द्वौ मासौ व्रतमा-
चरेत् ४१
ब्राह्मणस्य तथा भुक्त्वा मासमेकं व्रतं चरेत् । अपः सुराभाजनस्थाः पीत्वा पक्षं व्रतं
चरेत् ४२
मद्यभाण्डगताः पीत्वा सप्तरात्रं व्रतं चरेत्। शूद्रोच्छिष्टाशने मासं पक्षमेकं तथा विशः ४३
क्षत्रियस्य तु सप्ताहं ब्राह्मणस्य तथा दिनम्। [16]अग्रश्राद्धाशने विद्वान्मासमेकं व्रती भवेत्

---

१ क. °मेध्यभक्षायाः प°। २ ग. °न्म्रणानां प्र°। च. °न्म्रणतः प्र°। ३ ग. °नि तथाऽम्लानि। ४ क. °डशुक्तं त°। ख. ङ. °डशुक्तं। ग. °डपक्वं त°। ५ ग. भक्तं च शुक्तेषु यच्चान्यद्दारुसं°। ६ घ. ङ. छ. भुक्तेषु। च. शुष्केषु। ७ ग. °डयुक्तं भक्षयित्वा तक्रं निन्द्यमिति श्रुतिः । ८ क. ग. °शुक्तं तु। ९ ग. °वाहं च कु° । घ. ङ. छ. °वाटुव। १० क. °त् । ऋजीष्वीप°। च. °त् । ऋवी-सप°। ११ ग °था। कर्म°। १२ क. घ. छ. वेनस्य। १३ ग. तक्षणश्च। १४ ग. चैत्राश्व जी°। १५ घ. ङ. छ. °म्। सैनिकान्नं सू°। १६ क. ख. च. अथ श्रा°।

परिवित्तिः परिवेत्ता च यया चे परिविन्दति। व्रतं संवत्सरं कुर्युर्दातृयाजकपञ्चमाः ४५
काकोच्छिष्टं गवाऽऽघ्रातं भुक्त्वा पक्षं व्रती भवेत्। दूषितं केशकीटैश्च मूषिकोलाङ्ग-
लेन च ४६
मक्षिकामशकेनापि त्रिरात्रं तु व्रती भवेत्। वृथा कृसरसंयावपायसापूपशष्कुलीः ४७
भुक्त्वा त्रिरात्रं कुर्वीत व्रतमेतत्समाहितः। नील्या चैव क्षतो विप्रः शुना दष्टस्तथैव च
त्रिरात्रं तु व्रतं कुर्यात्पुंश्चलीदशनक्षतः। पादप्रतापनं कृत्वा वह्निं कृत्वा तथाऽप्यधः ४९
कुशैः प्रमृज्य पादौ च दिनमेकं व्रती भवेत्। नीलीवस्त्रं परी(रि)धाय भुक्त्वा स्नानार्हण-
स्तथा ५०
त्रिरात्रं च व्रतं कुर्याच्छित्त्वा गुल्मलतास्तथा। अध्यास्य शयनं यानमासनं पादुके तथा
पलाशस्य द्विजश्रेष्ठस्त्रिरात्रं तु व्रती भवेत्। वाग्दुष्टं भावदुष्टं च भाजने भावदूषिते
भुक्त्वाऽन्नं ब्राह्मणः पश्चात्त्रिरात्रं तु व्रती भवेत्॥ ५२
क्षत्रियस्तु रणे दत्त्वा पृष्ठं प्राणपरायणः। संवत्सरव्रतं कुर्याच्छित्त्वा वृक्षं फलप्रदम् ५३
दिवा च मैथुनं गत्वा स्नात्वा नग्नस्तथाऽम्भसि। नग्नां परस्त्रियं दृष्ट्वा दिनमेकं व्रती
भवेत् ५४
क्षिप्त्वाऽग्नावशुचि द्रव्यं तदेवाम्भसि मानवः। मासमेकं व्रतं कुर्यादुपक्रुध्य तथा गुरुम्
पीतावशेषं पानीयं पीत्वा च ब्राह्मणः क्वचित्। त्रिरात्रं तु व्रतं कुर्याद्वामहस्तेन वा
पुनः ५६
एकपङ्क्त्युपविष्टेषु विषमं यः प्रयच्छति। स च तावदसौ पक्षं कुर्यात्तु ब्राह्मणो व्रतम् ५७
धारयित्वा तुलां चार्यं विषमं कारयेद्वणिक्। सुरालवणमद्यानां दिनमेकं व्रती भवेत् ५८
मांसस्य विक्रयं कृत्वा कुर्याच्चैव महाव्रतम्। विक्रीय पणिना मद्यं तिलस्य च तथाऽऽ-
चरेत् ५९
हुंकारं ब्राह्मणस्योक्त्वा त्वंकारं च गरीयसः। दिनमेकं व्रतं कुर्यात्प्रयतः सुसमाहितः ६०
प्रेतस्य प्रेतकार्याणि अकृत्वा धनहारकः। वर्णानां यद्व्रतं प्रोक्तं तद्व्रतं प्रयतश्चरेत् ६१
कृत्वा पापं न गूहेत गुह्यमानं विवर्धते। कृत्वा पापं बुधः कुर्यात्पर्षदोऽनुमतं व्रतम् ६२

---

१ क. ङ. छ. यथा। २ क. न। ३ ग. °विद्यते। व्र°। ४ ग. °माः। शुनोच्छिष्टं तथा भुक्त्वा मासमेकं व्र°। ५ ग. °कानकुले। ६ ग. °नं वह्नौ क्षिप्त्वा वह्नौ त°। ७ ग. °णे हत्वा पृष्ठं प्राणपरायणम्। सं°। ८ ग. °त्वा पिप्पलपादपम्। ९ क. ख. °ति। यश्च यावदसौ पक्षं कु°। १० घ. ङ. च. यश्चाया°। ११ ग. तुलां चैव विषमं वणिजस्तथा। सु°। १२ घ. ङ. छ. °लाधर्ये। १३ ग. तिलानि। १४ क. ख. च. °णि कृत्वा चैनमहा°। १५ क. ख. घ. °त गूहमा°। १६ ग. °म्। स्थित्वा च श्वप°।

तस्करश्वापदाकीर्णे बहुव्यालमृगे वने। न व्रतं ब्राह्मणः कुर्यात्प्राणबाधाभयात्सदा[१] ६३
सर्वत्र जीवनं रक्षेज्जीवन्पापमपोहति। व्रतैः कृच्छ्रैश्च दानैश्च इत्याह भगवान्यमः ६४
शरीरं धर्मसर्वस्वं रक्षणीयं प्रयत्नतः। शरीरात्[२]स्रवते धर्मः पर्वतात्सलिलं यथा ६५
आलोच्य धर्मशास्त्राणि समेत्य ब्राह्मणैः सह । प्रायश्चित्तं द्विजो दद्यात्स्वेच्छया न क[३]थं-
चन ६६

इति शाङ्खे [धर्मशास्त्रे] सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

(अथाष्टादशोऽध्यायः ।)

त्र्यहं त्रिषवणस्नायी स्नाने स्नानेऽघमर्षणम्। निमग्नस्त्रिः पठेदप्सु न भुञ्जीत दिनत्रयम्
वीरासनं[४] च तिष्ठेत गां दद्याच्च पयस्विनीम्। अघमर्षणमित्येतद्व्रतं सर्वाघनाशनम् २
त्र्यहं सायं त्र्यहं प्रातस्त्र्यहमद्यादयाचितम्। त्र्यहं परं च नाश्नीयात्प्राजापत्यं चरन्व्र-
तम् ३
त्र्यहमुष्णं पिबेत्तोयं त्र्यहमुष्णं घृतं पिबेत्। त्र्यहमुष्णं पयः पीत्वा वायुभक्षस्त्र्यहं भवेत् ४
तप्तकृच्छ्रं विजानीयाच्छीतैः शीतमुदाहृतम्। द्वादशाहोपवासेन पराकः परिकीर्तितः ५
विधिनोदकसिद्धानि मासमश्नीत यत्नतः । स कृत्वा सोदकान्मासं कृच्छ्रं वारुण-
मुच्यते ६
बिल्वैरामलकैर्वाऽपि पद्माक्षैरथ वा शुभैः । मासेन [६]लोकेऽतिकृच्छ्रः कथ्यते बुद्धिस-
त्तमैः ७
गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधि सर्पिः कुशोदकम्। एकरात्रोपवासश्च कृच्छ्रं सांतपनं स्मृतम् ८
एतैस्तु त्र्यहमभ्यस्तं महासांतपनं स्मृतम्[७] । पिण्याकं(क)वामतक्राम्बुसक्तूनां(?) प्रतिवा-
सरम् ९
उपवासान्तराभ्यासात्तुलापुरुष उच्यते । गोपुरीषाशनो भूत्वा मासं नित्यं समाहितः
व्रतं तु यावकं कुर्यात्सर्वपापापनुत्तये। ग्रासं चन्द्रकलावृद्ध्या प्राश्नीयाद्वर्धयन्सदा ११
ह्रासयेच्च कलांहानौ व्रतं चान्द्रायणं[११] चरेत् । मुण्डस्त्रिषवणस्नायी अधःशायी जितेन्द्रियः
स्त्रीशूद्रपतितानां च वर्जयेत्परिभाषणम् । पवित्राणि जपेच्छक्त्या जुहुयाच्चैव शक्तितः

---

१ ग. °दा। सती हि जीवतो जीवं सर्वपाप°। २ ग. °राच्च्यव°। ३ ख.न. कदाच°। ४ ग. °नं सदा तिष्ठेद्गां च दद्यात्पय°। ५ ख °द्वात्रं समश्नीयात्प्रय°। ६ क. लोकैः स्त्रीकृ°। घ. ङ. छ. °लोकैः श्रीकृच्छ्रं कृच्छ्रं सां°। ७ ग. °म्। पादद्वयं तथा. त्यक्त्वा स°। ८ घ. ङ. छ. °ण्याकावा°। ९ क. ख च

अयं विधिः स विज्ञेयः सर्वकृच्छ्रेषु सर्वदा । पापात्मानस्तु पापेभ्यः कृच्छ्रैः संतारिता, नराः १४
गतपापा दिवं यान्ति नात्र कार्या विचारणा । शङ्खप्रोक्तमिदं शास्त्रं योऽधीते बुद्धिमान्नरः
सर्वपापविनिर्मुक्तः स्वर्गलोके महीयते* । १६

इति शाङ्खे धर्मशास्त्रेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

(समाप्तेयं शङ्खस्मृतिः ।)

---

* एतद्वचनद्वयमधिकं क. पुस्तके—" पादशेषं पीतशेषं शौचशेषं तु यज्जलम् । तज्जलं मदिरातुल्यं पर्यग्निकरणं विना ॥ स्त्रीशेषं शूद्रशेषं स्याच्छ्राद्धशेषं तथैव च । दंपत्योर्भुक्तशेषं स्याद्भुक्त्वा चान्द्रायणं चरेत् " इति ।

१ ग. °ते प्रयतः सुधीः । स° । घ. ङ. छ. °ते द्विजपुंगवः । स° ।

ॐ तत्सद्ब्रह्मणे नमः ।

शातातपस्मृतिः ।

(तत्र प्रथमोऽध्यायः ।)

प्रायश्चित्तविहीनानां महापातकिनां नृणाम् । नरकान्ते भवे[2]ज्जन्म चिह्नाङ्कितशरीरिणाम् १
प्रतिजन्म भवेत्तेषां[3] चिह्नं तत्पापसूचकम् । प्रायश्चित्ते कृते[4] याति पश्चात्तापवतां पुनः * २
महापातकजं चिह्नं सप्तजन्मनि जायते । उपपापोद्भवं पञ्च त्रीणि पापसमुद्भवम् (?) ३
दुष्कर्मजा नृणां रोगा यान्ति[5] चोपक्रमैः शमम्[6] । जाप्यैः सुरार्चनैर्होमैर्दानैस्तेषां शमो
भवेत्[7] ४
+पूर्वजन्मकृतं पापं नरकस्य परिक्षये । बाधते व्याधिरूपेण तस्य जप्यादिभिः शमः ५
कुष्ठं[8] च राजयक्ष्मा च प्रमेहो ग्रहणी तथा । मूत्रकृच्छ्राश्मरी[9]कासा अतिसारभगंदरौ ६
दुष्टव्रणं गण्डमाला पक्षघातोऽक्षिनाशनम् । इत्येवमादयो रोगा महापापोद्भवाः स्मृताः
जलोदरं यकृत्प्लीहा शूल[11]शोफव्रणानि च । श्वासाजीर्णज्वरच्छर्दिभ्रममोहगलग्रहाः ८
रक्तार्बुदविसर्पाद्या उपपापोद्भवा गदाः । दण्डापतानकश्वित्रवपुःकम्पविचर्चिकाः ९
वल्मीकपुण्डरीकाद्या रोगाः पापसमुद्भवाः । †शिरोत्पाद्या नृणां रोगा अभिशापाद्भ-
वन्ति हि १०
अन्ये च बहवो रोगा जायन्ते वर्णसं[12]करात् । उच्यन्ते[13] यानि दानानि प्रायश्चित्तानि च
क्रमात् ११
महापापेषु [14]सर्वस्वं तदर्धमुपपातके । दद्यात्पापेषु षष्ठांशं दृष्ट्वा[15] व्याधिबलाबलम् १२
अथ साधारणं तेषु गोदानादिषु कथ्यते ॥ १३

---

*इतः परमधिकमेतद्वचनं क. पुस्तके—"महापातकजं पापं नरकस्य परिक्षये । बाध्य(ध)ते व्याधिरूपेण तस्य जाप्यादिभिः शमः" इति । + अत्रैतद्वचनं न क. पुस्तके । † एतदर्धस्थानेऽयं पाठः ख. ग. पुस्तकयोः—"अर्शआद्या नृणां रोगा अतिपापाद्भवन्ति हि" इति ।

---

१ ख. ग. °सूचितम् । २ क. घ. °ते वाऽपि पश्चात्तापयुतं पु° । ३ क. घ. पापं । ४ क. घ. °वं चैव श्री° । ५ क. घ. °न्ति नोप° । ६ ख. ग. °म् । जपैः सु° । ७ क. घ. °रार्चितैर्हो° । ८ क. घ. कुष्ठी । ९ घ. °रीश्वासा । १० क. घ. कण्ठमाला । ११ ख. ग. °लरोगत्र° । १२ ख. ग. °कराः । उ° । १३ ख. ग. °न्ते च नि° । १४ ख. ग. सर्वं स्यात्तद° । १५ ख. ग. कल्प्यं ।

*गोदाने वत्सयुक्ता गौः सुशीला च पयस्विनी । +सर्वस्वं यत्र देयं स्यात्तत्र इच्छा यदा न हि १४
गोशतं तु यदा दद्यात्सर्वालंकारभूषितम् । वृषदाने शुभोऽनड्वाञ्शुक्लाम्बरः सकाञ्चनः
‡धौरेयो हेमसंयुक्तो दद्याद्वस्त्रसमन्वितः । दशधेनुसमं पुण्यं प्रवदन्ति मनीषिणः १६
निवर्तनानि भूदाने दश दद्याद्द्विजातये । दशहस्तेन दण्डेन त्रिंशद्दण्डं निवर्तनम् १७
दश तान्येव गोचर्म दत्त्वा स्वर्गे महीयते । सुवर्णशतनिष्कं तु तदर्धार्धप्रमाणतः १८
अश्वदाने[3] मृदुश्लक्ष्णमश्वं सोपस्करं दिशेत् । महिषीं[4] महिषीदाने दद्यात्स्वर्णाम्बरान्विताम्
दद्याद्गजं[5] महादाने सुवर्णफलसंयुतम् ॥ २०
लक्षसंख्यार्हणं पुष्पं प्रदद्याद्देवतार्चने । दद्याद्द्विजसहस्राय मिष्टान्नं द्विजभोजने २१
रुद्रजाप्यं लक्षपुष्पैः पूजयित्वा च त्र्यम्बकम् । एकादश जपेद्रुद्रान्दशांशं गुग्गुलेन तु
हुत्वाऽभिषेचनं कुर्यान्मन्त्रैर्वरुणदैवतैः । शान्तिके गणशान्तिश्च ग्रहशान्तिकपूर्विका २३
धान्यदाने शुभं धान्यं खारीषष्टिमितं स्मृतम् । वस्त्रदाने पट्टवस्त्रद्वयं कर्पूरसंयुतम् २४
दश पञ्चाष्ट चतुर उपवेश्य द्विजाञ्शुभान् । तेषामनुज्ञया सर्वं प्रायश्चित्तमुपक्रमेत् २५
विधाय वैष्णवं श्राद्धं संकल्प्य निजकाम्यया । धेनुं दद्याद्द्विजातिभ्यो दक्षिणां वै स्वश-
क्तितः २६
अलंकृत्य यथाशक्ति वस्त्रालंकरणैर्द्विजान्[15] । याचेद्दण्डानुसारेण[16] प्रायश्चित्तं यथोचि-[17]
तम् २७
तेषामनुज्ञया कृत्वा प्रायश्चित्तं यथाविधि । पुनस्तान्परिपूर्णार्थमर्चयेद्[18]विधिवद्द्विजान् २८
†दद्याद्व्रतानि नामानि तेभ्यः श्रद्धासमन्वितः । संतुष्टा ब्राह्मणा दद्युरनुज्ञां व्रतका-
रिणे २९
जपच्छिद्रं तपश्छिद्रं यच्छिद्रं यज्ञकर्मणि । सर्वं भवति निश्छिद्रं यस्य चेच्छन्ति ब्राह्मणाः
ब्राह्मणा यानि भाषन्ते मन्यन्ते तानि देवताः । सर्वदेवमया विप्रा न तद्वचनमन्यथा ३१

---

* एतदर्धं न क. घ. पुस्तकयोः । + इत आरभ्य‡भूषितमित्यन्तं न विद्यते ख. ग. पुस्तकयोः ।
‡ एतद्वचनं न ख. ग. पुस्तकयोः । † एतदर्धं न ख. ग. पुस्तकयोः ।

---

१ क. घ. °दण्डे नि° । २ क. °वर्णं स° । ३ क. घ. °नेषु दुष्कूलम° । ४ ख. ग. °षीं माहिषे दाने दद्यात्स्वर्णायुधान्वि° । ५ क. घ. °संख्योत्तमं पु° । ६ ख. ग रुद्रं जपेल्लक्ष° । ७ घ. त्वा त्रियम्ब° । ८ क घ. जपान्रुद्रा° । ९ क. घ. °दशाङ्गं गु° । १० ख. ग °ग्गुलैर्घृतैः । हु° । ११ क. °णनाथस्य प्र° । १२ ख. ग. °पूर्वकम् । धा° । १३ क. °दुकूले कर्षक° । घ. °दुकूले कंषक फलसं° । १४ क. °श्वाय च° । १५ क. घ. °र्वैर्युतान् । । १६ ख. ग. °दण्डप्रमाणेन प्रा° । १७ ख. ग. °थोदित° । १८ ख. ग °र्थायानर्चे° ।

उपवासो व्रतं चैव स्नानं तीर्थ[1]फलं तपः । विप्रैः संपादितं यस्य संपन्नं तस्य तत्फलम् ३२
संपन्नमिति तद्वाक्यं वद[2]न्ति ऋषिदेवताः । प्रणम्य शिरसा सार्धमग्निष्टोमफलं लभेत् ३३
ब्राह्मणा जङ्गमं तीर्थं निर्मलं सार्वकामिकम् । तेषां वाक्योदकेनैव शुध्यन्ति म[3]लिनो जनाः
तेभ्योऽनुज्ञामनुप्राप्य प्रतिगृह्य तथाऽऽशिषः । भोजयित्वा द्विजाञ्शक्त्या भुञ्जीत सह
बन्धुभिः ३५

इति शातातपस्मृतौ कर्मविपाके साधारणविधिर्नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

(अथ द्वितीयोऽध्यायः ।)

ब्रह्महा नरकस्यान्ते पाण्डुकुष्ठी प्रजायते । प्रायश्चि[4]त्तानि कुर्वीत स तत्पातकशान्तये १
चत्वारः कलशाः कार्याः पञ्चरत्नसमन्विताः । पञ्चपल्लवसंयुक्ताः सितवस्त्रेण संयुताः २
अश्वस्थानादिमृद्युक्तास्तीर्थोदकसुपूरि[5]ताः । कषायपञ्चकोपेता नानाविधफलान्विताः
सर्वौषधिसमायुक्ताः स्थाप्याः प्रतिदिशं द्विजैः । रौप्यमष्टदलं पद्मं मध्यकुम्भोपरि न्यसेत्
तस्योपरि न्यसेद्देवं ब्रह्माणं च चतुर्मुखम् । पलार्धार्धप्रमाणेन सुवर्णेन विनिर्मितम् ५
[6]अर्चयेत्पुरुषसूक्तेन त्रिकालं प्रतिवासरम् । यजमानः शुभैर्गन्धैः पुष्पैर्धूपैर्यथाविधि ६
पूर्वा[7]दिषु च [8]कुम्भेषु ब्राह्मणा ब्रह्मचारिण[9]ः । पठेयुः स्वस्ववेदांस्त ऋग्वेदप्रभृतीञ्शनैः
दशांशेन ततो होमो ग्रहशान्तिपुरःसरः । मध्यकुण्डे विधातव्यो घृताक्तैस्ति[10]लैर्व्रीहिभिः
द्वादशाहमिदं कर्म समाप्य द्विजपुंग[11]वैः । भद्रपीठे यजमानमभिषिञ्च्याद्यथाविधि ९
ततो दद्याद्यथाशक्ति गोभूहेमतिलादिकम् । ब्राह्मणेभ्यस्तथा देयमाचार्या[12]य यथाविधि
आदित्या वसवो रुद्रा विश्वे देवा मरुद्गणाः । प्रीताः सर्वे व्यपोहन्तु मम पापं सुदारुणम्
इत्युदीर्य मुहुर्भक्त्या तमाचार्यं क्षमापयेत् । एवं विधाने विहिते श्वेतकुष्ठी विशुध्यति १२
कुष्ठी गोवधकारी स्यान्नरकान्तेऽस्य निष्कृतिः । स्थापयेद्घटमेकं तु पूर्वोक्तद्रव्यसंयुतम्
रक्तचन्दनलिप्ताङ्गं रक्तपुष्पाम्बरावृतम् । र[13]त्नगर्भं तु तं कृत्वा स्थापयेद्दक्षिणा दिशम् १४
ताम्रपात्रं न्यसेत्तत्र तिलै[14]श्चूर्णेन पूरितम् । तस्योपरि न्यसेद्देवं हेमनिष्कमयं यमम्
यजेत्पुरुषसूक्तेन पापं मे शाम्यतामिति १५

---

१ ख ग. °न्ति क्षिति° । २ ख. ग. निर्जलं । ३ ख. ग. °लिना ज° । ४ ख. ग 'श्चित्तं प्रकु' । ५ क. घ. °शं दिशम् । रौ° । ६ ख.ग. अर्चेत्पु° । ७ ख.ग. °दिकुम्भेषु ततो ब्रा' । ८ घ. कुण्डेषु ऋत्विजो ब्र° । ९ क. घ. °णः । पारयेयुः स्वकान्वेदानृग्वे° । १० ख. ग. 'लहेमभिः । ११ ख. ग. °वः । तत्र पी° । १२ ख. ग. °य निवेदयेत् । आ' । १३ ख. ग. रक्तकुम्भं तु । घ. रक्तग° । १४ क. घ. °लपूर्णे° ।

सामपारायणं कुर्यात्कलशे तत्र सामवित् । दशांशं सर्षपैर्हुत्वा पावमान्यभिषेचने १६
विहिते धर्मराजानमाचार्याय निवेदयेत् ॥ १७
यमो महिषमारूढो दण्डपाणिर्भयावहः । दक्षिणाशापतिर्देवो मम पापं व्यपोहतु १८
इत्युच्चार्य विसृज्यैनं[2] मासं गोभक्तिमाचरेत् । ब्रह्मगोवधयोरेषां[3] स्यात्तदभ्यासनिष्कृतिः
पितृहा चेतनाहीनो मातृहाऽन्धश्च जायते । नरकान्ते प्रकुर्वीत प्रायश्चित्तं यथाविधि २०
प्राजापत्यानि कुर्वीत त्रिंशच्छाखाविधानतः । व्रतान्ते कारयेन्नावं सौवर्णी पलसंख्यया
*कुम्भं रौप्यमयं चैव ताम्रपात्राणि पूर्ववत् । निष्कहेम्ना तु कर्तव्यो देवः श्रीवत्सलाञ्छनः २२
पट्टकूलेन संवेष्ट्य पूजयेत्तां विधानतः । नावं द्विजाय तां दद्यात्सर्वोपस्करसंयुताम् २३
वासुदेव जगन्नाथ सर्वभूताशयस्थित । पातकार्णवमग्नं मां तारय प्रणतार्तिहृत् २४
इत्युदीर्य प्रणम्याथ ब्राह्मणाय विसर्जयेत् । अन्येभ्योऽपि यथाशक्ति विप्रेभ्यो दक्षिणां+ददेत् २५
[†हतं वै बालकं सुप्तं स्वसा(सृ)जातं च मूलजम् । तैर्न संजायते वन्ध्या मृतवत्सा च नारकी
तत्पातकविनाशाय यथा कार्यं प्रयत्नतः । सौवर्णं बालकं कृत्वा दद्याद्दोलासमन्वितम्
अनड्वाहं ततो दद्याद्वस्त्रद्वयसमन्वितम् । तत्पातकविनिर्मुक्ता पश्चाद्भवति पुत्रिणी २८
पिता बन्दीकृतो येन निबद्धो लोहशृङ्खलैः । चिरं कष्टतरं भुक्त्वा मृतस्तत्रैव मन्दिरे २९
तेन पापेन पापात्मा पतितो रौरवार्णवे । नरकान्ते भवेच्चिह्नं पङ्गुर्मूको विचेतनः ३०
तस्य पापविनिर्मुक्त्यै पिता कार्यो हिरण्मयः । तत्पिता रथमारूढो विप्राय प्रतिपादयेत्]
स्वसृघाती तु बधिरो नरकान्ते प्रजायते । मूको भ्रातृवधाच्चैव तस्येयं निष्कृतिः स्मृता
तेन कार्यं विशुध्यर्थं यतिचान्द्रायणव्रतम् । व्रतान्ते पुस्तकं दद्यात्सुवर्ण(र्ण)[10] पलसंयुतम्
इमं मन्त्रं समुच्चार्य ब्राह्मणं तं विसर्जयेत् । सरस्वति जगन्मातः शब्दब्रह्माधिदैवते ३४
[11]दुष्कर्मकारिणं पापं पाहि मां परमेश्वरि । बालघाती च पुरुषो मृतवत्सः प्रजायते ३५
ब्राह्मणोद्वाहनं चैव कर्तव्यं तेन शुद्धये । श्रवणं हरिवंशस्य कर्तव्यं च यथाविधि ३६

---

* एतद्वचनं न क. घ. पुस्तकयोः । + इदमार्षम् । † धनुश्चिह्नान्तर्गतग्रन्थः ख. ग. पुस्तकयोर्न विद्यते ।

---

१ क. °वनम् । वि° । २ ख. °सं सद्भक्ति° । ३ ख. ग. °षा प्रायश्चित्तेन नि° । ४ ख. ग. °शश्चैव वि° । ५ ख. ग. °र्णपलसंमिताम् । कु° । ६ ख. ग. °ट्टवस्त्रेण सं । ७ क. घ. °शक्त्या वि° । ८ घ. °न साजा° । ९ ख. ग. °ता । सोऽपि पापविशुध्यर्थं चरेच्चान्द्रा° । १० ग. घ. °वर्णफल° । ११ ख. ग. °मंकरणात्पापात्पाहि ।

*महारुद्रजपं चैव कारयेच्च यथाविधि। षडङ्गैकादशै रुद्रै रुद्रः समभिधीयते ३७
रुद्रैस्तथैकादशभिर्महारुद्रः प्रकीर्तितः। एकादशभिरेतैस्तु अतिरुद्रश्च कथ्यते ३८
जुहुयाच्च दशांशेन पूर्वोक्ताज्याहुतीस्तथा।एकादश स्वर्णनिष्काः प्रदातव्याश्च दक्षिणाः
पलान्येकादश तथा दद्याद्वित्तानुसारतः। अन्येभ्योऽपि यथाशक्ति द्विजेभ्यो दक्षिणां दिशेत् ४०
स्नापयेद्दंपती पश्चान्मन्त्रैर्वरुणदैवतैः। आचार्याय प्रदेयानि वस्त्रालंकरणानि च ४१
गोत्रहा पुरुषः कुष्ठी निर्वंशश्चोपजायते। स च पापविशुध्यर्थं प्राजापत्यशतं चरेत् ४२
व्रतान्ते मेदिनीं दद्याच्छृणुयादथ भारतम्। स्त्रीहन्ता चातिसारी स्यादश्वत्थांश्चोपयेदश ४३
+विप्रस्य बालकं हत्वा संहृतं रत्नकाञ्चनम्। तेनैव जायते मृत्युः पुत्राणां च पुनः पुनः
तेन कर्मविनाशाय कार्यं तेनैव यत्नतः। वृषो हैमेन संयुक्तो दातव्यो वस्त्रसंयुतः ४५
दद्याच्च शर्कराधेनुं भोजयेच्च शतं द्विजान्। ४६
राजहा क्षयरोगी स्यादेषा तस्य विनिष्कृतिः।गोभूहिरण्यमिष्टान्नजलवस्त्रप्रदानतः ४७
†घृतधेनुप्रदानेन तिलधेनुप्रदानतः। इत्यादिना क्रमेणैव क्षयरोगः प्रशाम्यति ४८
रक्तार्बुदो वैश्यहन्ता जायते स च मानवः। प्राजापत्यानि चत्वारि सप्त धान्यानि चोत्सृजेत् ४९
दण्डापतानकयुतः शूद्रहन्ता भवेन्नरः। ×प्राजापत्यं सकृच्चैवं दद्याद्धेनुं सदक्षिणाम् ५०
कारूणां च वधे चैव रूक्षभावः प्रजायते। तेन तत्पापशुध्यर्थं दातव्यो वृषभः सितः ५१
सर्वकार्येष्वसिद्धार्थो गजघाती भवेन्नरः। प्रासादं कारयित्वा तु गणेशप्रतिमां न्यसेत् ५२
अथ वा गणनाथस्य मन्त्रं लक्षमितं जपेत्। $ दशांशहोमश्चापूपैर्गणशान्तिपुरःसरः ५३

---

* एतदर्धं न क घ. पुस्तकयोः। + इत आरभ्य वस्त्रसंयुत इत्यन्तं वचनद्वयं न ख. ग. पुस्तकयोः। † एतदाद्यर्धचतुष्टयं न ख. घ. पुस्तकयोः।× एतद्वचनद्वयं न क घ. पुस्तकयोः।$ एतदर्धस्थानेऽयं पाठः ख. ग. पुस्तकयोः। "कुलत्थशाकैः पुष्पैश्च गणशान्तिपुरःसरम्" इति।

---

१ क. घ. 'द्रै रुद्री समभिधीयते। एकादशभिरेताभी रुद्रः। २ ख. ग. °न दूर्वयाऽयुतसंख्यया। ए°। ३ ख. ग. 'तव्याः सद°। ४ क. पदान्ये। ५ क. घ. शक्त्या द्वि'। ६ क. °ह मूत्रकृच्छ्री च प्रा°, घ. °हा सूतकी चैव प्रा°। ७ क. घ °त्थान्स्थाप°। ८ क. संहृतं। ९ ख. ग. °बुदी पै°। १० क. घ. सप्तमाचरेत्। प्रा°। ११ क. घ. दण्डपातामयं°। १२ ख. ग. 'त्। गणनाथस्य मन्त्रं तु मन्त्री ल°।

उष्ट्रे विनिहते चैव जायते विकृ[1]तस्वरः। स तत्पापविशुध्यर्थं दद्यात्कर्पूर[2]जं फलम् ५४
अश्वे विनिहते चैव वक्र[3]कण्ठः प्रजायते। शतं[4] पलानि दद्याच्च चन्दनान्यघनुत्तये ५५
महिषीघातने चैव कृष्णगुल्मः प्रजायते। स्वशक्त्या च महीं दद्याद्रक्तवस्त्रद्वयं तथा ५६
खरे विनिहते चैव खररोमा प्रजायते। निष्कत्रयस्य प्रकृतिं प्रदद्याच्च हिरण्मयीम् ५७
तरक्षे निहते चैव जायते केकरेक्षणः। दद्याद्रत्नमयीं धेनुं स तत्पातकशान्तये ५८
सूकरे निहते चैव दन्तुरो जायते नरः। स दद्याच्च विशुध्यर्थं घृतकुम्भं सदक्षिणम् ५९
हरिणे निहते खञ्जः शृगाले[8] तु विपादकः। अश्वस्तेन प्रदातव्यः सौवर्णनिष्कसंमितः
अजाभिघातने चैव अधिकाङ्गः प्रजायते। अजा तेन प्रदातव्या विचित्रवस्त्रसंयुता ६१
उरभ्रे निहते चैव पाण्डुरोगः प्रजायते। कस्तूरिकापलं दद्याद्ब्राह्मणाय विशुद्धये ६२
मार्जारे निहते चैव जायते पिङ्गलोचनः। *तेन वै(वै)दूर्यरत्नानि दातव्यानि स्वशक्तितः
जायते चक्रपादस्तु निहते शुनि मानवः। निष्कद्वयमितं दद्याच्छकुलं स विशुद्धये ६४
शशके निहते चैव कुब्जकर्णस्तु जायते। निष्कत्रयमितं दद्यात्स सुवर्णं विशुद्धये ६५
नकुलस्याभिहनने जायते वक्रमण्डलम्। शय्यां दद्यात्स विप्राय सोपधानां सतूलिकाम्
शयालुः सर्पहा दद्याल्लोहदण्डं सदक्षिणम्। कुब्जो मूषकहा दद्यात्सप्तधान्यं सकाञ्चनम्
मयूरघातने चैवं जायते कृष्णमण्डलम्। निष्कत्रयमितो देयस्तेन स्वर्णमयः शिखी ६८
हंसघाती भवेद्यस्तु तस्य स्याच्छ्वेतमण्डलम्। रू(रौ)प्यं पलत्रयमितं हंसं दद्याद्विशुद्धये
कुक्कुटे निहते चैव वक्रनासः प्रजायते। पारावतं च सौवर्णं स दद्यान्निष्कमात्रकम् ७०
शुकसारिकयोर्घाते नरः स्खलितवाग्भवेत्[12]। ततश्च पुस्तकं दत्त्वा स विप्राय सदक्षिणम् ७१
बकघाती दीर्घ[13]नसो दद्याद्गां धवलप्रभाम्। काकघाती कर्णहीनो दद्याद्गामसितप्रभाम्
हिंसायां निष्कृतिरियं ब्राह्मणे समुदाहृता। तदर्धार्धप्रमाणेन क्षत्रियादिष्वनुक्रमात् ७३
+क्षत्रियो मृगयां चक्रे मृ(कुर्वन्मृ)गान्निघ्नन्न दुष्यति। तस्य युद्धाङ्गणगतो येमोर्धस्तान्प्रमापयेत्(?) ७४

---

* इत आरभ्य वक्रनासः प्रजायत इत्यन्तं न ख. ग. पुस्तकयोः। + इत आरभ्य सवस्त्रं हेमसंमितमित्यन्तमाधिकं क. घ. पुस्तकयोः।

---

१ क. घ. °कृतिस्व°। २ ख. ग. °रकं फ°। ३ ख ग. °क्रतुण्डः प्र°। ४ ख. °तं फला°। ५ क. °द्यात्स चन्दनेऽस्य द्विजातये। ६ क. घ. °म्। चर°। ७ ख ग. रक्षौनि°। ८ क. °ले नष्टपा°। ९ ख. ग. °र्णपलनिर्मितः। १० ख. ग. °व पीतपाणिः प्रजायते। ११ क. रूप्यत्रयपलमि°। १२ ख. ग. °त्। सच्छास्त्रपु°। १३ क. °र्घकलोद°। १४ क. याणामन°।

गजादिकान्सप्तदश सप्तसप्तोत्तरान्क्रमात् । निघ्नन्नवाप्नोति नरश्चिह्नानि कथितानि च
मयूराद्यास्तथा सप्त चतुर्दशोत्तरान्क्रमात् ॥ ७९
गर्भपातकरी नारी स्वदेहे भोगलुप्तया (लब्धये) । सप्तजन्मावधिर्यावन्नरकान्ते हसन्तिका
तत्पातकविनाशाय बालं कुर्याद्धिरण्मयम् । विधाय बालकं दद्यात्सवस्त्रं हेमसंमितम् ७७

इति शातातपस्मृतौ कर्मविपाके हिंसादिप्रायश्चित्तविधिर्नाम
द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

(अथ तृतीयोऽध्यायः ।)

सुरापः श्यावदन्तः स्यात्प्राजापत्याष्टकं चरेत् । शर्करायास्तुला(लाः)सप्त दद्यात्पापवि-
शुद्धये १
जपित्वा तु महारुद्रं दशांशं जुहुयात्तिलैः । ततोऽभिषेकः कर्तव्यो मन्त्रैर्वरुणदेवतैः २
मद्यपो रक्तपित्ती स्यात्स दद्यात्सर्पिषो घटम् । मधुनोऽर्धघटं चैव सहिरण्यं विशुद्धये ३
अभक्ष्यभक्षणाच्चैव जायते [2]क्रिमिकोदरः । यथावत्तेन शुद्ध्यर्थमुपोष्यं भीष्मपञ्चकम् ४
उदक्यावीक्षितंभुक्त्वा जायते क्रिमिलोदरः । गोमूत्रयावकाहारस्त्रिरात्रेणैव शुध्यति ५
भुक्त्वा चास्पृश्य[3]संयुक्तो जाय[4]ते क्रिमिलोदरः । त्रिरात्रं[5] वैष्णवं कृत्वा स (कुर्यात्स) तत्पा-
तकशान्तये ६
श्वमार्जारादिभिः स्पृष्टं भुक्त्वा दुर्गन्धवान्भवेत् । पीत्वा त्रिरात्रं गोमूत्रं भोजयेद्ब्राह्मणत्र-
यम् ७
अनिवेद्य सुरादिभ्यो भुञ्जानो जायते नरः । भोजयेत्त्रिशतान्विप्रान्सहस्रं तु प्रमाणतः ८
परान्नविघ्नकरणादजीर्णमभिजायते । लक्षहोमं[6] प्रकुर्वीत प्रायश्चित्तं यथाविधि ९
मन्दोदराग्निर्भवति सति द्रव्ये कदन्नदः । प्राजापत्यत्रयं कुर्याद्भोजयेच्च शतं द्विजान् १०
विषदश्छर्दिरोगी स्याद्दद्याद्दश पयस्विनीः । मार्गहा पादरोगी स्यात्सोऽश्वदानं समा-
चरेत् ११
पिशुनो नरकस्यान्ते जायते श्वासकासवान् । घृतं तेन प्रदातव्यं सहस्रपलसंमितम् १२
धूर्तोऽपस्माररोगी स्यात्स तत्पापविशुद्धये । ब्रह्मकू[7]र्चत्रयं कृत्वा धेनुं दद्यात्सदक्षिणाम्

---

१ ख ग. °पत्यन्तरं तथा । श° । २ क. घ. °मिलोदरः । गो° । ३ ख. ग. °संस्पृष्टं जा° । ४ क. घ. °ते सकृशोद° । ५ ख. ग. °त्रं समुपोष्याथ स तत्पापात्प्रमुच्यते । परा° । ६ ख. ग. °मं सकु° । ७ ख. ग. °र्चमयी धेनुं दद्याद्गां च स द° ।

शूली[1] परोपतापेन जायते तत्प्रमोचने[2]। सोऽन्नदानं प्रकुर्वीत तथा रुद्रं जपेन्नरः १४
दावाग्निदायकश्चैव रक्तातीसारवान्भवेत्। तेनोदपानं कर्तव्यं रोपणीयस्तथा वटः १५
सुरालये जले वाऽपि[3] सकृद्विष्ठां करोति यः। गुदरोगो भवेत्तस्य पापरूपः सुदारुणः १६
मासं सुरार्चनेनैव गोदानद्वितयेन तु। प्राजापत्येन चैकेन शाम्यन्ति गुदजा रुजः १७
गर्भस्तम्भकरी नारी काकवन्ध्या प्रजायते। तया कार्यं प्रयत्नेन गोदानं विधिपूर्वकम्
गर्भपातनजा रोगा यकृत्प्लीहजलोदराः। तेषां प्रशमनार्थाय प्रायश्चित्तमिदं शुभम् १९
एतेषु दद्याद्विप्राय जलधेनुं विधानतः। सुवर्णरूप्यताम्राणां पलत्रयसमन्विताम् २०
प्रतिमाभङ्गकारी च व्रणकायः प्रजायते। संवत्सरत्रयं सिञ्चेदश्वत्थं[6] सोऽनुवासरम् २१
उद्वाहयेत्तमश्वत्थं स्वगृह्योक्तविधानतः। तत्र संस्थापयेद्देवं विघ्नराजं सुपूजितम् २२
दुष्टवादी खण्डितः स्यात्स वै दद्याद्द्विजातये। रूप्यं[7] पलद्वयं दुग्धं घटद्वयसमन्वितम् २३
खल्वाटः[8] परनिन्दायां धेनुं दद्यात्सकम्बलाम्। परोपहासकृत्काणः स गां दद्यात्समौक्तिकाम् २४
सभायां पक्षपाती च जायते पक्षघातवान्। निष्कत्रयमितं हेम स दद्यात्सत्यवार्तिनाम्

इति शातातपीये कर्मविपाके प्रकीर्णप्रायश्चित्तं नाम

तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

(अथ चतुर्थोऽध्यायः।)

कुलघ्नो[11] नरकस्यान्ते जायते विप्रहेमहृत्। स तु स्वर्णशतं दद्यात्कृत्वा चान्द्रायणत्रयम्[12] १
औदुम्बरी ताम्रचौरो नरकान्ते प्रजायते। प्राजापत्यं स कृत्वैवं ताम्रं पलशतं दिशेत् २
कांस्यहारी च भवति पुण्डरीकसमन्वितः। कांस्यं पलशतं दद्या[13]दुपोष्य दिवसं नरः ३
रीतिहारी पिङ्गलाक्ष उपोष्य हरिवासरम्। रीतिं पलशतं दद्यादलंकृत्य द्विजं शुभम् ४
मुक्ताहारी च पुरुषो जायते पिङ्गमूर्धजः। मुक्ताफलशतं दद्यादुपोष्य स विधानतः ५
त्रपुहारी च पुरुषो जायते[14] श्लेष्मणः सदा। उपोष्य दिवसं सोऽपि दद्यात्पलशतं त्रपु ६
सीसहारी च पुरुषो जायते शीर्षरोगवान्। उपोष्य दिवसं दद्याद्घृतधेनुं विधानतः ७

---

१ क. घ. लूलः। २ क. °त्प्रमार्जने। ३ ख. ग. °पि शकृन्मूत्रं क°। ४ ख. ग. स्मृतम्। ५ ख. ग. च अप्रतिष्ठः प्र°। ६ ख. ग. °त्थं प्रतिवा°। ७ क. घ. रूपत्रयं दुग्धावटत्रय°। ८ ख. ग. खञ्जीटः। ९ ख. ग. °त्सकाञ्चनाम्। १० क. घ. °त्सभ्यव°। ११ क. घ. कुनखी न°। १२ क. घ. °म्। उदु°। १३ ख. ग. °द्यादलंकृत्य द्विजातये। रिति°। १४ ख. ग. °ते नेत्ररोगवान्। ज°।

दुग्धहारी च पुरुषो जायते[1] बहुमूत्रकः । स दद्याद्दुग्धधेनुं च ब्राह्मणाय यथाविधि ८
दधिचौर्येण पुरुषो जायते मेदसा युतः । दधिधेनुः प्रदातव्या तेन विप्राय शुद्धये ९
मधुचोरस्तु पुरुषो जायते बस्तिरोगवान् । स दद्यान्मधुधेनुं च समुपोष्य द्विजातये १०
इक्षोर्विकारहारी च भवेदुदरगुल्मवान् । गुडधेनुः प्रदातव्या तेन तद्दोषशान्तये ११
लोहहारीच पुरु[2]षो जायते बर्बरोगवान् । लोहं पलशतं दद्यादुपोष्य स तु वासरम् १२
तैलचौरस्तु पुरुषो भवेत्कण्ड्वादिपीडितः । उपोष्य स तु विप्राय दद्यात्तैलघटद्वयम् १३
आमान्नहरणाच्चैव दन्तहीनः प्रजायते । स दद्याद[3]श्विनौ हेमनिष्कद्वयविनिर्मितौ १४
पक्वान्नहरणाच्चैव जिह्वारोगः प्रजायते । गायत्र्याः स जपेल्लक्षं दशांशं जुहुया[4]द्यवैः १५
फलहारी च पुरुषो जायते व्रणिताङ्गुलिः । नानाफलानामयुतं प्रदद्यात्स द्विजन्मने १६
ताम्बूलहरणेनैव श्वेतौष्ठः संप्रजायते । *सदक्षिणं प्रदद्याच्च विद्रुमस्य द्वयं वरम् १७
शाकहारी च पुरुषो जायते नीललोचनः । ब्राह्मणाय प्रदद्याद्वै महानीलमणिद्वयम् १८
कन्दमूलस्य हरणाद्ध्रस्वपाणिः प्रजायते । देवतायतनं कार्यमुद्यानं तेन शक्तितः[5] १९
सौगन्धिकस्य हरणाद्दुर्गन्धाङ्गः प्रजायते । स लक्षमेकं पद्मानां जुहुयाज्जातवेदसि २०
क्षीरहारी च पुरुषो श्वेतपाणिः प्रजायते । स दद्या[6]द्ब्राह्मणायाथ काश्मीरजपल[7]त्रयम् २१
विद्यापुस्तकहारी च किल मूकः प्रजायते । न्यायेतिहासं दद्याच्च ब्राह्मणाय सदक्षिणम्
वस्त्रहारी[8] च शीतालुः स प्रदद्यात्प्रजापतिम् । हेमनिष्कमितं चैव वस्त्रयुग्मं द्विजातये २३
ऊर्णाहारी लोमशः स्यात्स दद्यात्कम्बलान्वितम् । स्वर्णनिष्कमितं हेम वह्निं दद्याद्द्विजातये २४
पट्टसूत्रस्य हरणान्निर्लोमा जायते नरः । तेन धेनुः प्रदातव्यो तद्वर्णा च द्विजन्मने २५
औषधीहरणे चैव सू[11]र्यावर्तश्च जायते । सूर्यायार्घ्यः प्रदातव्यो मासं दद्यात्स काञ्चनम्
रत्नवस्त्रप्रवालादिहारी स्याद्रक्तवातवान् । सवस्त्रां महिषीं द[12]द्यात्पद्मरागसमन्विताम्
विप्र[13]रत्नस्य हारी च अनपत्यः प्रजायते । तेन कार्यं विशुद्ध्यर्थं महारुद्रजपादिकम् २८
सृतवत्सोदितः सर्वो विधिरत्र विधीयते । दशांशहोमः कर्तव्यः पालाशेन यथाविधि २९

---

* एतदर्धस्थानेऽयं पाठः क. घ. पुस्तकयोः–"दक्षिणां संप्रदद्याच्च सविष्टेम यथाद्वयम्" इति ।

---

१ ख ग. °ते मदवान्यतः । २ ख. ग. °रुषः कर्बूराङ्गः प्रजायते । लो° । ३ क. घ. दद्यादश्विनं हेम निष्कद्वयसमन्वितम् । प° । ४ ख. ग. °यात्तिलैः । फ° । ५ ख.ग. °सि । दारुहारी च पुरुषः स्विन्नपा° । ६ ख. ग. °द्याद्विदुषे शुद्धौका° । ७ ख. ग. °लद्वय° । ८ ख. ग. °री भवेत्कुष्ठी संप्र° । ९ क ग. °व्या विशुद्ध्यर्थं द्वि° । १० ख. ग. °षधस्यापह° । ११ क. घ. सूर्यवातश्च । १२ ख. ग. °द्यान्मणिरा° । १३ ख. ग. °रत्नापहारी चाप्यन°।

*अनड्वान्वस्त्रसंयुक्तः पलार्धार्धं च काञ्चनम् । निर्धनेन प्रकर्तव्यं द्विजस्य मुच्यते क्षणात्
ब्राह्मणस्य धनं लोभाद्यो नार्पयति मूढधीः । निर्वंशो जायते तस्य दद्याद्दश पयस्विनीः
देवस्वहरणाच्चैव जायते विविधो ज्वरः । ज्वरो महाज्वरश्चैव रौद्रो वैष्णव एव च ३२
ज्वरे रुद्रं जपेत्कर्णे[1] महारुद्रं महाज्वरे । अतिरौद्रं जपेद्रौद्रे वैष्णवे तद्द्वयं जपेत् ३३
नानाविधद्रव्यचोरो जायते ग्रहणीयुतः[2] । तेनान्नोदकवस्त्राणि हेम देयं च शक्तितः ३४
+माषतिललोहहारी गजचर्मः (र्मा) प्रजायते । माषद्वयमितां दद्याद्धेनुं द्विपतिलान्विताम्

इति शातातपीये कर्मविपाके स्तेयप्रायश्चित्तं नाम

चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

(अथ पञ्चमोऽध्यायः ।)

मातृगामी भवेद्यस्तु लिङ्गं तस्य विनश्यति । चाण्डालीगमने चैव हीनकोषः[3] प्रजायते १
तस्य प्रतिक्रियां कर्तुं कुम्भमुत्तरतो न्यसेत् । कृष्णवस्त्रसमाच्छन्नं कृष्णमाल्यविभूषितम्
तस्योपरि न्यसेद्देवं कांस्यपात्रे धनेश्वरम् । सुवर्णनिष्कषट्केन निर्मितं नरवाहनम् ३
यजेत्पुरुषसूक्तेन धनदं विश्वरूपिणम् । अथर्ववेदविद्विप्रो[4] ह्याथर्वणं समाचरेत् ४
सुवर्णपुत्रिकां कृत्वा निष्कविंशतिसंख्यया । दद्याद्विप्राय संपूज्य निष्पापः[5] स्यामिति
ब्रुवन् ५
निधीनामधिपो देवः शंकरस्य प्रियः सखा । सौम्याशाधिपतिः श्रीमान्मम पापं व्यपोहतु
इमं मन्त्रं समुच्चार्य आचार्याय यथाविधि । दद्यादेवं[6] हीनकोषे[7] लिङ्गनाशे[8] विशुद्धये ७
गुरुजायाभिगमनान्मूत्रकृच्छ्रः प्रजायते । तेनापि निष्कृतिः कार्या शास्त्रदृष्टेन वर्त्मना ८
स्थापयेत्कुम्भमेकं तु पश्चिमायां शुभे दिने । नीलवस्त्रसमाच्छन्नं नीलमाल्यविभूषितम्[9]
तस्योपरि न्यसेद्देवं[10] ताम्रपात्रे प्रचेतसम् । सुवर्णनिष्कषट्केन निर्मितं यादसां पतिम् १०
यजेत्पुरुषसूक्तेन वरुणं विश्वरूपिणम् । सामविद्ब्राह्मणस्तत्र सामवेदं समर्पयेत्[11] ११
सुवर्णपुत्रिकां कृत्वा निष्कविंशतिसंख्यया । दद्याद्विप्राय[12] निष्पापं(पः) संपूज्य स्यामिति
ब्रुवन् १२

---

* इत आरभ्य पयस्विनीरित्यन्तग्रन्थः क. घ. पुस्तकयोर्न । + एतद्वचनं ख. ग. पुस्तकयोः ।

---

१ क. घ. °पेत्काम्यामह रु । २ ख. ग. ग्रहिणी° । ३ क घ. °नकुष्ठं च जा° । ४ क. घ °द्विप्र-मथ° । ख ग. ५ समापयेत् । ६ ख. °ष्पापोऽहमि° । ७ क. घ. °द्यादेव हीनकुष्ठे लिं° । ८ ग. °कोशे °लिं । ९ क घ. °माल्यादिभू° । १० क. घ. °सेल्लोहपात्रे देयं प्र° । ११ ख. ग. °माचरेत् । १२ ख. ग. °य संपूज्य निष्पापोऽहमि° ।

यादसामधिपो देवो विश्वेषामपि पावनः। संसाराब्धौ कर्णधारो वरुणः पावनोऽस्तु मे
इमं मन्त्रं समुच्चार्य आचार्याय यथाविधि। दद्याद्देवमलंकृत्य मूत्रकृच्छ्रप्रशान्तये १४
स्वसुतागमने चैव रक्तकुष्ठं प्रजायते। भगिनीगमने चैव पीतकुष्ठं प्रजायते १५
तस्य प्रतिक्रियां कर्तुं पूर्वतः कलशं न्यसेत्। पीतवस्त्रसमाच्छन्नं पीतमाल्यविभूषितम् १६
तस्योपरि न्यसेत्स्वर्णपात्रे देवं सुरेश्वरम्। सुवर्णनिष्कषट्केन निर्मितं वज्रधारिणम् १७
यजेत्पुरुषसूक्तेन वासवं विश्वरूपिणम्। *यजुश्चस्तत्र कलश ऋग्वेदं च समापयेत् १८
सुवर्णपुत्रिकां कृत्वा सुवर्णदशकेन[४] तु। दद्याद्विप्राय संपूज्य निष्पापः स्यामिति ब्रुवन्
देवानामधिपो देवो वज्री कुलिशकेतनः। शतयज्ञः सहस्राक्षः पापं मम निकृन्ततु २०
इमं मन्त्रं समुच्चार्य आचार्याय यथाविधि। दद्याद्देवं सहस्राक्षं स्वपापस्यापनुत्तये २१
भ्रातृभार्याभिगमनाद्गलत्कुष्ठं प्रजायते+। तेन कार्यं विशुध्यर्थं प्रागुक्तस्यार्धमेव हि २२
दशांशहोमः कर्तव्यो घृताक्तैश्च तिलैः क्रमात्॥ २३
स्वाम्यङ्गनाभिगमने जायते दद्रुमण्डलम्। कृत्वा लोहमयीं धेनुं पलषष्टिप्रमाणतः २४
कार्पासभाण्डसंयुक्तां कांस्यदोहां सवत्सिकाम्। [×दद्याद्विप्राय च सकृत्पापं मे क्षीयतामिति २५
विश्वस्तभार्यागमने गजचर्म प्रजायते। तस्य पापविनाशाय प्रायश्चित्तं विधीयते २६
कृत्वा रौप्यमयीं धेनुं निष्कृतिं विश्वसंख्यया। तस्य पापस्य नाशाय च्छत्रोपानहसंयुताम्] २७
दद्याद्विप्राय विधिवादिमं मन्त्रमुदीरयेत्। सुरभिर्वैष्णवी माता मम पापं व्यपोहतु २८
मातुः सपत्नीगमने जायते चाश्मरीगदः। स तु पापविशुध्यर्थं प्रायश्चित्तं समाचरेत् २९
दद्याद्विप्राय विदुषे मधुधेनुं यथोदितम्। तिलद्रोणशतं चैव हिरण्येन समन्वितम् ३०
पितृष्वस्र[१०]भिगमनादक्षिणां(ना)श्रवणी भवेत्। तेनापि निष्कृतिः कार्या अजादानेन यत्नतः[११] ३१
मातुलान्यां तु गमने पृष्ठ[१२]कुब्जः प्रजायते। कृष्णाजिनप्रदानेन प्रायश्चित्तं समाचरेत् ३२

* एतदर्धस्थानेऽयं पाठः ख. ग पुस्तकयोः"यजुर्वेदं तत्र साम ऋग्वेदं च समाचरेत्"इति। + इत उत्तरं" स्ववधूगमने चैव कृष्णकुष्ठं प्रजायते"इति ख. ग. पुस्तकयोः। × एतच्चिह्नान्तर्गतं न ख. ग. पुस्तकयोः।

१ क. °द्यादेयमलंकृत्य मम पापप्र°। २ ख.ग. °प्पापोऽहमि°। ३ क.घ. °वो विष्णुः कु°। ४ ख. ग. °श्री विष्णुनेके°। ५ क. घ. °नः। धृतवज्रः स°। ६ ख. ग. °मः सर्वत्र घृताक्तैः क्रियते तिलैः। यदगम्याभिगमनाज्जायते ध्रुवम°। ७ क. घ. °भारसंयुक्ता सप्तधान्येन संयुता। द°। ८ ख.ग. °रभी वैष्ण°। ९ ख. ग. °तु। तपस्विनी सक्षम°। १० क. घ. °क्षिणाक्षो भ°। ११ ख. ग. शक्तितः। १२ क. घ. पृष्ठिकुष्ठं °प्र°।

मातृष्वस्रभिगमने वामाङ्के व्रणवान्भवेत् । तेनापि निष्कृतिः कार्या सम्यग्दासी[1]प्रदानतः
[*पितृव्यपत्नीगमनात्काटिकुष्ठं प्रजायते । निष्कृतिस्तेन कर्तव्या कन्यादानेन यत्नतः
यदगम्य(म्या)सु तं(सं)योगात्प्रायश्चित्तमुदीरितम् । तदेव मुनिभिः प्रोक्तं नियतं तरसुत-
(ता)स्वपि[2]] ३५
मृतभार्याभिगमने मृतभार्यः प्रजायते[3] । स तु पापविशुध्यर्थं द्विजमेकं विवाहयेत् ३६
सगोत्रस्त्रीप्रसङ्गेन जायते च भगंदरः । तेनापि निष्कृतिः कार्या[4] महिषीदानयत्नतः ३७
तपस्विन्यभिगमने प्रमेही जायते नरः । मासं रुद्रजपः कार्यो दद्याच्छक्त्या च दक्षिणाम्[6]
दीक्षितस्त्रीप्रसङ्गेन जायते दुष्टरक्तदृक् । स पातकविशुध्यर्थं प्राजापत्यानि[7] षट् चरेत् ३९
[+प्राणनाथं परित्यज्य देवरं सेवते ध्रुवम् । गुदमध्ये भवेद्व्याधिरशना वा म(सु)दुःसह(हा)
तया कार्यं प्रयत्नेन गोदानं हेमसंमितम् । ४०

गोविन्दगोपीजनवल्लभेशं(शः) कंसासुरघ्ना त्रि(घ्नस्त्रि)दशेष(श)वन्द्या (न्द्यः) ।
गोदानतृप्तं(प्तः) कुरुते दयालुरीशाननाथाद(न्स)पितारिवर्गः(र्गान्) ॥ ४१

श्रोत्रियस्त्रीप्रसङ्गेन जायते नासिकाव्रणी । आचरेत्स विशुध्यर्थं प्राजापत्यचतुष्टयम्] ४२
स्वजातिजायागमने जायते हृदयव्रणी । स पापस्य विशुध्यर्थं प्राजापत्यद्वयं चरेत् ४३
भ्रात्युत्तरस्त्रीगमनाज्जायते मस्तकव्रणः । स पातकविशुध्यर्थं प्राजापत्यं समाचरेत् ४४
पशुयोनौ च गमने मूत्र[10]घातः प्रजायते । तिलपात्रद्वयं चैव दद्यादात्मविशुद्धये ४५
अश्वयोनौ च गमना[11]द्भुजस्तम्भः प्रजायते । सहस्रकलशैः[12] स्नानं मासं कुर्याच्छिवस्य च
एते दोषा नराणां स्युर्नरकान्ते न संशयः । स्त्रीणामपि भवन्त्येते तत्तत्पुरुषसंगमात् +४७
आसुरी असती दासी चर्मकारी च नर्तकी । रजकीभिः समं भोगात्पतन्ति पितृभिः सह
उपोष्यैकादशीं शुद्धां जागरं कारयेन्निशि । तस्य पापविशुध्यर्थं दद्यादेकां पयस्विनीम्

इति श्रीशातातपीये कर्मविपाकेऽगम्यागमनप्रायश्चित्तं
नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

(अथ षष्ठोऽध्यायः ।)

अश्वसूकर[13]शृङ्ग्यद्रिद्रुमादिशकटेन च । भृग्वग्निदारुशस्त्राश्मविषोद्बन्धनजैर्मृताः १

* एतच्चिह्नान्तर्गतं न ख. ग. पुस्तकयोः । + एतच्चिह्नान्तर्गतग्रन्थः ख. ग. पुस्तकयोर्न विद्यते । × इतः परं वचनद्वयं न ख. ग. पुस्तकयोः ।

१ ख. ग. °द्दासप्र° । २ क. घ. °पि । पितृभार्याभिगामी च मृ° । ३ ख. ग. °त । तत्पातकवि° । ४ क. घ. °र्या मेषदानेन । ५ ख. ग. °ङ्गिनीप्रसङ्गेन प्र° । ६ ख. ग. काञ्चनम् । ७ ख. ग. °पत्यद्वयं च° । ८ घ. °शाश्नना° । ९ क. घ. °व्रणः । स । १० ख. ग. मूत्राघा° । ११ ख. ग. °नाद्रुदस्त° । १२ ख. ग. °कमलस्ना° । १३ क. घ. °रकुद्रूक्षशृङ्गीशकटघातिनः । भृ° ।

व्याघ्राहिगजभूपालचौरवैरिवृकाहताः। काष्ठशल्यमृता ये च शौचसंस्कारवर्जिताः २
विषूचिकाश्मकवलेदवातीसारतो मृताः। शाकिन्यादिग्रहैर्ग्रस्ता विद्युत्पातहताश्च ये ३
अस्पृश्या अपवित्राश्च पतिताः पुत्र[3]वर्जिताः। यच्च त्रिशल्यकारैश्च नाऽऽप्नुवन्ति गतिं मृताः
पित्राद्याः पिण्डभाजः स्युस्त्रयो लेपभुजस्तथा। ततो नान्दीमुखाः प्रोक्तास्त्रयोऽप्यश्रुमु-
खास्त्रयः ५
द्वादशैते पितृगणास्तर्पिताः संततिप्रदाः। गतिहीनाः सुतादीनां संततिं नाशयन्ति ते ६
दश व्याघ्रादिनिहता गर्भं निघ्नन्त्यमी क्रमात्। द्वादशास्त्रादिनिहता आकर्षन्ति च
बालकम् ७
विषादिनिहता घ्नन्ति दशसु द्वादशस्वपि। वर्षैकबालकं कुर्यादनपत्योऽनपत्यताम् ८
व्याघ्रेण हन्यते जन्तुः कुमारीगमनेन च। विषदश्चैव सर्पेण गजेन नृपदुःखकृत् ९
राज्ञा राजकुमारघ्नश्चौरेण पशुहिंसकः। वैरिणा मित्रभेदी च वकवृत्तिर्वृकेण तु १०
गुरुघाती च शय्यायां मत्सरी शौचवर्जितः। द्रोही संस्काररहितः शुना निपेक्षहारकः
नरो विहन्यतेऽरण्ये सूकरेण च पाशिकः। कृमिभिः कृत्तवासाश्च कृमिणा च निकृन्तनः
शृङ्गिणा शंकरद्रोही शकटेन च सूचकः। भृगुणा मेदिनीचौरो वह्निना यज्ञहानिकृत् १३
दवेन दक्षिणाचोरः शस्त्रेण श्रुतिनिन्दकः। अश्मना द्विजनिन्दाकृद्विषेण कुमतिप्रदः १४
उद्बन्धनेन हिंस्रः स्यात्सेतुभेदी जलेन तु। *द्रुमेण राजदन्तिहृदतीसारेण लौहहृत् १५
†गोग्रासहृद्विषूचिकया कवलेन द्विजान्नहृत्। भ्रामेण राजपत्नीहृदतिसारेण निष्क्रियः
शाकिन्याद्यैश्च म्रियते स्वदर्पा[9]कार्यकारकः। अनध्याये[10]ष्वधीयाना म्रियन्ते विद्युता तथा
अस्पृश्यस्पर्श[11]सङ्गी च वान्तमाश्रित्य शास्त्रहृत्। पतितो[12]ऽपत्यविक्रेता[13] अनपत्यो द्विजान्न-
हृत् १८
अथ तेषां क्रमेणैव प्रायश्चित्तं विधीयते[14]। +विक्रेता घातकश्चैव द्वावेतौ तुल्यया वृतौ १९
घातकश्चैव हव्यायां रोष्णि रोष्णि(?) च विक्रयी। कारयेन्निष्कमात्रं तु पुरुषं प्रेतरूपिणम्

---

* एतदर्धं न विद्यते क. घ. पुस्तकयोः। † इतः प्रभृति निष्क्रिय इत्यन्तं न विद्यते ख. ग. पुस्तकयोः। + एतदाद्यर्धद्वयं न विद्यते ख ग. पुस्तकयोः।

---

१ ख. °घ्रादिग°। २ क. घ. °लभ्रमतोऽसा°। ३ क. घ. पुण्यव°। ४ ख. ग °ताः। पश्चात्त्रि°। ५ क. घ. हि। ६ ख. ग. °पदुष्टकृ°। ७ क. कृत्तिभिःकृतनाशश्च दमेन च निकृन्तरः। सृ°। ८ क. घ. °त्। दारुणाचौरोऽस्त्रे°। ९ ख. ग. ते सदर्पकार्य°। १० क. ख. °येऽप्यधीयानो म्रियते वि°। ११ क. घ. °स्पृश्यास्पृश्यसङ्गी च भ्रान्तिहृद्दुष्टशास्त्रकृत्।। १२ ख. ग. °तो मदावि°। १३ ख. ग. °ताऽनपत्योदि- जवहृ°। १४ क. घ विशुद्धये। वि°।

चतुर्भुजं दण्डहस्तं महिषासनसंस्थितम् । पिष्टैः कृष्णतिलैः कुर्यात्पिण्डं प्रस्थप्रमाणतः
मध्वाज्यशर्करायुक्तं स्वर्णदण्डेन संयुतम् । अकालमूलं कलशं पञ्चपल्लवसंयुतम् २२
कृष्णवस्त्रसमाच्छन्नं सर्वौषधिसमन्वितम् । तस्योपरि न्यसेद्देवं पात्रं धान्यफलैर्युतम् २३
सप्तधारं च कलशं तत्र तत्संमुखं न्यसेत् । कुम्भोपरि च विन्यस्य पूजयेत्प्रेतरूपिणम् २४
कुर्यात्पुरुषसूक्तेन मर्त्यहं दुग्धतर्पणम् । चतुर्ज्ञाश्च जपेद्रुद्रान्कलशे तत्र वेदवित् २५
यमसूक्तेन कुर्वीत जपपूजादिकं तथा । गायत्र्याश्चैव कर्तव्यो जपः स्वात्मविशुद्धये २६
ग्रहशान्तिकपूर्वं च दशांशं जुहुयात्तिलैः । अज्ञातनामगोत्राय प्रेताय सतिलोदकम्
प्रदद्यात्पितृतीर्थेन पिण्डमत्रमुदीरयेत् ॥ २७
इमं तिलमयं पिण्डं मधुसर्पिःसमन्वितम् । ददामि तस्मै प्रेताय यः पीडां कुरुते मम २८
सजलान्कृष्णकलशांस्तिलपात्रसमन्वितान् । द्वादश प्रेतमुद्दिश्य दद्यादेकं च विष्णवे
ततोऽभिषिञ्चेदाचार्यो दंपती कलशोदकैः । शुची रक्ताम्बरधरो मन्त्रैर्वरुणदेवतैः ३०
यजमानस्ततो दद्यादाचार्याय स दक्षिणाम् । ततो नारायणबलिः कर्तव्यः शास्त्रनिश्चयैः
एष साधारणविधिरगतीनामुदाहृतः । विशेषस्तु पुनर्ज्ञेयो व्याघ्रादिनिहतेष्वपि ३२
व्याघ्रेण निहते प्रेते परकन्यां विवाहयेत् । सर्पदंशे नागबलिर्देयः सर्वेषु काञ्चनम् ३३
चतुर्निष्कमितं हेमगजं दद्याद्गजैर्हते । राज्ञा विनिहते दद्यात्पुरुषं तु हिरण्मयम् ३४
चौरेण निहते धेनुं वैरिणा निहते वृषम् । वृकेण निहते दद्याद्यथाशक्ति च काञ्चनम् ३५
शय्यामृते प्रदातव्या शय्या तूलीसमन्विता । निष्कमात्रं सुवर्णं तु विष्णुना समधिष्ठिता
शौचहीने मृते चैव द्विनिष्कस्वर्णजं हरिम् । संस्कारहीने च मृते कुमारमुपवीतयेत् ३७
+शुना हते च निक्षेपं स्थापयेन्निजशक्तितः । शूकरेण हते दद्यान्महिषं दक्षिणान्वितम् ३८
कृमिभिश्च मृते दद्याद्गोधूमांश्च द्विजातये । शृङ्गिणा च हते दद्याद्वृषभं वस्त्रसंयुतम् ३९
शकटेन मृते दद्याद्द्रव्यं सोपस्करान्वितम् । भृगुपाते मृते चैव प्रदद्याद्धान्यपर्वतम् ४०
अग्निना निहते कार्यमग्निदानं स्वशक्तितः । दारुणा निहते चैव कर्तव्या सदने सभा ४१

+ एतदर्धस्थाने एतद्वचनं क. घ. पुस्तकयोः–" निष्कत्रयं स्वर्णयुतं दद्यादश्वहताहतौ । पुनर्हरे-क्षेत्रपालं स्थापयेन्निजशक्तितः " इति ।

---

१ ख. ग. °र्णकुम्भलसं° । २ क. घ. °सेद्दशपा° । ३ ख. ग. °धान्यं तु सफलं तत्र । ४ क. घ. °त्र सरसं° । ख. ग. तत्सफलं श्व° । ५ क. घ. अमृतं । ६ ख. ग. °त यमम्° । ७ क. घ. °दशो प्रेतनिर्देशं द° । ८ ख. ग. शुचिर्वैरागुधधरो । ९ ख. ग. °श्चयात् । ए° । १० क. घ. व्याघ्रेण नि° । ११ क. घ. सर्पिः सकाञ्चनः, च° । १२ ख. ग. °वर्णस्य वि° । १३ क. घ. सह तिष्ठता । १४ ख. ग. °मारं च विवाहयेत् । १५ क. घ. याद्गृ° । १६ ख. ग. °ते दद्यादुपानहं स्वशक्तितः । श्येन नि° ।

शस्त्रेण निहते दद्यान्महिषीं दक्षिणान्विताम् । अश्मना निहते दद्यात्सवत्सां गां पयस्वि-
नीम् ४२
विषेण च मृते दद्यान्मेदिनीं हेमनिर्मिताम् । उद्बन्धनमृते चापि प्रदद्याद्गां पयस्विनीम् ४३
मृते जलेन वरुणं हैमं दद्याद्द्विनिष्किकम् । ×वृक्षं वृक्षहते दद्यात्सौवर्णं स्वर्णसंयुतम् ४४
अतीसारमृते लक्षं सावित्र्याः संयतो जपेत् । शाकिन्यादिमृते चैव जपेद्रुद्रं यथोचितम्
*विषूचिकामृते स्वादु भोजयेच्च शतं द्विजान् । तिलधेनुः प्रदातव्या कण्ठेऽन्नकवलैर्मृते
कासरोगमृते वाऽपि कृच्छ्राब्दिकव्रतं चरेत् । विद्युत्पातेन निहते विद्यादानं समाचरेत्
अस्पर्शे च मृते कार्यं वेदपारायणं तथा । सच्छास्त्रपुस्तकं दद्याद्दान्तमाश्रित्य संस्थिते ४८
पतितत्वेन मृते कुर्यात्प्राजापत्यांश्च षोडश । मृते वाऽपत्यरहिते कृच्छ्राणां नवतिं चरेत् ४९
+निष्कत्रयमितस्वर्णं दद्यादश्वं हयाहते । कपिना निहते दद्यात्कपिं कनकनिर्मितम् ५०
केशरोगमृते चापि अष्टौ कृच्छ्रान्समाचरेत् । एवं कृते विधानेन विदध्यादौर्ध्वदैहिकम्
ततः प्रेतत्वनिर्मुक्ताः पितरस्तर्पितास्तथा । दद्युः पुत्रांश्च पौत्रांश्च आयुरारोग्यसंपदः ५२
†इति शातातपप्रोक्तो विपाकः कर्मणामयम् । शिष्याय शरभङ्गाय विनयात्परिपृच्छते

इति श्रीशातातपीये कर्मविपाकेऽगतिप्रायश्चित्त-
निरूपणं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

(समाप्तेयं शातातपस्मृतिः ।)

× सार्धं वचनं न विद्यते क. घ. पुस्तकयोः । * इत आरभ्य व्रतं चरेदित्यन्तं ख. ग. पुस्त-
कयोर्नास्ति । + एतत्सार्धं वचनं नास्ति क. घ. पुस्तकयोः । † नैतद्वचनं क. घ. पुस्तकयोः ।

१ ख. ग. °शाकिनि° । २ क. घ. °पा । यथाश° । ३ क. घ. °द्यादन्त्यस्पर्शाम्मृतोमृते । प° । ४ क.
घ. पातितेन । ५ ख. ग. °पत्यानि षो° ।

श्रीसद्गुरवे नमः ।

संवर्तस्मृतिः ।

संवर्तमेकमासीनं सर्ववेदाङ्गपारगम् । ऋषयस्तमुपागम्य[1] पप्रच्छुर्धर्मकाङ्क्षिणः १
भगवञ्श्रोतुमिच्छामो[2] द्विजानां धर्मसाधनम् । यथावद्धर्ममाचक्ष्व शुभाशुभविवेचनम्[3] २
वामदेवादयः सर्वे[4] तं पृच्छन्ति महौजसम् । तानब्रवीन्मुनीन्सर्वान्प्रीतात्मा श्रूयतामिति
स्वभावाद्विचरेद्यत्र कृष्णसारः सदा मृगः । धर्मदेशः स विज्ञेयो द्विजानां धर्मसाधनम्[5] ४
उपनीते द्विजो नित्यं गुरवे हितमाचरेत् । स्रग्गन्धमधुमांसानि ब्रह्मचारी विवर्जयेत् ५
संध्यां प्रातः सनक्षत्रामुपासीत यथाविधि । सादित्यां पश्चिमां संध्यामर्धास्तमित-
भास्करे ६
तिष्ठन्पूर्वं[6] जपं कुर्यात्सावित्रीमर्कदर्शनात् । आसीनः पश्चिमां संध्यां सम्यगृक्षविभाव-
नात् ७
अग्निकार्यं च कुर्वीत मेधावी तदनन्तरम् । ततोऽधीयीत वेदं तु वीक्षमाणो गुरोर्मुखम् ८
प्रणवं प्राक्प्रयुञ्जीत व्याहृतीस्तदनन्तरम् । गायत्रीं चाऽऽनुपूर्वे(र्व्ये)ण ततो वेदं समारभेत्
हस्तौ[10] तु संयतौ धार्यौ जानुभ्यामुपरि स्थितौ । गुरोरनुमतं कुर्यात्पठन्नान्यमतिर्भवेत् १०
सायं प्रातस्तु भिक्षेत ब्रह्मचारी सदा व्रती । निवेद्य गुरवेऽश्नीयात्प्राङ्मुखो वाग्यतः
शुचिः ११
सायं प्रातर्द्विजातीनामशनं श्रुतिचोदितम् । नान्तरा भोजनं कुर्यादग्निहोत्रसमो विधिः
आचम्यैव तु भुञ्जीत भुक्त्वा चोपस्पृशेद्द्विजः । अनाचान्तस्तु योऽश्नीयात्प्रायश्चित्तीयते
तु सः १२
अनाचान्तः पिबेद्यस्तु योऽपि वा भक्षयेद्द्विजः । गायत्र्यष्टसहस्रं तु जपं[15] कुर्वन्विशुध्यति

---

१ ग. घ. च. °सीनमात्मविद्यापरायणम् । २ घ. च. °च्छामः श्रेयस्कामा द्विजोत्तमाः । य° । ग. °च्छामः श्रेयस्कर्म द्विजोत्तम । य° । ३ क. °विमोचन° । ४ ग. °र्वे तमपृच्छन्महौ° । ५ घ. ङ. °धनः । उ° । ६ घ. च. गुरोस्तु हि° । ७ ग. घ च. °न्पूर्वाजपं । ८ घ. च. °योऽब्रह्मचारी समाहितः । आ° । ९ ग. घ. च. °ध्यां जपं कुर्यादतन्द्रितः । अ° । १० ग. घ. ङ. °हतौ सुसं° । ११ घ. च. °नुकृतं कु° । १२ क. ङ. °र्मातं कु° । १३ ख. घ. च. °तिनोदि° । १४ ख. ङ. °होत्री समाहितः । आ° । १५ ग. °पं कृत्वा वि° ।

अकृत्वा पादशौचं तु तिष्ठन्मुक्तशिखोऽपि वा। विना यज्ञोपवीतेन त्वाचान्तोऽप्यशुचि-
र्भवेत् १५
आचामेद्ब्रह्मतीर्थेन त्वो(चो)पवीती ह्युदङ्मुखः।उपवीती द्विजो नित्यं प्राङ्मुखो वाग्यतः
शुचिः १६
जले जलस्थश्चाऽऽचामेत्स्थलस्थश्चान्तो बहिः शुचिः। बहिरन्तस्य आचान्त एवं शुद्धिम-
वाप्नुयात् १७
आ मणिबन्धाद्धस्तौ च पादावद्भिर्विशोधयेत्+। परिमृज्य द्विरास्यं तु द्वादशाङ्गानि च
स्पृशेत् १८
स्नात्वा पीत्वा तथा क्षुत्वा भुक्त्वा स्पृष्ट्वा द्विजोत्तमः। अनेन विधिना सम्यगाचान्तः
शुचितामियात् १९
शूद्रः शुध्यति हस्तेन वैश्यो दन्तेषु वारिभिः। * कण्ठागतैः क्षत्रियस्तु आचान्तः शुचि-
तामियात् २०
आसनारूढपादश्च कृतावसक्थिकस्तथा। आरूढपादुको वाऽपि न शुध्यति कदाचन २१
उपासीत न चेत्संध्यामग्निकार्यं न वा कृतम्। गायत्र्यष्टसहस्रं तु जपेत्स्नात्वा समाहितः
सूतकान्नं नवश्राद्धं मासिकान्नं तथैव च। ब्रह्मचारी तु योऽश्नीयात्त्रिरात्रेणैव शुध्यति २३
ब्रह्मचारी तु यो गच्छेत्स्त्रियं कामप्रपीडितः। प्राजापत्यं चरेत्कृच्छ्रमथैकं त्वेकं सुयन्त्रितः
ब्रह्मचारी तु योऽश्नीयान्मधुमांसं कथंचन। प्राजापत्यं तु कृत्वाऽसौ मौञ्जीहोमेन
शुध्यति २५
निर्वपेत्तु पुरोडाशं ब्रह्मचारी तु पर्वाणि। मन्त्रैः शाकलहोमाख्यैरथवाज्यं तु होमयेत् २६
ब्रह्मचारी तु यः स्कन्देत्कामतः शुक्रमात्मनः। अवकीर्णिव्रतं कुर्यात्स्नात्वा शुध्येदकामतः
भिक्षाटनमटित्वा तु स्वस्थो ह्येकान्नमश्नुते। अस्नात्वा चैव यो भुङ्क्ते गायत्र्यष्टशतं जपेत्
शूद्रहस्तेन योऽश्नीयात्पानीयं वा पिबेत्क्वचित्। अहोरात्रोषितो भूत्वा पञ्चगव्येन शु-
ध्यति २९

+ इतः परमेतद्वचनमधिकं ग. घ. च. पुस्तकेषु—"अशब्दाभिरनुष्णाभिः सवर्णरसगन्धिभिः। हृद्गताभिरफेनाभिस्त्रिश्चतुर्वाऽद्भिराचमेत्" इति। * न विद्यत एतदाद्यर्धद्वयं क. घ. ङ. च. पुस्तकेषु।

---

१ ग. च. °र्विद्विजः। आ°। २ ग. °मेद्ब्राह्म°। ३ क ङ. °मेत्तदा°। ४ ग. घ. छ. °पादको। ५ ग. °थवैकं मुमाश्रि°। ६ घ. च. °मकृत्वा। ७ घ. °वेद्द्विज.। अ°।

शुष्कं पर्युषितोच्छिष्टं भुक्त्वाऽन्नं केशदूषितम् । अहोरात्रोषितो भूत्वा पञ्चगव्येन शुध्यति* ३०

दिवा स्वपिति यः स्वस्थो ब्रह्मचारी कथंचन । स्नात्वा सूर्यं समीक्षेत गायत्र्यष्टशतं जपेत् ३१

एष धर्मः समाख्यातः प्रथमाश्रमवासिनाम्[1] । एवं संवर्तमानस्तु प्राप्नोति परमां गतिम्

अतो[2] द्विजः समावृत्तः सवर्णां स्त्रियमुद्वहेत् । कुले महति संभूतां लक्षणैस्तु समन्विताम् ३३

ब्राह्मेणैव विवाहेन शीलरूपगुणान्विताम्[3] । अतः पञ्च महायज्ञान्कुर्यादहरहर्द्विजः ३४

न हापयेत्तु[5] तान्सक्तः श्रेयस्कामः कथंचन[4] । हानिं तेषां तु कुर्वीत सदा मरणजन्मनोः ३५

विप्रो दशाहमासीत दानाध्ययनवर्जितः । क्षत्रियो द्वादशाहानि[6] वैश्यः पञ्चदशैव तु ३६

शूद्रः शुध्यति मासेन संवर्तवचनं यथा । प्रेतायाम्[7] जले देयं स्नात्वा तद्गोत्रजैः[8] सह ३७

प्रथमेऽह्नि तृतीये च सप्तमे नवमे तथा । चतुर्थेऽहनि कर्तव्यमस्थिसंचयनं द्विजैः ३८

ततः संचयनादूर्ध्वमङ्गस्पर्शो विधीयते । चतुर्थेऽहनि विप्रस्य षष्ठे वै क्षत्रियस्य च ३९

अष्टमे दशमे चैव स्पर्शः स्याद्वैश्यशूद्रयोः । जातस्यापि विधिर्दृष्ट एष एव मनीषिभिः ४०

दशरात्रेण शुध्येत विप्रो वेदविवर्जितः[9] । जाते पुत्रे[11] पितुः स्नानं सचैलं तु विधीयते ४१

मा[10]ता शुध्येद्दशाहेन स्नानात्तु स्पर्शनं पितुः । होमं[12] तत्र प्रकुर्वीत शुष्कान्नेन फलेन वा ४२

पञ्चयज्ञविधानं तु न कुर्यान्मृत्युजन्मनोः । दशाहात्तु परं सम्यग्विप्रोऽधीयीत धर्मवित् ४३

दानं[13] तु विविधं देयमशुभानां[14] विनाशनम् । यद्यदिष्टतमं लोके यच्चास्य[15] दयितं भवेत् ४४

तत्तद्गुणवते देयं तदेवाक्षयमिच्छता । नानाविधानि द्रव्याणि धान्यानि सुबहूनि च ४५

समुद्रजानि रत्नानि नरो विगतकल्मषः । दत्त्वा गुणाढ्य[16]विप्राय महतीं श्रियमाप्नुयात्

गन्धमाभरणं माल्यं यः प्रयच्छति धर्मवित् । स सुगन्धः सदा हृष्टो यत्र तत्रोपजायते ४७

श्रोत्रियाय कुलीनाया[17]भ्यर्थिने हि विशेषतः । यद्दानं दीयते भक्त्या तद्भवेत्सुमहत्फ-(हाफ)लम् ४८

---

* इतः परमेतद्वचनं ग. घ. पुस्तकयोः "शूद्राणां भाजने भुक्त्वा भुक्त्वा वा भिन्नभाजने । अहोरात्रोषितो भूत्वा पञ्चगव्येन शुध्यति" इति ।

---

१ क. च. °सिनः । ए° । २ ग. अथ द्विजोऽभ्यनुज्ञातः स° । ३ ग. च. °म् । पञ्चयज्ञविधानं च कुर्या° । ४ ख. ग. कदाचन । ५ घ हापनं तस्य कुर्याच्च स° । ६ ग °शाहेन वै° । ७ ग. च. प्रेतस्य तु जलं दे° । ८ ग. च. °त्रजैर्बहिः । प्र° । ९ ग. घ. च. शुध्यन्ति वैश्वदेवविवर्जिताः । जा° । १० छ. मातुः शुद्धिर्दशा° । ११ ग. घ. च स्नातस्य स्प° । १२ ग. घ. च. होमस्तत्र तु कर्तव्यः शु° । १३ ग. °नं च विधिना दे° । १४ ग. °भान्तकरं शुभम् । १५ ग. °च्चापि दयितं गृहे । त° । १६ क. °णाय वि° । १७ ग. घ. °नाय त्वर्थि° ।

आहूय शीलसंपन्नं श्रुतेनाभिजनेन च। शुचिं विप्रं महाप्राज्ञं हव्यकव्यैस्तु पूजयेत् ४९
नानाविधानि द्रव्याणि सारवन्तीप्सितानि च । श्रेयस्कामेन देयानि तदेवार्क्षेय्य-
मिच्छता ५०
वस्त्रदाता सुवेषः स्याद्रूप्यदो रूपमेव च । हिरण्यदः समृद्धिं च तेजश्चाऽऽयुश्च विन्दति
भूताभयप्रदानेन सर्वकामानवाप्नुयात्। दीर्घमायुश्च लभते सुखी चैव सदा भवेत् ५२
धान्योदकप्रदायी च सर्पिर्दः सुखमेधते। अलंकृत्य त्वलंकारदाताऽऽप्नोति महत्फलम्
फलमूलानि विप्राय शाकानि विविधानि च। सुरभीणि च पुष्पाणि दत्त्वा प्राज्ञस्तु जा-
यते ५४
ताम्बूलं चैव यो दद्याद्ब्राह्मणेभ्यो विचक्षणः। मेधावी सुभगः प्राज्ञो दर्शनीयश्च जायते
पादुकोपानहौ छत्रं शयनान्यासनानि च। विविधानि च यानानि दत्त्वा द्रव्यपतिर्भवेत्
दद्याद्यः शिशिरे त्वग्निं बहुकाष्ठं प्रयत्नतः। कायाग्निदीप्तिं प्राज्ञत्वं रूपं सौभाग्यमाप्नु-
यात् ५७
औषधं स्नेहमाहारं रोगिणां रोगशान्तये। दत्त्वा स्याद्रोगरहितः सुखी दीर्घायुरेव च५८
इन्धनानि च यो दद्याद्विप्रेभ्यः शिशिरागमे। नित्यं जयति सङ्ग्रामे श्रिया युक्तस्तु
दीप्यते ५९
अलंकृत्य तु यः कन्यां वराय सदृशाय वै। ब्राह्मेण तु विवाहेन दद्यात्तां तु सुपूजिताम्६०
स कन्यायाः प्रदानेन श्रेयो विन्दति पुष्कलम् । साधुवादं स वै सद्भिः कीर्तिं प्राप्नोति
पुष्कलाम् ६१
ज्योतिष्टोमातिरात्राणां शतं शतगुणीकृतम्। प्राप्नोति पुरुषो दत्त्वा होममन्त्रैश्च संस्कृ-
ताम् ६२
तां दत्त्वा तु पिता कन्यां भूषणाच्छादनाशनैः। +पूजयेत्स्वर्गमाप्नोति नित्यमुत्सववृ-
द्धिषु ६३
रोमकाले तु संप्राप्ते सोमो भुङ्क्तेऽथ कन्यकाम्। रजो दृष्ट्वा तु गन्धर्वाः कुचौ दृष्ट्वा तु पावकः
अष्टवर्षा भवेद्गौरी नववर्षा तु रोहिणी। दशवर्षा भवेत्कन्या अत ऊर्ध्वं रजस्वला ६५
माता चैव पिता चैव ज्येष्ठो भ्राता तथैव च। त्रयस्ते नरकं यान्ति दृष्ट्वा कन्यां रजस्वलाम्

+ एतदर्धस्थानेऽयं पाठो ग. घ. च. पुस्तकेषु–"दत्त्वा स्वर्गमवाप्नोति पूजितस्तु सुरादिषु" इति ।

---

१ ग. °प्राज्ञो हव्यकव्येषु पू° । २ ख. ग. °णि रसव° । ३ ग. च. °नि स्वर्गमक्ष° । ४ क. च. °क्षयमि° । ५ ग. च. °प्यदो महद्वाऽऽयुर्लभेत्तेजश्च मानवः। भू° । ६ क. °कृतस्त्वलं° । ७ ग. °त्वलंकारं दत्त्वा प्राप्नोति तत्फ° । ८ म. °त्वा विन्यगाति° । ९ क. ख. दीव्यते । १० ग. °दं लभेत्सद्भि° । ११ ग. °मादिषत्रा° ।

तस्माद्विवाहयेत्कन्यां यावन्नर्तुमती भवेत् । विवाहो ह्यष्टवर्षायाः कन्यायास्तु प्रशस्यते ६७
+तैलामलकदाता च स्नानाभ्यङ्गप्रदायकः । नरः प्रहृष्टमासीत सुभगश्चोपजायते ६८
अनड्वाहौ तु यो दद्याद्द्विजे सीरेण संयुतौ । अलंकृत्य यथाशक्त्या(क्ति) धुर्वहौ शुभलक्षणौ
सर्वपापविशुद्धात्मा सर्वकामसमन्वितः । वर्षाणि वसते स्वर्गे रोमसंख्याप्रमाणतः ७०
धेनुं च यो द्विजे दद्यादलंकृत्य पयस्विनीम् । कांस्यवस्त्रादिभिर्युक्तां स्वर्गलोके मही-
यते ७१
भूमिं सस्यवतीं श्रेष्ठां ब्राह्मणे वेदपारगे । गां दत्त्वाऽर्धप्रसूतां च स्वर्गलोके महीयते ७२
यावन्ति सस्यमूलानि गोरोमाणि च सर्वशः । नरस्तावन्ति वर्षाणि स्वर्गलोके महीयते ७३
यो ददाति शफे रौप्यैर्हेमशृङ्गीमरोगिणीम् । सवत्सां वाससा वीतां सुशीलां गां पयस्वि-
नीम् ७४
तस्यां यावन्ति रोमाणि सवत्सायां दिवं गतः । तावन्ति वत्सरान्तानि स नरो ब्रह्मणोऽ-
न्तिके ७५
यो ददाति बलीवर्दमुक्तेन विधिना शुभम् । अर्ध्यङ्ग गोप्रदानेन दत्तं दशगुणं फलम् *
अग्नेरपत्यं प्रथमं सुवर्णं भूर्वैष्णवी सूर्यसुताश्च गावः ।
लोकास्त्रयस्तेन भवन्ति दत्ता यः काञ्चनं गां च महीं च दद्यात् ॥ ७७
सर्वेषामेव दानानामेकजन्मानुगं फलम् । हाटकक्षितिगौरीणां सप्तजन्मानुगं फलम् ७८
अन्नदस्तु भवेन्नित्यं सुतृप्तो निभृतः सदा । अम्बुदस्तु सुखी नित्यं सर्वकर्म(काम)सम-
न्वितः ७९
सर्वेषामेव दानानामन्नदानं परं स्मृतम् । सर्वेषामेव जन्तूनां यतस्तज्जीवितं परम् ८०
यस्मादन्नात्प्रजाः सर्वाः कल्पे कल्पेऽसृजत्प्रभुः । तस्मादन्नात्परं दानं विद्यते न हि किंचन
अन्नाद्भूतानि जायन्ते जीवन्ति च न संशयः ॥ ८१
मृत्तिकां गोशकृद्दर्भानुपवीतं तथोत्तरम् । दत्त्वा गुणाढ्यविप्राय कुले महति जायते ८२

+ एतद्वचनस्थानेऽयं पाठो ग. घ. पुस्तयोः—"तैलमास्तरणं प्राज्ञः पादाभ्यङ्गं ददाति यः । प्रहृष्ट-मानसो लोके सुखी चैव सदा वसेत्" इति । * इतः परमेतद्वचनमधिकं ग. पुस्तके—"जलदस्तृप्तिमतुलां वितृप्य सर्ववस्तुषु । अन्नदः सुखमाप्नोति सुदत्तः सर्ववस्तुषु" इति ।

---

१ ग. °वास्कोलसी° । २ ग. घ. वसति । ३ क. ङ. द्विजो । ४ ग. °मि आरोग्याणि । ५ ग. °वद्वर्षसहस्राणि स । ६ ख. ग. ङ. °ब्ध्यङ्गो° । ७ ग. °न फलादश° । ८ ग. घ. ङ. °वं न भूतं न भवि-ष्यति । अन्नदानात्परं दानं वि° । ९ ग. °नाप्रपवि° । १० क. °ते । सर्वा वा° । ङ. °ते । सर्वाः° ।

मुखवासं तु यो दद्याद्दन्तधावनमेव च । शुचिगन्धसमायुक्तो वाक्पटुः स सदा भवेत् ८४
पादशौचं तु यो दद्यात्तथा च गुदलिङ्गयोः । यः प्रयच्छति विप्राय शुद्धबुद्धिः सदा भवेत्
औषधं पथ्यमाहारं स्नेहाभ्यङ्गं प्रतिश्रयम् । यः प्रयच्छति रोगिभ्यः स भवेद्व्याधिवर्जितः ८५
गुडमिक्षुरसं चैव लवणं व्यञ्जनानि च । सुरभीणि च पानानि दत्वाऽत्यन्तसुखी भवेत्
दानैश्च विविधैः सम्यक्फलमेतदुदाहृतम् । विद्यादानेन सुमतिर्ब्रह्मलोके महीयते ८७
अन्योन्यार्थग्रहा विप्रा अन्योन्यप्रतिपूजकाः । अन्योन्यं प्रतिगृह्णन्ति तारयन्ति तरन्ति च
दानान्येतानि देयानि तथाऽन्यानि विशेषतः । दीनान्धकृपणार्थिभ्यः श्रेयस्कामेन धीमता ८९
ब्रह्मचारियतिभ्यश्च वपनं यस्तु कारयेत् । नखकर्मादिकं चैव चक्षुष्माञ्जायते नरः ९०
देवागारे द्विजातीनां दीपं दद्याच्चतुष्पथे । मेधावी ज्ञानसंपन्नश्चक्षुष्मान्स सदा भवेत् ९१
नित्ये नैमित्तिके काम्ये तिलान्दत्वा स्वशक्तितः । प्रजावान्पशुमांश्चैव धनवाञ्जायते नरः
यो यदाऽभ्यर्थितो विप्रैर्यद्यत्संप्रतिपादयेत् । तृणकाष्ठादिकं चैव गोप्रदानसमं भवेत् ९३
+नं विस्मयीत तपसा न यज्ञेनानृतं वदेत् । अपवदेच्च विप्रस्य न दीनं परिकीर्तयेत् ९४
यज्ञोऽनृतेन क्षरति तपः क्षरति विस्मयात् । आयुर्विप्रापवादेन दानं च परिकीर्तनात् ९५
चत्वार्येतानि कर्माणि संध्यायां वर्जयेद्बुधः । आहारं मैथुनं निद्रां तथा संपाठमेव च ९६
आहाराज्जायते व्याधिर्गर्भो वै रौद्र(द्रो)मैथुनात् । निद्रातो जायतेऽलक्ष्मीः संपाठादायुषः क्षयः ९७
ऋतुमतीं तु यो भार्यां संनिधौ नोपगच्छति । तस्या रजसि तन्मासं पितरस्तस्य शेरते ९८
कृत्वा गृह्याणि कर्माणि स्वभार्यापोषणे रतः । ऋतुकालाभिगामी च प्राप्नोति परमां गतिम् ९९
उषित्वैवं गृहे विप्रो द्वितीयादाश्रमात्परम् । वलीपलितसंयुक्तस्तृतीयं तु समाश्रयेत् १००
वनं गच्छेत्ततः प्राज्ञः सभार्यस्त्वेक एव वा । गृहीत्वा चाग्निहोत्रं च होमं तत्र न हापयेत्
कुर्याच्चैव पुरोडाशं वन्यैर्मेध्यैर्यथाविधि । भिक्षां च भिक्षवे दद्याच्छाकमूलफलादिभिः

+ इतः प्रभृति शेरत इत्यन्तग्रन्थो ग. घ. च. पुस्तकेषु न विद्यते ।

१ क. ख. °क्तो अवाग्दुष्टः सदा । २ क. ङ °तिश्रिय । ३ ग. सर्वव्याधिविव । ४ क. ङ. °स्त्वन्तं सु । ५ ग. घ च. °न पुण्येन ब्रह्म° । ६ ग. °प्रप्रदा वि । ७ ग. °णार्थिभ्यः । ८ क. ग. च. °चारी य° । ९ क. च. °तिदापथे । १० ख. न वै क्षयीत तमसा । ११ घ. °त्काऽग्निहोत्रकर्मा । १२ च. °षणे परम् । क° । १३ ग. च. °लानि च । क° ।

कुर्यादध्ययनं नित्यमग्निहोत्रपरायणः । इष्टिं[1] च पार्वणीयां तु प्रकुर्यात्प्रतिपर्वसु १०३
उषित्वैवं[2] वने विप्रो विधिज्ञः सर्वकर्मसु । चतुर्थमाश्रमं गच्छेज्जितक्रोधो जितेन्द्रियः १०४
अग्निमात्मनि संस्थाप्य द्विजः प्रव्रजितो भवेत् । वेदाभ्यासरतो नित्यमात्मविद्यापरा-
यणः १०५
अष्टौ भिक्षाः समादाय स मुनिः सप्त पञ्च वा । अद्भिः प्रक्षाल्य[4] ताः सर्वा भुञ्जीत सुसमा-
हितः १०६
अरण्ये निर्जने तत्र पुनरासीत भुक्तवान् । एकाकी चिन्तयेन्नित्यं मनोवाक्कायकर्मभिः
मृत्युं[5] च नाभिनन्देत जीवितं वा कथंचन । कालमेव प्रतीक्षेत यावदायुः समाप्यते
संसेव्य चाऽऽश्रमान्सर्वाञ्जितक्रोधो जितेन्द्रियः ॥ १०८
ब्रह्मलोकमवाप्नोति वेदशास्त्रार्थविद्द्विजः । आश्रमेषु च सर्वेषु[6] प्रोक्तोऽयं प्राश्निको विधिः
*अतः परं प्रवक्ष्यामि प्रायश्चित्तविधिं शुभम् । ब्रह्मघ्नश्च सुरापश्च स्तेयी च गुरुतल्पगः
महापातकिनस्त्वेते तत्संयोगी च पञ्चमः । ब्रह्मघ्नस्तु वनं गच्छेद्[7]वल्कवासा जटी ध्वजी
वन्यान्येव फलान्यश्नन्सर्वकामविवर्जितः । भिक्षार्थी विचरेद्ग्रामं वन्यैर्यदि न जीवति
चातुर्वर्ण्यं चरेद्भैक्षं[8] खट्वाङ्गी संयतः सदा । भिक्षास्त्वेवं समादाय वनं गच्छेत्ततः पुनः
वनवासी सपापः स्यात्सदाकालमतन्द्रितः । ख्यापयेन्मुच्यते[10] पापाद्ब्रह्महा पापकृत्तमः
अनेन तु विधानेन द्वादशाब्दव्रतं चरेत् । संनियम्येन्द्रियग्रामं सर्वभूतहिते रतः ११५
ब्रह्महत्यापनोदाय ततो मुच्येत किल्बिषात् । अतः परं सुरापस्य[11] निष्कृतिं श्रोतुमर्हथ
गौडी माध्वी च पैष्टी च विज्ञेया त्रिविधा सुरा । यथैवैका[12] तथा सर्वा न पातव्या द्विजो-
त्तमैः ११७
सुरापस्तु सुरां तप्तां पिबेत्तत्पापमोक्षकः[13] । गोमूत्रमग्निवर्णं वा गोमयं वा तथाविधम् +
घृतं वा त्रीणि पेयानि सुरापो व्रतमाचरेत् । मुच्यते तेन पापेन प्रायश्चित्ते कृते सति ११९

* एतदर्धस्थानेऽयं पाठो ग. पुस्तके–" अथाभिवक्ष्ये पापानां प्रायश्चित्तं यथाविधि" इति । + इतः परमेतदाधिकं ग. पुस्तके–"षण्मासादधिकं वाऽपि पूर्वोक्तव्रतमाचरेत् । महापातकिसंयोगे ब्रह्महत्यादिभिर्नरः" इति ।

१ क. ख. ङ. च. 'ष्टिं पार्वायणी' । २ ग. घ. 'वैवस्तुषु । च' । ३ ग. घ. 'च्छेद्धुतहोमो जि' । ४ ग. घ. च. 'ल्य तत्सर्वं भु' । ५ ग. 'यसंयुतः । मृ' । ६ ग. 'षु त्वुक्तः प्राशनिको । घ. च. 'षु त्वुक्तः प्राणान्तिको । ७ ख. ग. 'च्छेद्वल्कवा' । ८ क. ख 'द्भैक्ष्यं ख' । ९ ग. घ 'तः पुमान् । भैक्षं चैव स' । १० ग. घ. च. 'पयन्नेव तत्पापं ब्रह्मघ्नः(हा) पापकृन्नरः । अ' । ११ ग. 'स्य प्रवक्ष्यामि, विनिष्कृतिम् । श्रोतुमिच्छत भो विप्रा वेदशास्त्रानुरूपिकाम् । गौ' । १२ ग. घ. द्विजैः सदा । सुराप' । १३ क. ग. 'क्षकम् । गो' ।

अरण्ये वा वसेत्सम्यक्सर्वकामविवर्जितः। चान्द्रायणानि वा त्रीणि सुरापव्रतमादिशेत्
एवं शुद्धिः सुरापस्य भवेदिति न संशयः। मद्यभाण्डोदकं पीत्वा पुनः संस्कारमर्हति
स्तेयं कृत्वा सुवर्णस्य स्तेयं राज्ञे निवेदयेत्। ततो मुसलमादाय स्तेनं हन्यात्सकृन्नृपः
यदि जीवति स स्तेनस्ततः स्तेयाद्विमुच्यते। अरण्ये चीरवासा वा चरेद्ब्रह्महणो व्रतम्
एवं शुद्धिः कृता स्तेये संवर्तवचनं यथा। १२३

गुरुतल्पे शयानस्तु तप्ते स्वप्यादयोमये। समालिङ्गेत्स्त्रियं वाऽपि दीप्तां कार्ष्णायसीकृताम् १२४

चान्द्रायणानि वा कुर्याच्चत्वारि त्रीणि वा द्विजः। मुच्यते च ततः पापात्प्रायश्चित्ते कृते सति १२५

एभिः संपर्कमायाति यः कश्चित्पापमोहितः। +तत्तत्पापविशुद्ध्यर्थं तस्य तस्य व्रतं चरेत् १२६

क्षत्रियस्य वधं कृत्वा त्रिभिः कृच्छ्रैर्विशुध्यति। कुर्याच्चैवानुरूपेण त्रीणि कृच्छ्राणि संयतः १२७

वैश्यहत्यां तु संप्राप्तः कथंचित्काममोहितः। कृच्छ्रातिकृच्छ्रौ कुर्वीत स नरो वैश्यघातकः
कुर्याच्छूद्रवधे विप्रस्तप्तकृच्छ्रं यथाविधि। एवं शुद्धिमवाप्नोति संवर्तवचनं यथा १२९

गोघ्नस्यातः प्रवक्ष्यामि निष्कृतिं तत्त्वतः शुभाम्। गोघ्नः कुर्वीत संस्थानं गोष्ठे गोरूपसंनिधौ १३०

तत्रैव क्षितिशायी स्यान्मासार्धं संयतेन्द्रियः। स्नानं त्रिषवणं कुर्यान्नखलोमविवर्जितः
सक्तुयावकभिक्षाशी पयोदधिशकृन्नरः। एतानि क्रमशोऽश्नीयाद्द्विजस्तत्पापमोक्षकः*
गायत्रीं च जपेन्नित्यं पवित्राणि च शक्तितः। *पूर्णे चैवार्धमासे च स विप्रान्भोजयेद्द्विजः
भुक्तवत्सु च विप्रेषु गां च दद्याद्विचक्षणः। व्यापन्नानां बहूनां तु रोधने बन्धनेऽपि वा
भिषङ्मिथ्यापचारे च द्विगुणं गोव्रतं चरेत् १३९

+ इत उत्तरं सार्धं वचनमधिकं ग. च. पुस्तकयोः—"घृतं चैव सुतप्तं च क्षीरं वाऽपि तथाविधम्। संवत्सरं कणानश्नन्सर्वकामविवर्जितः। चान्द्रायणानि वा त्रीणि सुरापी व्रतमाचरेत्" इति। × इतः परमेतदधिकं ग. पुस्तके—"शुध्यते सार्धमासेन नखलोमविवर्जितः। स्नानं त्रिषवणं चास्य गवामनुगमस्तथा। एतत्समाहितः कुर्यान्नरो विगतमत्सरः" इति। * अत्र भङ्ग्यन्तरेण पाठो ग. पुस्तके—"ततश्चीर्णव्रतः कुर्याद्विप्राणां भोजनं परम्" इति।

१ घ. °माचरेत्। २ ग. °स्य राज्ञे शंसेत मानवः। त°। घ. च. °स्य राज्ञे शंसेत्स मानवः। त°। ३ क. एवं सं°। ४ ग. तत्पापस्य वि°। ५ क. शुनिः। ६ क ख. ङ. संस्कारं। ७ ग. °संस्थिते। त°। ८ ग. कपिण्याकप°। ९ ग. घ. सावित्रीं। १० ग. व्यापादितेषु बहुषु बन्धने रोधनेऽपि। ११ क. श्रा च हतानां। १२ ग. घ. वा। द्विगुणं गोव्रतं तस्य प्रायश्चित्तं विशुद्धये। ए°।

एका चेद्बहुभिः काचिद्दैवाद्व्यापादिता क्वचित् । पादं पादं तु हत्यायाश्चरेयुस्ते पृथ-
क्पृथक् १३६

यन्त्रणे गोचिकित्सार्थे गूढगर्भविमोचने । यदि तत्र विपत्तिः स्यान्न स पापेन लिप्यते
*औषधं स्नेहमाहारं ददद्गोब्राह्मणेषु च । दीयमाने विपत्तिः स्यात्पुण्यमेव न पातकम्
प्रायश्चित्तस्य पादं तु रोधेषु व्रतमाचरेत् । द्वौ पादौ बन्धने चैव पादोनं यन्त्रणे तथा १३९
पाषाणैर्लकुटैर्दण्डैस्तथा शस्त्रादिभिर्नरः । निपातने चरेत्सर्वं प्रायश्चित्तं विशुद्धये १४०
हस्तिनं तुरगं हत्वा महिषोष्ट्रकपींस्तथा । एषां वधे द्विजः कुर्यात्सप्तरात्रमभोजनम् १४१
व्याघ्रं श्वानं खरं सिंहमृक्षं सूकरमेव च । एतान्हत्वा द्विजो मोहात्त्रिरात्रेणैव शुध्यति
सर्वासामेव जातीनां मृगाणां वनचारिणाम् । अहोरात्रोषितस्तिष्ठेज्जपन्वै जातवेदसम्
हंसं काकं बलाकां च बर्हिकारण्डवावपि । सारसं चाषभासौ च हत्वा त्रिदिवसं
क्षिपेत् १४४

चक्रवाकं तथा क्रौञ्चं सारिकाशुकतित्तिरीन् । श्येनगृध्रावुलूकं च पारावतमथापि वा
टिट्टिभं जालपादं च कोकिलं कुक्कुटं तथा । एषां वधे नरः कुर्यादेकरात्रमभोजनम् १४६
पूर्वोक्तानां च सर्वेषां हंसादीनामशेषतः । अहोरात्रोषितस्तिष्ठेज्जपन्वै जातवेदसम् १४७
मण्डूकं चैव हत्वा च सर्पमार्जारमूषकम् । त्रिरात्रोपोषितस्तिष्ठेत्कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम्
अनस्थीन्ब्राह्मणो हत्वा प्राणायामेन शुध्यति । अस्थिमतां वधे विप्रः किंचिद्दद्याद्विच-
क्षणः १४९

चण्डालीं द्विजो गच्छेत्कथंचित्काममोहितः । त्रिभिः कृच्छ्रैस्तु शुध्येत प्राजापत्यानु-
पूर्वकैः १५०

पुंश्चलीगमनं कृत्वा कामतोऽकामतोऽपि वा । कृच्छ्रचान्द्रायणे तस्य पावने परमे स्मृते
शैलूषीं रजकीं चैव वेणुचर्मोपजीविनीम् । एता गत्वा द्विजो मोहाच्चरेच्चान्द्रायणं व्रतम्

---

* एतद्वचनस्थानेऽयं पाठो घ. च. छ. पुस्तकेषु—"निधिबन्धनरुद्धेषु सर्पव्याघ्रहतेषु च । अग्निवि-
द्युन्निपातेषु प्रायश्चित्तं न विद्यते" इति ।

---

१ छ यन्त्रितायाश्चिकि° । २घ. ङ. °मोक्षणे । य° । ३ क. ङ. योक्त्रणे । ग. कुड्ने । च. योक्षणे ।
४ ग. °लगुडैर्द° । ५ ख. दिनत्रयम् । ६ घ. °नं तथा सिंहं वृकं सू° । ७ ग. तथा । ८ ग. घ. च. द्विजः
कृच्छ्रं ब्राह्मणानां च भोजनम् । स° । ९ ग. घ. च. °म् । त्रिरात्रोपोषि° । १० घ. बकं । ११ ग. च कपो-
तकम° । १२ ग. घ. एवं पक्षिषु सर्वेषु दिननेकम° । १३ ग. घ. °कैः । पुक्कसीग° । १४ क ङ. कृत्वा चा° ।
ग. घ. कृच्छ्रं चान्द्रायणं त° । १५ ग. घ. °वनं परमं स्मृतम् । नटीं शैलूषिकीं चैव रजकीं वेणुजी° । १६ ग.
घ. °म् । गत्वा चान्द्रायणं कुर्यात्तथा चर्मोपजीविनीम् ।

क्षत्रियामथ वैश्यां वा गच्छेद्यः काममोहितः। तस्य सांतपनः कृच्छ्रो भवेत्पापापनो-
दनः १५३
शूद्रां तु ब्राह्मणो गत्वा मासं मासार्धमेव वा। गोमूत्रयावकाहारो मासार्धेन विशुध्यति
विप्रस्तु ब्राह्मणीं गत्वा प्राजापत्येन शुध्यति। स्वजनां तु द्विजो गत्वा प्राजापत्यं समा-
चरेत् १५५
क्षत्रियां क्षत्रियो गत्वा तदेव व्रतमाचरेत्। नरो गोगमनं कृत्वा कुर्याच्चान्द्रायणव्रतम्
मातुलानीं तथा श्वश्रूं सुतां वै मातुलस्य च। एता गत्वा स्त्रियो मोहात्पराकेण विशु-
ध्यति १५७
गुरोर्दुहितरं गत्वा स्वसारं पितुरेव च। तस्या दुहितरं चैव चरेच्चान्द्रायणं व्रतम् १५८
पितृव्यदारगमने भ्रातृभार्यागमे तथा। गुरुतल्पव्रतं कुर्यान्निष्कृतिर्नान्यथा भवेत् १५९
पितृभार्यां समारुह्य मातृवर्जं नराधमः। भगिनीं मातुराप्तां च स्वसारं चान्यमातृजाम्
एतास्तिस्रः स्त्रियो गत्वा तप्तकृच्छ्रं समाचरेत्। कुमारीगमने चैव व्रतमेतत्समादिशेत्
पशुवेश्याभिगमने प्राजापत्यो विधीयते। सखिभार्यां समारुह्य श्वश्रूं वा शालिकां तथा
मातरं योऽभिगच्छेच्च स्वसारं पुरुषाधमः। न तस्य निष्कृतिं दद्यात्स्वां चैव तनुजां तथा
नियमस्थां व्रतस्थां वा योऽभिगच्छेत्स्त्रियं द्विजः। स कुर्यात्प्राकृतं कृच्छ्रं धेनुं दद्यात्पय-
स्विनीम् १६४
रजस्वलां तु यो गच्छेद्गर्भिणीं पतितां तथा। तस्य पापविशुद्ध्यर्थमतिकृच्छ्रो विधीयते
वेश्यां तु ब्राह्मणो गत्वा कृच्छ्रमेकं समाचरेत्। एवं शुद्धिः समाख्याता संवर्तस्य वचो
यथा १६६
कथंचिद्ब्राह्मणीं गत्वा क्षत्रियो वैश्य एव च। गोमूत्रयावकाहारो मासेनैकेन शुध्यति
शूद्रस्तु ब्राह्मणीं गच्छेत्कदाचित्काममोहितः। गोमूत्रयावकाहारो मासेनैकेन शुध्यति
ब्राह्मणी शूद्रसंपर्के कदाचित्समुपागते। कृच्छ्रचान्द्रायणं तस्याः पावनं परमं स्मृतम् १६९
चाण्डालं पुल्कसं चैव श्वपाकं पतितं(?) तथा। एताः श्रेष्ठाः स्त्रियो गत्वा कुर्याच्चान्द्राय-
णत्रयम् १७०

---

१ क. ग. घ. शूद्रीं। २ क. ख. ङ. विप्रामस्वजनां ग°। ३ ग. °पत्यं। ४ ग घ. °नीं सनाभिं च मातुलस्याऽऽत्मजां स्नुषाम्। ए°। ५ च. °रं मातु°। ६ च. °स्वाऽप्यज्ञानाच्च सकृद्द्विजः। स चरेत्तप्तकृच्छ्रं तु ज्ञानाच्चान्द्रायणं व्रतम्। कु°। ७ ख. च °माचरेत्। ८ ग. घ. च. °पत्यं वि°। ९ च. °ते। शिष्यभा°। १० ख. °ते। वैश्यजां ब्रा°। ११ ग. ङ कृच्छ्रं चा°। १२ ग पुक्कसं।

अतः परं मनुष्याणां निष्कृतिं श्रोतुमर्हथ । संन्यस्य दुर्मतिः कश्चिदपत्यार्थं स्त्रियं व्रजेत् १७१
कुर्यात्कृच्छ्रं समानं तत्षण्मासांस्तदनन्तरम् । विषाग्निश्यामशबलास्तेषामेवं विनिर्दिशेत्
स्त्रीणां तथा च चरणे मर्यादाभिगमनेषु च । पतनेष्वप्ययं दृष्टः प्रायश्चित्तविधिः शुभः १७३
नृणां विप्रतिपत्तौ तु पावनः प्रेत्य चेह च । गोविप्रप्रहते चैव तथा चैवाऽऽत्मघातिनि १७४
नैवाश्रुपातनं कार्यं सद्भिः श्रेयोभिकाङ्क्षिभिः ॥ १७५
एषामन्यतमं प्रेतं यो वहेत दहेत वा । कृत्वा चोदकदानं तु चरेच्चान्द्रायणव्रतम् १७६
तच्छवं केवलं स्पृष्ट्वा त्वश्रु नो पातितं यदि । पूर्वकेष्वप्यकारी चेदेकाहं क्षपणं तथा १७७
महापातकिनां चैव तथा चैवाऽऽत्मघातिनाम् । उदकं पिण्डदानं च श्राद्धं चैव हि यत्कृतम्
नोपतिष्ठति तत्सर्वं राक्षसैर्विप्रलुप्यते ॥ १७८
चाण्डालैस्तु हता ये तु जलदंष्ट्रिसरीसृपैः । श्राद्धं तेषां न कर्तव्यं ब्रह्मदण्डहताश्च ये १७९
कृत्वा मूत्रपुरीषे तु भुक्तोच्छिष्टस्तथा द्विजः । श्वादिस्पृष्टो जपेद्देव्याः सहस्रं स्नानपूर्वकम्
चण्डालं पतितं स्पृष्ट्वा शवमन्त्यजमेव च । उदक्यां सूतिकां नारीं सवासाः स्नानमाचरेत्
संस्पृष्टेन संस्पृशेद्यस्तु स्नानं तस्य विधीयते । ऊर्ध्वमाचमनं प्रोक्तं द्रव्याणां प्रोक्षणं तथा
चण्डालाद्यैस्तु संस्पृष्ट उच्छिष्टश्चेद्द्विजोत्तमः । गोमूत्रयावकाहारः षड्रात्रेण विशुध्यति
शुना पुष्पवती स्पृष्टा पुष्पवत्याऽन्यया तथा । शेषाण्यहान्युपवसेत्स्नात्वा शुध्येद्घृताश-
नात् १८४
चाण्डालभाण्डसंस्पृष्टं पिबेत्कूपगतं जलम् । गोमूत्रयावकाहारस्त्रिरात्रेण विशुध्यति १८५
अन्त्यजैः स्वीकृते तीर्थे तडागेषु नदीषु च । शुध्यते पञ्चगव्येन पीत्वा तोयमकामतः
सुराघटप्रपातोयं पीत्वा नौसाजलं तथा । अहोरात्रोषितो भूत्वा पञ्चगव्यं पिबेद्द्विजः
कूपे विण्मूत्रसंस्पृष्टाः प्राश्य चापो द्विजातयः । त्रिरात्रेणैव शुध्यन्ति कुम्भे सांतपनः स्मृतः
वापीकूपतडागानां दूषितानां विशोधनम् । अपां घटशतोद्धारः पञ्चगव्यं च निक्षिपेत्+

+इतः परमाधिकं घ. च. पुस्तकयोः–"भवत्यैकशफोष्ट्रीणां क्षीरं प्राश्य द्विजोत्तमः । अदत्तनाया गोश्चैव त्रिरात्रं यावकं पिबेत्" इति ।

---

१ ग. °त् । स कुर्यात्कृच्छ्रमश्रान्तः षण्मा° । घ. °त् । स कुर्यात्कृच्छ्रमासान्तं षण्मा° । २ क. ख घ. °णे श्वाभिमासगमे तथा प° । छ. °णे श्वभमादिग° । ३ ग. प्रेतराविह । गोभिर्विप्रह° । ४ क. ख. °तिनः । नै° । ५ च वा । अथोदकक्रियां कृत्वा च° । ६ ग °दृत्वा वस्त्रं वा केवलं च° । ७ ख. क. नो पाति° । ८ ग. पूर्वः कृच्छ्रापहारी स्यादेकाहक्ष° । ९ क. ङ °कारा वे° । १० ग. अस्पृश्यं । ११ ग. तेन । १२ ग. °त्स्नाता शु° । १३ ग. °त्वाऽऽकाशज° । १४ घ.च. नाशम° । १५ ग.घ. °स्पृष्टे प्रा° । १६ ग.छ. °दर्भे स्मृतम् । वा° । १७ क. ख. ङ. °गानामुपहतानां ।

स्त्रीक्षीरमाविकं पीत्वा संधिन्याश्चैव गोः पयः । तस्य शुद्धिस्त्रिरात्रेण[1] द्विजानां चैव भक्षणे
विण्मूत्रभक्षणे चैव प्राजापत्यं समाचरेत् । श्वकाकोच्छिष्टगोच्छिष्टभक्षणे तु त्र्यहं द्विजः
बिडालमूषकोच्छिष्टे पञ्चगव्यं पिबेद्द्विजः । शूद्रोच्छिष्टं तथा भुक्त्वा त्रिरात्रेणैव[2] शुध्यति
पलाण्डुलशुनं जग्ध्वा तथैव ग्रामकुक्कुटम् । छत्राकं विड्वराहं च चरेत्सांतपनं द्विजः १९३
श्वबिडालखरोष्ट्राणां कपेर्गोमायु[3]काकयोः । माश्यं[4] मूत्रं पुरीषं वा चरेच्चान्द्रायणव्रतम्
अन्नं पर्युषितं भुक्त्वा केशकीटैरुपद्रुतम्[5] । पतितैः प्रेक्षितं[6] वाऽपि पञ्चगव्यं द्विजः पिबेत्
अन्त्यजाभाजने भुक्त्वा शुदक्याभाजने तथा । गोमूत्रयावकाहारो मासार्धेन विशुध्यति
गोमांसं मानुषं चैव शुनो (सूनि)हस्तात्समाहृतम् । अभक्ष्यं तद्भवेत्सर्वं भुक्त्वा चान्द्रा-
यणं चरेत् १९७
चाण्डालैः[7]संकरे विप्रः श्वपाके पुल्कसेऽपि वा । गोमूत्रयावकाहारो मासार्धेन विशुध्यति
पतितेन[8] तु संपर्के मासं मासार्धमेव च । गोमूत्रयावकाहारो मासार्धेन विशुध्यति १९९
*पतिताद्द्रव्यमादत्ते भुङ्क्ते वा ब्राह्मणो यदि । कृत्वा तस्य समुत्सर्गमतिकृच्छ्रं चरेद्द्विजः
यत्र यत्र च संकीर्णमात्मानं मन्यते द्विजः । तत्र[10] तत्र तिलैर्होमो गायत्र्या[11] प्रत्यहं[12] द्विजः
एष एवं मया प्रोक्तः प्रायश्चित्तविधिः शुभः । अनादिष्टेषु पापेषु प्रायश्चित्तं तथोच्यते
दानैर्होमैर्जपैर्नित्यं प्राणायामैर्द्विजोत्तमः । + पातकेभ्यः प्रमुच्येत वेदाभ्यासान्न संशयः
सुवर्णदानं गोदानं भूमिदानं तथैव च । नाशयत्याशु पापानि ह्यन्यजन्मकृतान्यपि २०४
तिलधेनुं च यो दद्यात्संयताय द्विजन्मने । ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्मुच्यते नात्र संशयः
माघमासे तु संप्राप्ते पौर्णमास्यामुपोषितः । ब्राह्मणेभ्यस्तिलान्दत्त्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते
उपवासी नरो भूत्वा पौर्णमास्यां तु कार्तिके । हिरण्यं वस्त्रमन्नं वा दत्त्वा[13] तरति दुष्कृतिम्[14]
अयने विषुवे चैव व्यतीपाते दिनक्षये । चन्द्रसूर्यग्रहे चैव दत्तं भवति चाक्षयम् २०८
अमावास्यां(स्या) च द्वादश्यां(शी) संक्रान्तौ(न्ती) च विशेषतः । एताः प्रशस्तास्तिथयो
भानुवारस्तथैव च २०९

---

* एतद्वचनं न ग. पुस्तके । + एतदर्धस्थानेऽयं पाठो घ. पुस्तके–"नाशयत्याशु पापानि अन्यजन्मकृतान्यपि" इति ।

---

१ ग. °ण विड्भक्ष्याणां च भ° । घ. ण विटजानां च भ° । च. °ण चिद्रानां चैव भक्षणात् । वि° । २ ग. °रेच्चान्द्रायणं द्वि° । ३ ग. °युकक्षयोः । ४ क. ङ. °श्यमात्रं । ५ घ. कीटाविलं तथा । प° । ६ क. ख. प्रोषितं । ७ ख. °ण्डाले सं° । ८ ग. °लस्य करे । ९ घ. °तितानां च संसर्गे मासं । १० ग. °त्र कार्यस्तिलै° । ११ग. °श्यावर्तनं तथा । एं° । १२ क ख.ङ. °सं न चोच्य° । १३ ग. °त्त्वा मुच्येत दुष्कृतैः । अ° । १४ ख. च. दुष्कृतम् ।

अत्र स्नानं जपो होमो ब्राह्मणानां च भोजनम्। उपवासस्तथा दानमेकैकं पावयेन्नरम्
स्नातः शुचिर्धौतवासाः शुद्धात्मा विजितेन्द्रियः। सात्त्विकं भावमास्थाय दानं दद्याद्वि-
चक्षणः २११

सप्तव्याहृतिभिर्होमो द्विजैः कार्यो जितात्मभिः । उपपातकशुध्यर्थं सहस्रपरिसंख्यया
महापातकसंयुक्तो लक्षहोमं तु कारयेत् । मुच्यते सर्वपापेभ्यो गायत्र्या चैव पावितः
अभ्यसेच्च महापुण्यां गायत्रीं वेदमातरम् । गत्वाऽरण्ये नदीतीरे सर्वपापविशुद्धये
स्नात्वा च विधिवत्तत्र प्राणानायम्य वाग्यतः। प्राणायामैस्त्रिभिः पूतो गायत्रीं तु जपे-
द्द्विजः २१५

अक्लिन्नवासाः स्थलगः शुचौ देशे समाहितः। पवित्रपाणिराचान्तो गायत्र्या जपमाच-
रेत् २१६

ऐहिकामुष्मिकं पापं सर्वं निरवशेषतः। पञ्चरात्रेण गायत्रीं जपमानो व्यपोहति २१७
गायत्र्यास्तु परं नास्ति शोधनं पापकर्मणाम् । महाव्याहृतिसंयुक्तां प्रणवेन च संजपेत्
ब्रह्मचारी निराहारः सर्वभूतहिते रतः। गायत्र्या लक्षजप्येन सर्वपापैः प्रमुच्यते २१९
अयाज्ययाजनं कृत्वा भुक्त्वा चान्नं विगर्हितम् । गायत्र्यष्टसहस्रं तु जपं कृत्वा विशु-
ध्यति २२०

अहन्यहनि योऽधीते गायत्रीं वै द्विजोत्तमः। मासेन मुच्यते पापादुरगः कञ्चुकाद्यथा
गायत्रीं यस्तु विप्रो वै जपेत नियतः सदा। स याति परमं स्थानं वायुभूतः खमूर्तिमान्
प्रणवेन च संयुक्ता व्याहृतीः सप्त नित्यशः। गायत्रीं शिरसा सार्धं मनसा त्रिः पठेद्द्विजः
निगृह्य चाऽऽत्मनः प्राणान्प्राणायामो विधीयते। प्राणायामत्रयं कुर्यान्नित्यमेव समा-
हितः २२४

मानसं वाचिकं पापं कायेनैव च यत्कृतम् । तत्सर्वं नाशमायाति प्राणायामप्रभावतः
ऋग्वेदमभ्यसेद्यस्तु यजुःशाखामथापि वा । सामानि सरहस्यानि सर्वपापैः प्रमुच्यते
पावमानीं तथा कौत्सीं पौरुषं सूक्तमेव च। जप्त्वा पापैः प्रमुच्येत संपित्र्यं माधुच्छन्दसम्

---

१ ग. दानं देवतानां च पूजनम् । २ क. ङ. °नरः । स्ना° । ३ क ख. ग °मं सदा द्विजः । मु° । ४ ग. °यत्र्याश्चैव जापनात् । अ° । ५ क. ख. घ. °च्च तथा पु° । ६ क. ख. घ. °त्वा आचम्य विधिवत्ततः । प्राणान्समापयेत् । ७ ग. °कं लोके पापं सर्वं विशे° । ८ घ. च. °क्षजाप्ये° । ९ क. घ. °तः स्वमू° । १० ग. °र्वं नश्यते तूर्णं प्राणायामत्रये कृते । ऋ° । घ. °र्वं नश्यति क्षिप्रं प्रा° । ११ घ. °मत्रये कृते । ऋ° । १२ च °मानीस्तथा । १३ ग. घ. च. कौत्सं । १४ क. ङ. पुरुषं । १५ क. ङ. दत्त्वा । १६ ख. सपवित्रं म° । १७ ग. घ. °व्यं मधु° ।

मण्डलं(ल) ब्राह्मणं रुद्राः(द्रं) शुक्रोक्ताश्च बृहत्कथाः। वामदेव्यं बृहत्साम जप्त्वा पापैः प्रमुच्यते २२८

धर्मशास्त्रमिदं पुण्यं संवर्तेन तु भाषितम्। अधीत्य ब्राह्मणो गच्छेद्ब्रह्मणः सद्म शाश्वतम्

चान्द्रायणं तु सर्वेषां पापानां पावनं परम्। कृत्वा शुद्धिमवाप्नोति परमं स्थानमेव च

इति श्रीसंवर्तप्रणीतं धर्मशास्त्रं संपूर्णम् ॥

(समाप्तेयं संवर्तस्मृतिः।)

---

१ क. ख. 'म सर्वपा॰।

ॐ तत्सद्ब्रह्मणे नमः ।

बौधायनस्मृतिः ।

प्रथमः प्रश्नः ।

(तत्र प्रथमोऽध्यायः ।)

उपदिष्टो धर्मः प्रतिवेदम् ॥ १ ॥ तस्यानुव्याख्यास्यामः ॥ २ ॥ स्मार्तो द्वितीयः
॥ ३ ॥ तृतीयः शिष्टागमः ॥ ४ ॥ शिष्टाः खलु विगतमत्सरा निरहंकाराः कुम्भी-
धान्या अलोलुपा दम्भदर्पलोभमोहक्रोधविवर्जिताः ॥ ५ ॥
धर्मेणाधिगतो येषां वेदः सपरिबृंहणः । शिष्टास्तदनुमानज्ञाः श्रुतिप्रत्यक्षहेतवः, इति ६
तदभावे दशावरा परिषत् ॥ ७ ॥ अथाप्युदाहरन्ति ॥ ८ ॥
चातुर्वैद्यं विकल्पी च अङ्गविद्धर्मपाठकः । आश्रमस्थास्त्रयो विप्राः पर्षदेषा दशावरा ९
पञ्च वा स्युस्त्रयो वा स्युरेको वा स्यादनिन्दितः । प्रतिवक्ता तु धर्मस्य नेतरे तु सहस्रशः
यथा दारुमयो हस्ती यथा चर्ममयो मृगः । ब्राह्मणश्चानधीयानस्त्रयस्ते नामधारकाः ११
यद्वदन्ति तमोमूढा मूर्खा धर्ममजानतः । तत्पापं शतधा भूत्वा वक्तॄन्समधिगच्छति १२
बहुद्वारस्य धर्मस्य सूक्ष्मा दुरनुगा गतिः । तस्मान्न वाच्यो ह्येकेन बहुज्ञेनापि संशये १३
धर्मशास्त्ररथारूढा वेदखड्गधरा द्विजाः । क्रीडार्थमपि यद्ब्रूयुः स धर्मः परमः स्मृतः १४
यथाऽश्मनि स्थितं तोयं मारुतार्कौ प्रणाशयेत् । तद्वत्कर्तरि यत्पापं जलवत्संप्रतीयते
शरीरं बलमायुश्च वयः कालं च कर्म च । समीक्ष्य धर्मविद्बुद्ध्या प्रायश्चित्तानि निर्दिशेत्
अव्रतानाममन्त्राणां जातिमात्रोपजीविनाम् । सहस्रशः समेतानां परिषत्त्वं न विद्यते,
इति १७

पञ्चधा विप्रतिपत्तिः ॥ १८ ॥ पञ्चधा विप्रतिपत्तिर्दक्षिणतस्तथोत्तरतः ॥ १९ ॥
यानि दक्षिणतस्तानि व्याख्यास्यामः ॥ २० ॥ यथैतदनुपेतेन सह भोजनं स्त्रिया
सह भोजनं पर्युषितभोजनं मातुलपितृष्वसृदुहितृगमनमिति ॥ २१ ॥ अथोत्तरत
ऊर्णाविक्रयः सीधुपानमुभयतोदद्भिर्व्यवहार आयुधीयकं समुद्रसंयानमिति ॥ २२ ॥
इतरादितरस्मिन्कुर्वन्दुष्यतीतरादितरस्मिन् ॥ २३ ॥ तत्र तत्र देशप्रामाण्यमेव स्यात्

---

१ ख. परिषदे° । २ ख. °स्तान्यनुव्या° । ३ ख. °नमिति । तत्रेतरस्मिन्कु° । ४ ख. °त्र दे° ।

॥ २४ ॥ मिथ्यैतदिति गौतमः ॥ २५ ॥ उभयं चैव नाऽऽद्रियेत शिष्टस्मृतिविरोधदर्शनात् ॥ २६ ॥ प्राग्विनशनात्मत्यक्कालकाद्वनाद्दक्षिणेन हिमवन्तमुदक्पारियात्रमेतदार्यावर्तं तस्मिन्य आचारः स प्रमाणम् ॥ २७ ॥ गङ्गायमुनयोरन्तरमित्येके ॥ २८ ॥ अथाप्यत्र भाल्लविनो गाथामुदाहरन्ति ॥ २९ ॥

पश्चात्सिन्धुर्विवरणी सूर्यस्योदयनं पुरः । यावत्कृष्णा विधावन्ति तावद्धि ब्रह्मवर्चसमिति ३०

अवन्तयोऽङ्गमगधाः सुराष्ट्रा दक्षिणापथाः । उपावृत्सिन्धुसौवीरा एते संकीर्णयोनयः

आरट्टान्कारस्करान्पुण्ड्रान्सौवीरान्वङ्गकलिङ्गान्प्रानूनानिति च गत्वा पुनस्तोमेन यजेत, सर्वपृष्ठया वा ॥ ३२ ॥ अथाप्युदाहरन्ति ॥ ३३ ॥

पद्भ्यां स कुरुते पापं यः कलिङ्गान्प्रपद्यते । ऋषयो निष्कृतिं तस्य प्राहुर्वैश्वानरं हविः

बहूनामपि दोषाणां कृतानां दोषनिर्णये । पवित्रेष्टिं प्रशंसन्ति सा हि पावनमुत्तमम्, इति

अथाप्युदाहरन्ति—॥ ३६ ॥

वैश्वानरीं व्रातपतीं पवित्रेष्टिं तथैव चाऋतावृतौ प्रयुञ्जानः पापेभ्यो विप्रमुच्यते *पापेभ्यो वि[प्र]मुच्यत इति ॥ ३७ ॥

इति प्रथमप्रश्ने प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

(अथ प्रथमप्रश्ने द्वितीयोऽध्यायः ।)

अष्टाचत्वारिंशद्वर्षाणि पौराणं वेदब्रह्मचर्यम् ॥ १ ॥ चतुर्विंशतिं द्वादश वा प्रतिवेदम् ॥ २ ॥ संवत्सरावमं वा प्रतिकाण्डम् ॥ ३ ॥ ग्रहणान्तं वा जीवितस्यास्थिरत्वात् ॥ ४ ॥ कृष्णकेशोऽग्नीनादधीतेति श्रुतिः ॥ ५ ॥

नास्य कर्म नियच्छन्ति किंचिदा मौञ्जिबन्धनात् । वृत्त्या शूद्रसमो ह्येष यावद्वेदेन जायत इति ६

गर्भादिसंख्या वर्षाणां तदष्टमेषु ब्राह्मणमुपनयीत ॥ ७ ॥ त्र्यधिकेषु राजन्यम् ॥ ८ ॥ तस्मादेकाधिकेषु वैश्यम् ॥ ९ ॥ वसन्तो ग्रीष्मः शरदित्यृतवो वर्णानुपूर्व्येण ॥ १० ॥ गायत्रीत्रिष्टुब्जगतीभिर्यथाक्रमम् ॥ ११ ॥ आ षोडशादा द्वाविंशादा चतुर्विंशादित्यना(न)त्यय एषां क्रमेण ॥ १२ ॥ मौञ्जी धनुर्ज्या शाणीति मेखलाः ॥ १३ ॥ कृष्णरुरुबस्ताजिनान्यजिनानि ॥ १४ ॥ मूर्धललाटनासाग्रप्रमाणा याज्ञिकस्य

* न. विद्यत एतत्क. पुस्तके ।

१ ख. भयमेव । २ क. प्रागदर्शना । ३ ख °विचरणासु° । ४ ख. पुरा । ५ ख. कर्माणि य° । ६ ख. °नयेत्त्र्यधि° ।

इक्षस्य दण्डा विशेषाः पूर्वोक्ताः ॥ १५ ॥ भवत्पूर्वां भिक्षामध्यां याच्यान्तां भिक्षां चरेत्सप्ताक्षरां क्षां च हिं च न वर्धयेत् ॥ १६ ॥ भवत्पूर्वां ब्राह्मणो भिक्षेत भवन्मध्यां राजन्यो भवदन्त्यां वैश्यः सर्वेषु वर्णेषु ॥ १७ ॥ ते ब्राह्मणाद्याः स्वकर्मस्थाः ॥१८॥ सदाऽरण्यात्समिध आहृत्याऽऽदध्यात्॥ १९ ॥ सत्यवादी ह्रीमाननहंकारः पूर्वोत्थायी जघन्यसंवेशी ॥ २० ॥ सर्वत्राप्रतिहतगुरुवाक्योऽन्यत्र पातकात् ॥ २१ ॥ यावदर्थसंभाषी स्त्रीभिः ॥ २२ ॥ नृत्तगीतवादित्रगन्धमाल्योपानच्छत्रधारणाञ्जनाभ्यञ्जनवर्जी ॥ २३ ॥ दक्षिणं दक्षिणेन सव्यं सव्येन चोपसंगृह्णीयाद्दीर्घमायुः स्वर्गं चेप्सन् ॥ २४ ॥ काममन्यस्मै साधुवृत्ताय गुरुणाऽनुज्ञातः ॥ २५ ॥ असावहं भो इति श्रोत्रे संस्पृश्य मनःसमाधानार्थम् ॥ २६ ॥ अधस्ताज्जान्वोरा पद्भ्याम् ॥ २७ ॥ नाऽऽसीनो नाऽऽसीनाय न शयानो न शयानाय नाप्रयतो नाप्रयताय ॥ २८ ॥ शक्तिविषये मुहूर्तमपि नाप्रयतः स्यात् ॥ २९ ॥ समिद्धार्युदकुम्भपुष्पान्नहस्तो नाभिवादयेद्यच्चान्यदप्येवं युक्तम् ॥ ३० ॥ न समवायेऽभिवादनमत्यन्तशः ॥ ३१ ॥ भ्रातृपत्नीनां युवतीनां च गुरुपत्नीनां जातवीर्यः ॥ ३२ ॥ नौशिलाफलककुञ्जरप्रासादकटेषु चक्रवत्सु चादोषं सहाऽऽसनम् ॥ ३३ ॥ प्रसाधनोच्छादनस्नापनोच्छिष्टभोजनानीति गुरोः ॥ ३४ ॥ उच्छिष्टवर्जनं तत्पुत्रेऽनूचाने वा ॥ ३५ ॥ प्रसाधनोच्छादनस्नापनवर्जनं च तत्पत्न्याम् ॥ ३६ ॥ धावन्तमनुधावेद्गच्छन्तमनुगच्छेत्तिष्ठन्तमनुतिष्ठेत् ॥ ३७ ॥ नाप्सु श्लाघमानः स्नायात् ॥३८॥ दण्ड इव प्लवेत्॥३९॥अब्राह्मणादध्ययनमापादि ॥ ४० ॥ शुश्रूषाऽनुव्रज्या च यावदध्ययनम् ॥ ४१ ॥ तयोस्तदेव पावनम्॥४२॥ भ्रातृपुत्रशिष्येषु चैवम् ॥ ४३ ॥ ऋत्विक्श्वशुरपितृव्यमातुलानां तु यवीयसां प्रत्युत्थायाभिभाषणम् ॥ ४४ ॥ प्रत्यभिवाद इति कात्यः ॥ ४५ ॥ शिशावाङ्गिरसे दर्शनात्* ॥ ४६ ॥ (+धर्मार्थौ यत्र न स्याताम् ॥ ४७ ॥)

धर्मार्थौ यत्र न स्यातां शुश्रूषा वाऽपि तद्विधा । विद्यया सह मर्तव्यं न चैनामूषरे वपेत् ४८

अग्निरिव कक्षं दहति ब्रह्म पृष्ट(ष्ट)मनादृतम् । तस्माद्वै शक्यं न ब्रूयाद्ब्रह्म मानमकुर्वतामिति ४९

---

* अत्र द्वितीयाध्यायसमाप्तिः ख. पुस्तके । + एतच्चिह्नान्तर्गतं न ख. पुस्तके ।

---

१ ख. °न्तां चरे° । २ ख. °क्षरं णिक्षां च भिचन । ३ ख. °क्षिणेन सव्यं सव्येन चोपसंग्रहणं दीर्घ° । ४ ख. °मिद्धार्यु° । ५ ख. °वादयेदन्य° । ६ ख. °नां च गुरुपत्नीनां च जा° । ७ ख. °पनोच्छिष्टव° । ८ ख. °दण्डवदाप्लवेत् । ९ ख. °भिवादनम् । १० ख. °दन इति काम्यः । शि° । ११ ख. °मित्येते वै वचे ऽस्मै वे° ।

एवास्मै वचो वेदयन्ते ब्रह्म वै मृत्यवे प्रजाः प्रायच्छत्तस्मै ब्रह्मचारिणमेव न प्रायच्छत्सोऽब्रवीदस्तु मह्ममप्येतस्मिन्भाग इति यामेव रात्रिं समिधं नाहरात[1] इति ॥ ५० ॥ तस्माद्ब्रह्मचारी यां रात्रिं समिधं नाऽऽहरत्यायुष एव तामवदाय वसति तस्माद्ब्रह्मचारी समिधमाहरेन्नेदायुषोऽवदाय वसानीति ॥ ५१ ॥ दीर्घसत्रं[2] ह वा एष उपैति यो ब्रह्मचर्यमुपैति स यामुपयन्समिधमादधाति सा प्रायणीयाऽथ यां स्नास्यन्सोदयनीयाऽथ या अन्तरेण सत्र्या एवास्य ताः[3] ॥ ५२ ॥ ब्राह्मणो वै ब्रह्मचर्यमुपयंश्चतुर्धा भूतानि प्रविशत्यग्निं पदा मृत्युं पदाऽऽचार्यं पदाऽऽत्मन्येव[4] चतुर्थः पादः परिशिष्यते स यदग्नौ समिधमादधाति य एवास्याग्नौ पादस्तमेव तेन परिक्रीणाति तं संस्कृत्याऽऽत्मन्धत्ते स एनमाविशत्यथ यदात्मानं दरिद्रीकृत्याह्रीर्भूत्वा भिक्षते ब्रह्मचर्यं चरति य एवास्य मृत्यौ पादस्तमेव तेन परिक्रीणाति तं संस्कृत्याऽऽत्मन्धत्ते स एनमाविशत्यथ यदाचार्यवचः करोति य एवास्याऽऽचार्ये पादस्तमेव तेन परिक्रीणाति तं संस्कृत्याऽऽत्मन्धत्ते स एनमाविशत्यथ यत्स्वाध्यायमधीते य एवास्याऽऽत्मनि पादस्तमेव तेन परिक्रीणाति तं संस्कृत्याऽऽत्मन्धत्ते स एनमाविशति[5] न ह वै स्नात्वा भिक्षेतापि ह वै स्नात्वा भिक्षां चरत्यपि ज्ञातीनामशनायापि पितॄणामन्याभ्यः क्रियाभ्यः स यदन्यां भिक्षितव्यां न विन्देतापि वा स्वयमेवाऽऽचार्यजायां भिक्षेताथो स्वां मातरं नैनं सप्तम्यभिक्षिताऽतीयात् ॥ ५३ ॥

भैक्ष्य(क्ष)स्याचरणे दोषः पावकस्यासमिन्धने । सप्तरात्रमकृत्वैतदवकीर्णिव्रतं चरेत् ५४

तमेवं विद्वांसमेवं चरन्तं सर्वे वेदा आविशन्ति यथा ह वा अग्निः समिद्धो रोचत एवं ह वा एष स्नात्वा रोचते य एवं विद्वान्ब्रह्मचर्यं चरतीति ब्राह्मणमिति ब्राह्मणम् ॥ ५५ ॥

इति प्रथमप्रश्ने द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

(अथ प्रथमप्रश्ने तृतीयोऽध्यायः ।)

अथ स्नातकस्य ॥ १ ॥ अन्तर्वास उत्तरीयम् ॥ २ ॥ वैणवं दण्डं धारयेत्[9] ॥ ३ ॥ सोदकं च कमण्डलुम्[10] ॥ ४ ॥ द्वियज्ञोपवीती ॥ ५ ॥ उष्णीषमजिनमुत्तरीयमुपा-

---

१ ख. °हरेता° । २ ख. °त्रं वा । ३ ख. एव स्युस्ता ब्रा° । ४ ख. °न्येवास्य च° । ५ ख. एवैनमा° । ६ ख. °स्याविज्ञाननाश° । ७ क. वा स्वामे° । ८ ख. °रति हि ब्राह्मणमिति हि ब्राह्मणम् । भ° । ९ ख. धारयन् । १० ख. °म् । व° ।